

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DET DANSKE SIND - BIND IV

ANDERS UHRSKOV

GRIBSKOV FORTÆLLER

ET STYKKE KULTURHISTORIE

HANS TOFTES BOGHANDEL

HILLERØD - 1966

GRIBSKOV FORTÆLLER

**DET DANSKE SIND
BIND IV**

ANDERS UHRSKOV

GRIBSKOV
FORTÆLLER

ET STYKKE
KULTURHISTORIE

HANS TOFTES BOGHANDEL

HILLERØD 1966

FORORD

I Aaret 1957 skrev jeg en lille Bog, der fik Titelen *Gribskov i dansk Aandsliv*. Denne Bog blev udgivet af Bogtrykker *Rud. Pallesen*, Hillerød, der udsendte den som Privattryk til Forbindelser og Venner. Den kom altsaa ikke i Boghandelen og blev hurtig sjælden og efterspurgt. Det er denne lille Bog, der sammen med andet Stof kom til at skabe nærværende Kulturskildring. Angaaende Kilderne henvises til Litteraturlisten bag i Bogen. –

Til Udgivelsen af *Gribskov fortæller*, der udgør fjerde Bind af Bogrækken *Det danske Sind*, har jeg haft den Glæde at modtage Tilskud fra *Frederiksborg Amts Sparekasse* og *Hillerød og Omegns Bank*.

Jeg bringer herfor min bedste Tak.

Anders Uhrskov.

Hillerød, April 1966.

I.

GRIBSKOV I TOPOGRAFIEN

Der er Alder og Værdighed over Gribskov – alene det gør den tiltrækkende –, men hvor gammel er den? Jeg vover ikke at gætte, men allerede Valdemar Sejrs Jordebog nævner den 1231 som en meget vidtstrakt Skov mellem Esum Sø og Havet. Samme Sted er Daavildtet omtalt.

I sin Danske Atlas skriver *Erich Pontoppidan* 1764 i Omtalen af Kronborg Amt, hvori Esbønderup og Nødebo Sogne laa: »Eggen er overalt behagelig og forlyster Synet ved salte og ferske Vandes, samt lystige Skoves, frugtbare Markers, Byers og Steders Afvexling.«

I »Kongeriget Danmarks chorographiske Beskrivelse« anfører *Nikolay Jonge* 1777, ligeledes om Kronborg Amt: »Grunden er her til Deels god frugtbar Agerland, men den største Deel er Skov, saa og Tørvemoser. Skovene ere opfyldte med Hiorte, Raaer og Daaedyr til det Kongelige Hofs Provision og til Jagt.«

Af Kronborg Amts »lystige Skove« skal vi i det følgende dvæle ved Gribskov. Litteratur om selve Skoven er der ikke meget af, et Par Smaabøger og en Række Afhandlinger, men nu gaar vi paa Jagt efter det, der findes.

1897 udsendte *Elith Reumert* en lille Bog paa 64 Sider »Grib Skov, et Stykke dansk Natur« med Illustrationer

og et Kort. I Forordet erklærer han denne Skov sin Kærlighed: »Aar efter Aar har jeg fra min Ungdomstid færdes derinde, ofte flere Dage i Træk, og dog har min Glæde bestandig været lige frisk og ny, hver Gang jeg søgte tilbage til denne – ikke blot Sjællands men hele vort Lands største og skønneste Skov, der i sin Naturs betagende Rigdom og Mangfoldighed synes at have samlet i en Sum, hvad der ellers kun findes spredt og stykkevis i Danmarks andre Skove.«

I Forbigaaende bemærkes, at Gribskov ikke er Danmarks største Skov, men derom mere senere.

Reumert gør opmærksom paa, at Gribskov var altfor lidt kendt. Indtil Gribskovbanen aabnedes, kom der udover Omegnens Befolkning ikke andre end enkelte Natur-Enthusiaster. Men Gribskovbanen førte altsaa Københavnerne ud til Skov og Strand. Banen Hillerød–Græsted aabnedes 1880, Græsted–Gilleleje fulgte efter 1896. Sidebanen fra Kagerup til Helsingør aabnedes 1897, men først 1924 førtes Banen igennem fra Helsingør til Tisvildeleje. Dermed havde Hovedstadens Befolkning faaet let Adgang baade til Gribskov og til de to skønne Fiskerlejer ved Kattegat.

Som et væsentligt Plus til Skovens mangfoldige Natur anfører Elith Reumert, at der ved Store Gribsø var blevet aabnet en lille Pavillon, hvor man baade kunde faa en Læskedrik og en Bøf med Spejlæg. Denne Sommerbeværtning var i Virksomhed et Stykke ind i dette Aarhundrede, men er nu forlængst nedlagt. Søgningen var for lille.

Gribskov er stor og dens Stier og Veje mangfoldige. »Endnu er der i det store Skovland vildsomt, ensomt og høitidsfuldt stille,« skriver Reumert, og han betror Læseren, at han til Trods for et tyveaarigt Kendskab til Skoven

dog har oplevet at fare vild, men hvad mere er, en af de stedlige Skovfogeder, der i 57 Aar havde været ansat i forskellige af Skovens Distrikter, aabenbarede ham en Dag under fire Øjne, at han havde oplevet det samme. Men er Gribskov stor, er den ogsaa mangfoldig. Lad os lytte til, hvad Elith Reumert siger herom: »Jeg tør paa-staa, at alle Arter af dansk Skovnatur findes repræsenteret i Grib Skov. Baade den, der søger Idyllens Fred, den, der foretrækker den vilde, sønderrevne Form, og den, der ynder den mystiske, dæmoniske Naturskønhed, kan faa sin Lyst tilfredsstillet i rigeste Maal. Selv den inkarnerede Kjøbenhavnner, for hvem Dyrehaven er Idealet for alle Skove, vil finde den igjen i Grib Skov. Mellem Kommunikationshuset og Fuglesangshuset findes et stort, udelukkende bøgebevokset Areal, der uvilkaarligt faar En til at udbryde: Ulvedalene! Eller – gaa op paa Skovriderbakken tæt ved Esbønderupveien og se fra denne ret antagelige Høide Esromsøen hist og her titte frem gennem de store sammenhængende Trægrupper under Dig, og Du vil mindes Himmelbjergsudsigter til Mossø og Julsø mellem de træbevoxede Brinker!«

»Og dog – hvor meget eier Grib Skov ikke for sig selv alene! Gaa en stille Sommeraften ad »Søveien« fra Nøddebo til Esrom, og Du vil indrømme mig, at ingen anden dansk Skov byder Dig Mage til den Vandring! Paa en Strækning af en Mils Længde gaar Du under mægtige Bøge og gamle, knudrede Ege, bestandig med Søen ved Din Side, saa nær, at Du kan høre Bølgernes sagte Nyn mod Bredden, og med Udsigt over Vandet til bølgende Kornmarker, til Danstrup Hegn og Fredensborg Slotspark. Eller bestig ved Solnedgang Gribsø Bakker, kun kendte af Faa, skjøndt de ligge knap et Kvarters

Gang fra Holdepladsen ved Grib Sø! Du vil imponeres og gribes af Øjeblikkets høitidsfulde Alvor, og Du vil aldrig glemme det Syn, som viser sig for Dig. Under Dig den mægtige Skovs Tusinder af tætte Kroner – et Hav af Grønt –, over Dig det uendelige Himmelrum, og histude Solens sidste Glimt over Kattegattets skinnende Stribe! Eller søg fra den skønne »Bøndernes Tørvemose« ind til Lille Grib Sø, der i Karakteren er saa forskjellig fra den saa høit priste Store Grib Sø, hvis utvivlsomme Skønhed dog maa siges at være af en mere almindelig Art. Lille Grib Sø! Kun saa faa kender den. Skjult ligger den, gjemt for Enhver, der ikke, som Kierkegaard siger, søger værdeligen, dybt sænket ned mellem høie, bøgklædte Bakker. Naturen er her i sin overvældende Ensomhed og dystre Stilhed paa engang idyllisk og dæmonisk. Høist forskjellig kan den vise sig, alt efter de forskjellige Belysninger og Vejrforhold. Langs Søens regelmæssigt rundede Sider lurer i adskillige Alens Bredde den farlige Hængesæk, der gjør det umuligt at nærme sig helt til Vandet, – fine, unge Birke krandsede den deilige Indsø, og de hvide Stammer lyse aandeagtigt i Sommeraftenens lette Tusmørke. Iris og vild Kalla voxe frodigt i den fugtige Jord, og ude paa Vandet flyder alle ensomme Indsøers Blomsterdronning, Aakanden, der her ved sig i sikker Fred for begjærlige Hænder. For mig staar Grib Sø Bakker og Lille Grib Sø med »Bøndernes Tørvemose« (set fra dens østlige Side) som Skovens uforglemmeligste Steder. – Og dog – søger jeg i Tanken tilbage til Skovens mange andre skønne Punkter – Fruebjerg, Hertugdalen, Haregabsbakkerne, Skovriderbakken, Fuglesang, Store Grib Sø, Syvstjernen, Fønstrupdamme, Multebjerg, Maglemose, Skovpartierne langs

Esrum Sø osv. osv. – synes jeg strax, at jeg har gjort dem Uret!«

Vi har citeret saa meget, fordi det er saa smukt. Efter dette Bogens første Afsnit, der betegnes som »Beskrivelse af Skovens Karakter« følger Redegørelser for Træbestanden og Plantevæksten, ligesom der gives en Orientering paa Kortet, hvorefter der sluttes med Anvisning paa Fodture i Gribskov.

Men efterhaanden blev Elith Reumerts Bog udsolgt og sjælden. Den trængte til en Afløser, og det fik den 1929 i *Knud Christensens* »En dansk Storskov. Gribskov«, der blev udgivet af Hillerød og Omegns Turistforening. Denne Bog, der er paa 55 Sider, rigt illustreret og forsynet med et stort Kort, indledes med Viggo Stuckenberg's Digt »Jeg sad ved Gribso en Efteraarsdag«. Men vi vil senere faa Lejlighed til at hilse paa Stuckenberg og nikker altsaa Farvel for denne Gang.

Knud Christensen gaar grundigt til Værks, idet han i det første Afsnit behandler »Gribskovs Historie fra 10.000 Aar før Kristi Fødsel til vore Dage«. Derefter følger en Skildring af Gribskov i Nutiden. Han gør Rede for Skovens Størrelse, 12 km lang fra Nord til Syd, 7 km bred fra Vest til Øst, ialt 5150 Hektar og med tilstødende Skove 5600 Hektar. Skovens tro Følgesvend, Esrum Sø, er fra Nord til Syd ca. 9 km og mellem 3 og 4 km bred. Dens Areal er 1730 Hektar.

Knud Christensen fortæller om Egens Omraade, Bøgens Løvsal og Granens mørke Land. Han beretter om Skovens Dyreliv, om Søer, Moser og Bakker. Derefter følger Planer for 15 Fodture, og Knud Christensen slutter med en Advarsel. Man bør ikke paa Lykke og Fromme give sig

Gribskov i Vold uden at have et Kort ved Haanden. I modsat Fald »kører man før eller senere uhjælpelig fast i Vejenes og Stiernes Spindelvævsnet.«

En Mellemtning mellem Topografi og Memoirer er fhv. Skovrider *Aage Wielandts* »Minder fra Grib Skov«. Vi tager imidlertid det smukke Skrift med her. Wielandt omtaler, hvorledes Jagten satte sit Præg paa Skovene, bl. a. derved, at Christian V. anlagde Jagtveje baade i Gribskov og Store Dyrehave. Disse snorlige Veje, der krydses i de kendte »Stjerner«, hvor op til otte Veje støder sammen og – herom taler Søren Kierkegaard senere i denne Bog – var anlagt til Brug ved Parforcejagter for at lette Orienteringen for det ridende Jagtselskab, naar Hundene drev den jagede Hjort igennem Skoven.

Den tidligere Forstmand omtaler Klinkeport, hvor der findes tre alderstegne Ege, og hvis Navn leder Tanken hen paa det berømte Frederiksborg Stutteri. Han dukker ned i sine Ungdomsminder og fortæller følgende: »En ung Jæger traf for en Aarrække siden nogle Daahjorte ved disse ærværdige Klinkeports-Ege. Den første faldt for en Kugle, idet den flygtende skulde over en Grøft. Her gled den ned og maatte senere med Besvær hales op igen; men forinden havde Jægerens Kugle leveret endnu to af Hjortene, saaledes at det blev et stort Jagtudbytte den Dag. Utallige Gange kan man gaa en saadan Jagttur uden at skyde noget Vildt. Saa glæder man sig des mere over det herlige Udbytte af at færdes i denne store interessante Skovs friske Luft. Der er nok at se og høre alligevel, og herude faar Sindet den rigtige Hvile. Grib Skov har mange Kilder. I Gamlevang springer Sippekilden eller Gamlevangskilden. Her skød en Jæger engang sine første to Stykker Daavildt, og Aar senere stod han i den tre-

armede Birkemose ved en lige fældet pragtfuld Hjort. Det var en Vinterdag. Pludselig viste enkelte Snefnug sig for hurtigt at komme i stort Tal, og kort Tid efter faldt den smukke hvide Sne jævnt og ganske stille, en herlig Oplevelse.«

Wielandt beretter senere, at naar en Mose i Harager Hegn stadig benævnes Hjortesølen, har den sikkert Navn efter det i sin Tid talrige Kronvildt, der paa Grund af den mere intensive Skovdrifts Indførelse blev udryddet. Saa vidt vides, blev det sidste Stykke Kronvildt i Gribskov skudt 1847, mens man to Aar senere skød endnu et i Søborg Sø. Forstmanden slutter med følgende Stemningsbillede: »Saadan en forjættende Foraarsdag med den klare Luft fyldt af glade Fuglestemmer, hvor store Musvaager kredser højt oppe, og Vandet i Bækken fra en af Grib Skovs mange Kilder farer pludrende af Sted, falder man let i Tanker ved en knudret, gammel Eg. Ja, kunde Træerne tale, skulde vi nok faa noget interessant at høre om gamle Dages Jagter, om de store Fredensborgdage, hvor Kejsere og Konger var Gæster hos Europas Svigerfader, eller om herlige Dage, hvor Danmarks nuværende elskede Konge holdt sine Rævejagter, enkelte Gange endda med Kong Gustaf af Sverige som Gæst. En saadan Jagt, hvor Kong Gustaf skød 5 Ræve og en Raabuk, var ogsaa en stor Oplevelse for Monarken selv . . . «

I »Nordsjælland, Aarvog 1942«, udgivet af Turistforeningen for Danmark, læser man en meget instruktiv Artikel paa 17 Sider, »De nordsjællandske Skove« af *E. Lassen*. Her gives der en Gennemgang af Skovenes, altsaa ogsaa Gribskovs, Historie. Interessant at læse er det – men en Kende vemodigt, man havde troet det modsatte – at Grib-

skov ikke er Landets største. Roldskov er størst, men ogsaa Almindingen paa Bornholm er et Hestehoved foran. Trøstefuldt tilføjes det, at Gribskov med sine næsten 10.000 Tdr. Land dog er med i forreste Række. Men Nordsjællands Skovrigdom er alt ialt betydelig. Næst efter Bornholm er Frederiksborg Amt Landets skovrigeste med 15 pCt. Skovareal, og Nødebo Sogn staar blandt Landets Sogne højest med 75 pCt. Skov.

Af særlig Interesse er Kortet Side 141, der viser de nordsjællandske Skoves Udstrækning fra 1768 til Nutiden. Man ser det gamle endnu bevarede Skovareal, det, der var skovbevokset 1768, men nu ryddet, og endelig det, det er indtaget til Skovdyrkning siden 1768. Kortet viser en væsentlig Indskrænkning i Skovarealet siden 1768, men til Gengæld er der siden den Tid sket en betydelig større Udnyttelse pr. Hektar. Samtidig blev Skovene »indfredet« ved Anlæggelse af kæmpemæssige Hegnsstrækninger, navnlig i Form af Stengærder. –

Af ren videnskabelig Art er et Par Skrifter »Magle-mose i Grib Skov«, Undersøgelser over Vegetationen paa en nordsjællandsk Mose ved *Henning E. Petersen*, I–IV, 1917, og V, 1920. –

I *Valdemar Seeger* »Fra Frederiksborg og Kronborg Amter«, Fra Kulsvierlandet II, 1931, er der S. 105–13 et Afsnit om Skovene. Men nu vender vi os til Frederiksborg Amts historiske Samfunds Aarbøger. I Aarbogen for 1911 gør *Johs. T. Christensen* Rede for en forsvunden Landsby, Truestrup, i Gribskov. I Aarvog for 1913 er der en Efter-skrift i Anledning af den forsvundne Landsby, skrevet af *Lars Pedersen*, Annisse. 1912 blev der paa Truestrups Ruiner, der laa Sydøst for Ejlstrup, et Stykke inde i Skoven i Nærheden af Duemose Holdeplads, rejst en Minde-

sten over Stedets sidste Bonde Niels Jensen, der boede der fra 1762 til 1790.

I *Erland Gribss »Fra Nordsjællands Skove, Hjemstavnsbog for Frederiksborg Amt«*, 1943, nævner han endnu en Række Landsbyer, Ostrup, Sibberup, Pederstrup og Skallerød, som Storskoven efterhaanden har opslugt. I *»Fra Frederiksborg Amt«*, 1914, skriver *Emil Madsen »Om Skovene ved Frederiksborg«*, 51 Sider. I Aarbogen for 1941 har *L. Bie* en Artikel om *»Livet omkring Stenholt Vandmølle i 1820'erne«*, og *J. V. With-Jensen* gør Rede for *»Vandbygningsarbejder ved Frederiksborg«*.

I Aarbogen for 1951 skriver *Louis Bobé* om *»Hulerød – Dronningens Mølle«*, hvor der bl. a. berettes om den fem Fjerdingsvej lange Kanal, der i Aarene 1802–05 blev gravet fra Esrom Sø til Dronningmølle, for at Tømmer og Brænde ved Hjælp af Pramme ad den Vej kunde transporteres fra Gribskov til Havet.

I *Jan Steenbergs Afhandling »Esrom Kloster som Stutterigaard«*, Historisk Samfunds Aarbog 1955, følger man Forfatteren paa en Vandring i Gribskov. Han priser ikke mindst Søvejen, *»som stadig paa alle Aarets Tider lokker den vandrende til sig med et Væld af skønne Indtryk – den, der skriver disse Linjer, kender i hele Nordsjælland ikke dens Mage.«*

I *»Jul i Nordsjælland«*, 1953, har Rejsejournalisten *Jørgen Bast* fortalt om en Vandring *»Esrom Sø rundt«*. Fra Frederiksborg Slot gaar han paa sin Fod over Gadevang til Store Gribso, hvor han mindes Johannes Jørgensen og Viggo Stuckenberg, og til Lille Gribso. Videre vandrer han i *»Søren Kierkegaards Hjulspor«* til Ottevejskrogen, Nødebo, Esrom og langs Søens østre Bred

over Fredensborg tilbage til Hillerød – »lykkelige Hillerød, der har al denne Rigdom lige udenfor sine Porte.«

I Gadevang mødte Jørgen Bast *Bambi*, det tamme Raakid, der fandt sit Hjem i det smukke Bindingsværkshus og gav Anledning til Udgivelse af en nydelig Børnebog (der udmærket kan læses af voksne): »Bambi fra Gadevang«, Billeder og Tekst af *John Hartmann*. Bogen udkom i November 1953, og, tragisk nok, samme Dag fandt Bambi sin Død for en Jægers Kugle. Bogen blev en stor Succes, trykt i 40.000 Eksemplarer i Løbet af tre Maaneder, senere i endnu flere, og oversat paa en Række fremmede Sprog. Ingen, der føler sig knyttet til Gribskov, ingen, der holder af Dyr, kan undgaa at glædes ved Synet af Bambi fra Gadevang.

I sin Bog »Fra Kulsvierlandet«, 1929, omtaler *Valdemar Seeger* en Række nu forsvundne Byer i Gribskov. Efter at have omtalt den andetsteds nævnte Truestrup hedder det S. 23: »Større end Truestrup var den nu næsten glemte By Ostrup, der bestod af seks Gaarde, hver paa 3 Tdr. 1 Skp. 1 Fd. Hartkorn. Gaardmændene her holdt tilssammen 37 Heste, 16 Køer, 21 Ungnød og 47 Faar, der alle græssede i Overdrevet. Byens to Marker blev aarlig besaaet med Rug, Byg og Havre. Jorden var rød Lerjord, besprængt med »onde Urter«.

Af spredt Bebyggelse, som paa den Tid fandtes i Grib Skov, nævnes bl. a. i Aaret 1686 Glarbo. Navnet paa en Gaard, der nu tilhører Sagnets Verden. Endvidere den lille By Sibberup, Bolandsgaarden og de tre Borringsholmshuse, hvis Overdrev kaldtes Grisekrogen, samt Kollerup med de to Fuglesangshuse. Navnet »Fuglesang« er endnu bevaret paa et Hegnshus i Skoven.

Beboerne af Ostrup og flere Steder i Grib Skov var meget daarligt stillede. De kunde ikke ernære sig af Avlingen, men maatte købe deres Brødkorn. Det voldte dem meget Besvær at lukke og vedligeholde de mange Gærder, der skulde værne deres Smule Sæd mod Vildtet, og dog kunde Gærderne ikke forhindre, at Vildtet aad det meste Korn, der voksede paa deres Marker. Det vilde have været umuligt for disse Folk at leve, endsige at svare Skatter og Afgifter, dersom de ikke havde kunnet skaffe sig nogen Indtægt ved Kulbrænding.

Amtsforvalteren gjorde i Marts 1717 for den Kommission, der var nedsat angaaende Ryttergodsets Inddeling, Rede for disse Forhold og foreslog at nedlægge Ostrup, Sibberup og flere Gaarde i Grib Skov og indrette Arealerne, ialt 40 Tdr. 5 Skp. $3\frac{1}{3}$ Fd. Hartkorn til Kobler for 120 Rytterheste, et Forslag, som Kommissionen tiltraadte.«

Side 124 finder vi følgende kuriøse Træk: »Kongen (Frederik IV.) interesserede sig levende for Dyr. Engang lod han fem unge Hjorte indfange og gav Ordre til, at de skulde tæmmes. De blev anbragt paa Jægergaarden i Hillerød, og der blev købt Mælk til dem, ligesom der antoges en Mand ved Navn Teubner, som skulde passe dem og opdrage dem saaledes, at de kunde anvendes som Forspand for en Vogn.«

I Aaret 1964 udkom et stateligt Værk »Nordsjællands Skove gennem 200 Aar« med Undertitel »Den Gram-Langenske Forstordning«, udarbejdet af *E. Laumann Jørgensen* og *P. Chr. Nielsen*.

Bogen begynder saaledes: »Den 23. Juni 1964 er det 200 Aar siden, Kong Frederik den Femte approberede et

Forslag fra Overjægermester Carl Christian Gram om de Foranstaltninger, der skulde indføre en ordnet Skovdrift i de kongelige Skove.

Efter Aarhundreders tankeløs og haardhændet Udnyttelse af Skovene truede en alvorlig Mangel paa Træ Landet, hvilket for Datiden var en lige saa stor samfundsmæssig Ulykke som i Dag Mangel paa Olie, Kul og Staal, altsaa Energikilder og Raavarer til Skibsfarten. Det var i Skovene, man skulde hente det Gavntræ og det Brænde, der var absolut nødvendigt i en Kulturstat. Uden Gavntræ ingen Skibe, ingen Huse, ingen Møbler, ingen Redskaber, ingen Vogne.«

»En kongelig Resolution af 20. Oktober 1762 havde ført til, at Overjægermester Johann Georg von Langen fra Brunsvig i Tyskland kom til Danmark for at begynde et storstilet Reformarbejde i de nordsjællandske Skove med Korttegning, Inddeling af Skovene i Afdelinger, Taksation af Vedmassen og effektiv Genplantning efter Tidens mest moderne Principper.« –

Videre hedder det: »Det imponerende Reformarbejde, Gram, von Langen og deres Medarbejdere fik udført i 1763–1778, gør dette Tidsrum til den første og maaske den største Glansperiode i dansk Skovbrugs Historie.«

Det var von Langen, der indførte Naaletræerne i vore Skove. I Dag udgør Naaletræsarealet i Nordsjælland ca. 40 pCt. af Skovarealet. For hele Landets Vedkommende er det ca. 60 pCt., idet de store jyske Naaletræsplantager her vejer stærkt til.

Danmarks højeste Træ er en Ædelgran, der staar i den Langenske Plantage i Nørreskoven ved Furesøen. Den er 46 m høj. Nordsjællands smukkeste Skovfyr staar i Nødebo Holt, og Landets smukkeste Lærk staar i Tinghus

Plantage ved Maarum. Begge er fra von Langens Tid, og den sidstnævnte har den Ære at være Moder til 2 Millioner unge Lærketræer. –

Vi nævner andetsteds i denne Bog »Stjernen« i Nærheden af Ottevejshuset, og da der ogsaa findes andre »Stjerner«, finder vi Anledning til at gengive det væsentlige af Bogens Skildring af Parforcejagter S. 30.

For de fornemste Herrers Vedkommende foregaar denne Form for Jagt altid til Hest. De underordnede Jagtbetjente, der dels er til Hests og dels til Fods, forfølger sammen med Hundene Hjorten, til den udmattet segner om. Hundene bider sig fast i Hjortens Ører, Ben eller hvor de ellers kan faa fat, og mens Jagthornet gjalder, kommer Jagtens Herre eller den, som han har udset til dette ærefulde Hverv, hastigt ridende, sidder af Hesten og gaar hen til Hjorten, som han giver Dødsstødet med sin Hirschfænger.

Parforcejagten forekommer Nutidens Mennesker noget barbarisk, men Datiden ansaa den for den fornemste Form for Jagt. Det var i Hovedsagen Kronvildtet, der blev jaget paa denne Maade.

For at gøre det muligt for Jagtselskabet at følge Jagtbetjentenes og Hundenes »Drev« med Hjorten, blev der hugget lange, lige Udsigtslinier i Skoven med Udgangspunkt fra passende højtliggende Steder. Paa de vigtigste af Linierne blev der anlagt Jagtveje, der straaledede ud fra Centrum eller Stjernen. Herfra kunde man let følge »Drevet« med Hjorten og let komme til andre Stjerner.

Adskillige Steder i de nordsjællandske Skove finder vi den Dag i Dag »Femstjerner«, »Syvstjerner« og »Ottestjerner«, der minder om de gamle Parforcelinier. Den mest fuldkomne Parforcejagtstjerne er Stjernen i Midten

af Store Dyrehave Syd for Hillerød, hvor Christian den Femte personlig havde anvist Vejenes Retning, og hvor en Sten med Kompasrose og Navneciffer endnu fortæller om Begivenheden.

Saa vidt Værket om de nordsjællandske Skove i 200 Aar. –

»Waldeinsamkeit«, Romantikkens vidunderlige Glose, har sin stadig eksisterende Virkelighed . . . Saaledes hedder det i *Jacob Paludans* Bog »Prosa«, 1946, hvor der findes et Afsnit, der benævnes »Gribskov-Stemninger«. Her hedder det efter en Omtale af Multebjerg:

»En Dag, naar der staar hvide Sommerskyer oppe over Maarum, skal man søge ind i Skovskyggen deroppe og finde frem til Grønkilde, hvor iskoldt Vand pibler frem under en Sten med det indhuggede Tal 1912. Fra en Bænk ser man ud over friskgrønne Enge. Disse store Lysninger er én af Gribskavs særlige Charmer, der bryder det Indtryk af Melankoli, Granplantninger let vækker, og ude paa dem har man ofte den Glæde at se Dyreflokke græssende eller sættende afsted med graciøse Hop. En Nat passerede jeg Stedet paa Cykle; Engene lyste, og Maanen oste som en Mile lavt i Syd. Da gøede Dyrene, raabte til hinanden og jog skræmt bort i store Rudler, men ikke mindre var min Uhygge. Røverne har ganske vist i vor Tid forlagt Virkepladsen til Byerne, men Skovdybet, selv i lyse Nætter, væver endnu sin Stemning sammen af Fortryllelse og Skræk.

Om Dagen skræmmer Gribskov nu næppe nogen, men dens Afstande udmatter, og den, der skal naa et Tog, advares mod i Tillid til sin Stedkendthed at ville skyde Genvej. Det fører oftest til komplet Desorientering; Turen

vil ikke faa Ende, Sveden hagler, og Lommeuret løber løbsk som altid, naar Tiden er knap. Tilsidst staar man hjælpeløs paa en ukendt Vej, har maaske endog mistet Fornemmelsen af Verdenshjørnerne, og da kan man godt tro at høre Pans triumferende Latter bag sig. Men paa Cykle behersker man trods alt Skoven, Fejl kan hurtigere rettes, og den bliver en stor, venlig Sportspark med rask vekslende Vuer. Man *kan* blive fanget og maatte bære den tunge Cykle gennem Buskads og over mandshøje Stenter; det er hændt mig oppe i Skovknuden mellem Kagerup og Duemose en hed Dag, og det gav fnysende ondt Humør. Men snart var jeg inde i det interessanteste Virvar af Stier; jeg forvildede mig ogsaa her, men pludselig lysnede det, og jeg saa midt i Solflammerne Gribskovtogets Lokomotiv ved Kagerup, en sort, spruttende og iltært arbejdende Kæmpeskarnbasse.« – – –

Vi vender os nu til en anden Københavner, Niels Stenfeldt.

Nordsjællandsk Folkemuseum i Hillerød ejer en Bog af ret enestaaende Art. Det er et med Guld og Farver rigt illustreret Haandskrift paa 266 Kvartsider, indbundet i Hellæder og forsynet med Sølvspænder. Bogen hedder »Om det gamle Esrom Kloster« og er forfattet, haandskrevet og illustreret af Niels Stenfeldt, et Kæmpearbejde, der tog ham fire Aar.

Niels Stenfeldt var født i København 1863 (død 1935). Han tog Lærereksamen, blev Kommunalærer og underviste i 45 Aar. I sit Skolearbejde lærte han »at glædes ved Arbejdet og Børnene«. Men ved Siden af de mange Skoletimer søgte han videre Uddannelse, blev Student, cand. phil. og fulgte – saa vidt han kunde – Forelæsninger ved Universitetet i Litteratur og Sprog. Senere kom Historie

ind i Billedet. Han gjorde Arkivstudier, udarbejdede lokalhistoriske Værker, som blev haandskrevet og illustreret paa den smukkeste Maade. Saaledes erhvervede Folkemuseet Esrombogen, hvis Indledning handler om Vandringer i Gribskov, der havde Stenfeldts store Kærlighed. Denne Indledning, der kan læses særskilt, gengives i det følgende. Her mærker man spredtvis Stenfeldts Forkærlighed for Romerkirken, Katolik var han dog ikke, men, som han engang i en Samtale udtrykte det – »jeg er katolicerende.«

Stenfeldt fortæller om Gribskov.

»Ved Nordenden af Esrom Sø i Nordsjælland ligger den lille Villaby Esrom, som ingen Baneforbindelse har med Omverdenen – jeg for min Part siger: Gudskelov for det; thi selv om mange elsker denne dejlige Plet af Sjællands skønne Natur, er der for Naturvenner dog til at være for Mennesker, selv paa en smuk Sommerdag, naar mange er ude paa Tur. Der har jeg søgt op fra min Ungdom af, saa tidt der faldt Vandrelyst over mig; hver Plet deromkring er for mig omvævet med et Spind af Minder og Drømme; jeg nikker kendt og fortroligt til Ting og Mennesker, jeg der gaar forbi, og finder jeg der noget smukt, da er det mig smukkere og interessantere end noget lignende paa noget som helst andet Sted.

Mange Veje fører til Esrom. Man kan komme gaaende – og jeg kommer helst frem til Fods – fra Hillerød gennem Grib Skov langs Esrom Sø, forbi Nødebo med den gamle Granitkirke, som har overlevet saa mange Aarhundreders Forvandling i Land og Rige, i Kaar og Sind, naar jeg over Sletten til den store sammenhængende Skovpart, hvor

»Vangene« findes. Oppe ved Skovbrynet kommer jeg til den herlige Skovridergaard »Skovfryd«. Der deler Vejen sig i 3 Grene, den tilhøjre vælger jeg, den langs den store blaa Flade, ad Søvejen til Esrom. En hel Mil vandrer jeg ad den, og den gaar i Slyng under Storskovens Træer, ind imellem Smaakrat, ud langs Søbredden og er skønnere end nogen anden dansk Vej. Jeg kommer gennem »Pibervang«, »Gravervang« og »Fændrikvang«, hvor »Kongens Bøge« og Frederik den Syvendes Pavillon ligger. Videre gaar jeg gennem »Tumlingevang«, »Munkevang« og »Krogdalsvang«. Nu er disse Vange kun Navne, men i gamle Dage strakte der sig om dem vældige Stengærder og Jordvolde, som holdt Hestestoddene samlet, og i Husene boede der Hegnsmænd, der holdt Hegnene i Orden. Disse Hegnsmænd eller Vangemænd var ofte tidligere Underofficerer eller udtjente Soldater, derfor har Skovløberhuse og Vange endnu de sære Navne »Piberhuset«, »Fændrikhuset«. –

Hvor er den dejlig, den Vej! Jeg husker den særlig fra en Efteraarsvandring i solet Vejr. Det havde frosset let om Natten, og der laa hvid Rimpudder over alle smaa visne Træer, over Græs og faldne Blade, men Himmelen var ren og dybt blaa. Over Søen gik hvide Flor af fordampede Rim. Der var en af os, der paa Udvejen holdt sig op over en anden, som paastod, at naar man kom ind i Grib Skov, fik man et helt andet Ansigt paa end ellers, man var ikke som til daglig, og det maatte jo være noget Snak. Men vi kom af Toget og ind mellem de vældige Træer, vi vidste og følte, at de stod Træer bag Træer milevidt, om os glødede Efteraarets brændende Farver, Gult fra det dybeste Okker op til Kanariegult, Rødt i alle Afskygninger, det sidste giftiggrelle Grønne og Pilenes Graa-

grønne, og det var altsammen rigest og skønnest ved Søvejen. Og vi fik alle nye Ansigter paa, for saadant noget ser man ikke i den store By. Den Vej fører lige op til Esrom.

Men vi kunde gaa en anden Vej. Nede i Pibervang drejer en anden Vej tilvenstre »Midtlinien«, den er græs-groet og overvældende ensom og skærer lige op gennem Vangene og møder Søvejen, vi før gik ad, ved Krogdals-huset i Esroms Nærhed. – Saa kunde vi ogsaa have taget den tredie Vej fra Skovridergaarden, den brede Landevej til Esbønderup: Præstevejen, som den kaldes fra dengang, da en Præst besørgede Kirketjenesten baade i Esbønderup og Nødebo. Den gaar som en Rutsjebane op gennem Skoven og løber forbi et Skovløberhus »Kalvehavehuset«, et uhyre, ensomt, melankolsk Sted, hvor jeg engang har boet. Altid var der grønt i Stuen fra Løvmasserne udenfor, og altid susede Skoven, kun Færdselen paa den gode, brede Vej gav Liv. Den, der skal mores af noget uden for ham selv, kan ikke trives i saadan et Bo. Lidt længere fremme kommer man til Ostrup Slette, hvor der ligger en Skovridergaard mod Syd og en Skovfogedbolig mod Nord. Paa denne store Slette laa der i fordums Tid en Landsby, Ostrup, der blev sløjftet for det Stutteris Skyld, som Kong Frederik den Anden anlagde i Aaret 1562. Hovedbestanden var af danske Hesteracer, men Christian den Fjerde vilde ikke nøjes dermed, han indførte ogsaa Hingste fra Tyrkiet, Ægypten, Marokko, Salzburg, Lichtenberg, Schauemburg og Friesland. Et af de ældste Stod og det, der blev Stutteriets Stolthed, var »Tomlerne« (»Tumlinge-huset«). Det var fra dem, den berømte Frederiksborgrace udgik. Paa Christian den Femtes Tid lykkedes det efter lange og mange Bestræbelser at fremstille det berømte

»hvidfødte« Stod med de røde Muler, Kongernes Paradeheste. Stutteriet havde sin Glanstid omkring 1800. Ved 1830 var der ialt 800 Heste i Stutteriet. Hestene bar Stutteriets Mærke indbrændt paa Laarene: en Fane med en Krone over. Det vilde Tumlingestod gik ude baade Sommer og Vinter. Hestene var saa langtoede, at man kunde begrave en Haand i Toen. Manken stod brusende ned over deres Øjne og som Islænderhestene højt i Vejret fra Halsen. De dannede Flokke paa en Snes Hopper og en halv Snes Foler, anført af en vild Hingst. Alle Folk heroppe vidste at fortælle om, hvor vilde de var og de Kampe, de førte, hvorunder Hingsten hvinede højt, den særeste, vildeste Lyd i Skoven. For Fodgængere kunde de være farlige nok at møde.

Den fælles Samlingsplads for Stutterihestene var netop Ostrup Slette, og det var ingen Spøg at komme ud for en Flok ophidsede Heste just her. – Jeg kommer ud af Skoven, hvor Maarum–Helsingevejen krydser min Vej. Jeg gaar en lille Tur videre og lægger Vejen over Esbønderup. Det er en yndig By med en køn gammel Kirke. Den var oprindelig bygget i Rundbuestil, men er i Tidernes Løb blevet meget forandret; Koret er forlænget mod Øst, og Taarn er kommet til mod Vest. Der er fundet Kalkmalerier under Pudsen fra 14. Aarhundrede. Ude under Taarnet findes en interessant Ligsten over en gammel katolsk Præst »Hr. Mikael, forstum Præst paa dette Sted, som døde i Aaret 1330, 7. Oktober.« – Den gamle Kirke har vaaget over mange Aarhundreders Slægter, dens katolske Præster har døbt, skriftet og begravet utallige nu ukendte Mennesker, og de har været til Spot for de lærde Brødre i Esrom, som har skoset dem for deres slette Latin. Klokkerne har ringet Solen ned med Trøst og Lise for mange

syge Slægt efter Slægt. Jeg elsker de gamle fine Kirker, der er en Pryd for vort Land, og jeg lytter gerne til deres Frasagn fra svundne Dage.

Langt ude Vest fra, helt ude fra Harager Hegn, som endnu er en Del af den vældige Grib Skov, kunde jeg ogsaa komme til mine Ønskers Maal. Der ved Maarum Tinghuse har jeg boet og haft min daglige og natlige Gang gennem Hegnet over til Maarum Skovridergaard. Sært var det ved Nattetid at gaa ad de Stier, der ledede mig hjem, gaa og føle med Foden, om Stien endnu var der, og høre alle de sære Lyde, Skoven har ved Nat. Og tidt er jeg kommen ad Smutstier gennem hele Skoven ned til Esrom Sø, hvor Baaden førte mig ud til Fiskeri og Andejagt og Sejlads over til Eskehoved, helt ned til Piberhus og over til Fredensborg Skipperhus. – Fra Maarum Station fører en meget bakket og skøn Landevej gennem Storskov ned mod Esrom. Om der er skønnest ved Vintertid, naar Granernes Grene tynges dybt ned af Snepuder, eller om Sommeren med Blomster og Ranker i Grøfter og op ad Stengærder, ved jeg ikke. – Skoven bliver endelig lys foran mig, men inde tilhøjre i Krogdalsvang har den bevaret sit gamle Urskovspræg, der staar endnu gamle Egekæmper, som var voksne, dengang de hvide Munke kom hertil; der ligger en falden Kæmpeeg, som maaler syv Meter i Omkreds, ved Krogdalshuset løves endnu en tyk Eg, i hvis rynkede Bark er skrevet de særeste Skrifteegn, der fortæller mig om gamle Dage, da den og dens mange Kammerater med deres Olden fødede vældige Svineflokke. – Hvor Skoven ender, er jeg paa en Bakke og ser ud mod Søborg og til Nakkehoveds hvide Fyr, ud, hvor Kattegat blaaner og Kullens Taagebjerger staar med mandige Linjer mod Synsranden. Atter tager Skoven fat, og

jeg gaar ned ad Tingbakken. Der ser jeg i Gærdet en stor Sten med Kong Frederik IV's Navnetræk og en Krone over. Inde paa Bakken, der hvor der nu holdes Folkemøder, stod i gammel Tid Tinghuset, et ganske lille, teglhængt Hus med kun to Fag Vinduer. Her holdtes Ret hver Mandag. Ude ved Vejen stod en »Kag«, en 3 Meter høj Pæl med en Bøjle foroven og forneden. Forbryderne blev »strøgne« til Kagen, det vil sige piskede, naar Dommen lød paa Rasphusstraf; den Kag stod endnu ved 1840. I denne Tingbakke findes nogle dybe Gruber, hvor alt det Ler er gravet, hvoraf Munkene brændte Mursten til deres Klosterbygninger – og saa er jeg ved Esromsletten og ser mit Maal: Klosters røde Mure lige for mig. – Alle disse Veje førte mig til mit Hjertes Hjem, det dejlige Sted, hvor jeg gerne vilde bo, hvor saa mange i Middelalderen tyede hen, naar Alderen tvang dem i Knæ, naar Kampmodet og Stridslysten var udslukt, og de kun trængte til Ro og Hvile. Her kom de med deres sidste Gods og bad om Ly og en Grav hos deres Forfædre under Klosters signede Fromhedsværk og Kirkens helligende Klokkeklang. – Her kunde jeg strække mig ud under et gammelt Træ, aande langt ud og blive liggende, mens Suset deroppe i Løvet sang over mig. Og om Klosteret stod, kunde jeg tænke mig at bo som Munk der, fjernt fra alt det sindsoprivende, der nu piner mig og mange med mig i denne stygge Tid, mens Brødrene sang deres »Tider« ogsaa for mig, og Evighedsfuglen sang for mig og fik tusinde Aar til at være som een Dag.

Allerhelst vilde jeg dog komme til Esrom gaaende fra Klostrishegn og Havreholms Mose. Naar man da gaar ad den smalle Sti, der har en gammel Hævd, hen mellem Kornet, ser man fra Rismarkens Bakketop pludselig ud

over en stor, frodig Egn, nærmest har man en stor Klynge brede Linde og bag dem Esrom Bys hvide Huse og røde Tage. Der bagved hæver Bakker sig klædt med bovnende Skov, og bag det hele Grib Skovs langtrækkende mørke Stribe. Til venstre blinker Søen frem. Lige til venstre for Lindegruppen kigger en mørkerød Bygning frem, det er Esrom Kloster eller det, der er tilbage deraf. – En anden, bredere Vej fører dertil, Landevejen fra Plejelt forbi Esromgaard. Ret uden for Gaarden viser sig det samme Syn som fra Risbakken, saa snor Vejen sig til højre, i et stort Stræk flyver Bilerne en Sommerdag herved for at forsvinde under Lindene og suse ind forbi den hvide, smukke Kro.

Esrom, er der ikke en herlig Klang i det Navn! Gammeldansk historisk vægtig! De fleste, der kommer her, har et vagt Begreb om, at det betyder noget i vor Historie, de færreste ved dog, hvor meget det betyder . . . «

Paa de følgende Blade fortæller saa Niels Stenfeldt Esrom Klosters Historie. –

Under Indtrykket af disse Stemningsbilleder glemmer vi ikke Dagligdagens Slid og Slæb. Her tænker jeg paa Skovarbejderne, til hvis Historie der ogsaa er skabt en Begyndelse. Her skal lige nævnes *P. Jørgensen*: »Om Skovarbejdernes Organisationsforhold« i »Fra Frederiksborg Amt« 1952, og sammes »Lidt om Drikkeriet i Aarhundredets Begyndelse« i »Kultur og Folkeminder« 1953, samt *N. P. Sørensens* »Arbejderliv i Maarum« i »Kultur og Folkeminder« 1957. Skovarbejdernes Forhold er ogsaa omtalt i forskellige af Georg Nordkilds Romaner, saaledes i »Hvad gavner det et Menneske«, 1950. –

II.

FOLKESAGN FRA GRIBSKOV

En Række Folkeoverleveringer, hvoraf nogle gaar helt tilbage til den graa Oldtid, er knyttet til Gribskov. Især spillede Kilderne en stor Rolle. De ansaas for at være helsebringende og i flere Henseender hellige. Saadan var det i den hedenske Tid, og saaledes blev det i den katolske. Men ogsaa efter Reformationen beholdt flere af disse Kilder deres Magt over Sindene. Lige til Slutningen af forrige Aarhundrede valfartede syge til Helene Kilde i Tisvilde for at drikke af Vandet eller bade de syge Legemsdele dermed.

Arnold Olsen har i sin Bog »Nordsjællandske Helligkilder«, 1929, samlet en Række Oplysninger om saadanne Kilder. Med ham som Fører besøger vi nogle af Kilderne i Gribskov.

Ved Tumlingehuset ikke langt fra Kongens Bøge eller, som det ogsaa kaldtes »Kongens Lysthus«, ligger i Kanten af Esrom Sø Tumlinge Kilde. Den har næppe været regnet for Helligkilde, men naar Frederik VII. og Grevinde Danner kom paa Besøg i Kongens Lysthus, skulde deres Kaffe eller The dog altid laves af Vand fra Tumlingekilden.

Siden vi nu er ved Frederik VII., kan vi med anden

Hjemmel i Forbigaaende fortælle en munter lille Historie om Majestæten. Engang var Frederik VII. og hans Selskab en lille Tur ude ved Grib Sø. Da Kongen skulde have fat i Rideknægten Anders, som ikke var nærværende, raabte han: »Anders! Anders! Anders!« Da denne noget efter kom til Stede, spurgte Kongen: »Hvor har Du været henne?« – »Ja, Deres Majestæt maa undskylde . . . men jeg gik en Tur i Skoven, og saa satte jeg mig ved et Træ, og der faldt jeg i Søvn. Og saa laa jeg og drømte om gamle Dage – jeg skal nemlig sige Deres Majestæt, det er min Fødselsdag i Dag.« – »Naa, er det det?« svarede Kongen, »saa skal Du ogsaa have en Present.« Og Kongen tog en Sølvsnustobaksdaase op og rakte til ham. »Men sig mig saa, hvor gammel er Du i Dag?« – »Jeg er lige akkurat fem og halvtreds og tre kvart,« svarede Anders lunt. Kongen morede sig meget over det Svar, og Anders fik naturligvis Lov til at beholde Daasen.

Men tilbage til de hellige Kilder. I Gribskovs nordlige Parti, kaldet nederste Kobbøl, ligger Sibbekilde i Randen af en Mose, som kaldes Gamlevangsmosen. At Vandet i Sibbekilde har været godt som Lægemedel, har en gammel Kone fortalt. Fra det nærliggende og nu forlængst nedrevne Sibberuphus – eller, som det ogsaa kaldtes, Sobækkehus, – blev der altid hentet Vand fra Sibbekilde Skærtorsdag, og naar man blev badet med det, fik man ikke Udslet og Bylder det Aar. Fra Esbønderup, Saltrup og Boserup hentede Folk ogsaa Vand fra Kilden som Lægemedel. Sibbekilde er sat med Kampesten, men Græs og Brændenælder har snart taget Overhaand, saa den er vanskelig at finde.

Et Par Kilometer Øst for Sibbekilde skal den gamle

Landsby Sibberup have ligget. Den er rimeligvis blevet ødelagt af Svenskerne 1658–60 tillige med flere Landsbyer, saaledes Halendrup, Ostrup og Kidstrup, som alle skal have ligget, hvor der nu er Skov.

Et mægtigt Elmetræ, som Stormen nu har væltet, ligger ved det gamle Sibberup – efter Sagnet det gamle Bytræ. Det kaldes *Haakons Træ* eller *Salen*. I dets Nærhed findes et Vandhul, som er blevet kaldt Haakons Brønd, og man paastaar, det er Sibberup Bybrønd. –

Hvidkildemosen er et Mosedrag inde i Gribskov, ikke langt fra Maarum, men hørende til Esbønderup Sogn. I Mosedraget findes to Kilder, *Grønne Kilde* og *Hvide Kilde*. Grønne Kilde ligger i den østlige Side af Mosen. Vandet er udmærket Drikkevand og skal være brugt i Munketiden som Lægemiddel. Forstvæsenet har ladet Kilden istandsætte i Aaret 1912.

Hvide Kilde ligger i den sydlige Side af Mosedraget. Den er sat med Mursten som en Brønd.

Ved Nødebo Kirkegaards østlige Side rinder en Kilde ud fra Kirkegaardens Dyb. Den hedder *Magdalene Kilde*. Nødebo Kirke er meget gammel, og da den skulde bygges, blev det, der var bygget om Dagen, af Troldtøjet revet ned om Natten. Da en Vandringsmand en Dag kom forbi og saa Ødelæggelsen, gav han Folk det Raad: »Tag et Lam og slaa et af Benene over paa det og lad det løbe, og der, hvor det lægger sig for Natten, skal I bygge Kirken, og saa skal I mure Lammet levende ind i Muren.« Lammet lagde sig til Hvile paa en Høj med en rislende Kilde ved dens Fod. Her blev Kirken bygget og Lammet muret levende ind i Muren.

Magdalene Kilde har altid været regnet for Helligkilde,

og man har tillagt Vandet lægende Egenskaber. Ved Kilden staar Fattigblokken. Man skulde give en Skærv, naar man hentede det undergørende Vand.

Det følgende Sagn gengiver vi efter anden Kilde. *Fruebjerg* i Gribskov har faaet Navn efter Jomfru Marie. Ved den vestlige Side af Bakkens Fod var der en hellig Kilde, der var opkaldt efter Jomfru Marie og blev kaldt *Frue Kilde*. Hertil valfartede Folk for at blive helbredet for deres Sygdomme. Ved Siden af Kilden findes der endnu nogle Forhøjninger, som skal være brugt til at ligge op ad. –

Vi kommer nu til Kæmpestenene. Naar man fra Nødebo passerer Skovridergaarden Skovfryd og ad den tredie Vej til venstre drejer ind i Skoven og et godt Stykke inde drejer til højre, kommer man ved Enden af Vejen til Mindestenen for Slaget i Gribskov (men herom senere). Et Stykke skraat oppe til højre ligger i en Granplantning en stor Rullesten, der hedder *Smørstenen*. Den er 4 m lang, 2,5 m bred og 1,6 m høj. Sit Navn har den faaet, fordi den vender sig, hver Gang den lugter nykærnet Smør. Den skal stamme fra Kullen og er kastet efter Nødebo Kirke. Da Munkene fra Esum byggede Kirken, blev Kullemanden vred og kastede en stor Sten efter Kirken, men den faldt norden for, og det er altsaa *Smørstenen*. Da den ikke ramte, tog han en mindre Sten og kastede den med stor Kraft efter Kirken, men den gik forbi og ligger lidt inde i Skoven i Nærheden af Egelund. Naar man kommer ad Landevejen fra Hillerød og drejer til venstre ad en Sti lige før Slottet, finder man et lille Stykke inde Stenen, hvori Kullemandens fem Fingre er kendt. Ifølge en Variant af dette Sagn er Stenen kastet af Fanden, fordi han ikke kunde lide Kirkeklokkeklangen.

Han stod paa Skansebakken ved Hillerød og kastede Stenen efter Nødebo Kirke, men den naaede altsaa ikke saa langt. Nogle faa Skridt fra denne Sten ligger en Mindesten over Overførster *Brüel*, den vil blive omtalt senere.

Af andre Sagn om Gribskov og Esrom Sø er der adskillige, men vi maa nøjes med at gengive et Par Stykker. I gamle Dage kom en lille Mand nu og da i Besøg paa en Gaard. De kendte ham ikke, men han fik lidt Mad og saa gik han igen. En Juleaften, da Konen havde stegt en lille Gris og sat den paa Bordet, kom den lille Mand, men han blev staaende i Døren, og Konen, der var ude i Køkkenet, hørte ham sige: »Nej, Pølse med Haar og Pølse med Snude! Nu har jeg set Gribskov gro op tre Gange, men aldrig har jeg set saadan en Pølse.« Saa kunde Folkene forstaa, at det var en Nisse.

Om *Hertugdalen* findes der to Sagn, hvoraf vi gengiver det ene. Mænd, som i mange Aar har kendt Hertugdalen, paastaar med Bestemthed, at Vandstanden i dette Morads altid er i samme Højde, aldrig findes at være paavirket hverken af vaadt eller tørt Aar, ligesom man paastaar, at i Hertugdalen vokser en Plante, der ikke findes andetsteds i Danmark. At Overtro har staaet i Forbindelse med denne Plet, falder ganske af sig selv. Man troede helt op til Nutiden, at hvis man havde staaet oppe paa Bakkerne og set ned i Hertugdalen, var man sikker paa at fare vild i Skoven. En gammel Kone har fortalt, at man fra hendes Fødegaard i Bendstrup hentede Tørv i den nærliggende Kolles Tørvemose. Ved en saadan Lejlighed havde hendes Broder og Karlen nærmet sig det farlige Sted og set ned i Hertugdalen. Resultatet var, at de to

unge Mennesker Resten af Dagen kørte rundt i Gribskov og først ved Mørkets Frembrud kom ud i Nærheden af Maarum, der, som vi ved, er et godt Stykke fra Bendstrup.

Noget tiltrækkende er der ved Grib Sø, men ogsaa noget mystisk. Det er vel dette, der har givet Anledning til de ikke saa faa Sagn om Søen. Her er et Par af dem.

Grib Sø er uden Bund, eller rettere: den bliver stadig dybere. Det skyldes Guds Vrede. Her laa engang et Nonnekloster, men Nonnerne interesserede sig mere for Klosterbrødrene i Esrum end for Vorherre, derfor aabnede Jorden sig og slugte Klosteret. Saaledes opstod Grib Sø. I stille Aftener kan man høre Klokker ringe fra Dybet. –

Min Svigermoder – fortæller en af mine Hjemmelsmænd – har som ung Kone plukket Bær i Gribskov, og naar de kom op til Grib Sø, hændte det engang, at de saa gammeldags Baade sejle ude paa Søen, fyldt med Folk i gammeldags Dragter, de kunde ogsaa høre Musik fra Baadene, men lige paa een Gang opløstes det hele og forsvandt. De mente, det stammede fra Dronning Margretes Tid, for hun opholdt sig saa meget ved Søen. –

Et større Sagn handler om en Mand, der boede paa Hotel »København« i Hillerød, og som i 1840erne ved en Lygtemands Hjælp kom i Besiddelse af en stor Skat, der blev fundet ved Grib Sø. Dette Sagn er sikkert fra nyere Tid. En Slægtning har meddelt mig, at vedkommende i hvert Fald ikke efterlod sig noget, da han døde. –

Vi gengiver endnu et Par Historier, som *Georg Nordkild* har fortalt. I den Del af Skoven, der kaldes Pederstrup Vang, laa i gamle Dage en Bondegaard, Pederstrup. Der

siges om Ejeren, som hed Morten Andersen, at han var meget rig, og at han havde en meget smuk Datter. Uheldigvis forelskede hun sig i Tjenestekarlen, men det vilde Faderen ikke høre noget om. En fattig Tjenestekarl skulde ikke arve hans mange Penge. Da han mærkede, at Le-
manden var i Nærheden, grov han Skatten ned et Sted i Vangen under et Træ. Gaarden blev nedrevet ved Udskiftningen og Markerne tilplantet. De unge blev gift, flyttede uden for Skoven, hvor de boede i et Hus, opført af de bedste Rester af Gaarden, og levede i den yderste Fattigdom. Men Morten Andersen gaar hver Midnat og søger efter Skatten, som han ikke kan finde. –

I den nordlige Ende af Skoven laa Skovbyen Sibberup. Her boede den rige Søren Sibberup. Foruden en Kiste fuld af Guld, som han havde fundet ved Buris' Borg midt i Skoven, ejede han tretten sorte Heste, tretten sorte Køer og tretten sorte Svin.

Ham gik det heller ikke saa godt til Slut, for der var ingen Velsignelse ved Kistens Indhold, da det var røvet Gods. Han blev saa elendig, at han ikke kunde støtte paa Benene, men blev baaret rundt paa Marken, siddende paa en Vognfjæl, der blev baaret af to Mænd.

Saadan fortalte de gamle Kulsviere, naar de om Natten samledes paa Milepladsen, dem selv til Trøst i deres store Fattigdom . . .

III.

FOLKET OG SKOVEN

Om Skovtyveri og Krybskytteri staar der en Del at læse i *Anders Uhrskovs* Bog »Fra Land og By«, 1940. Baggrunden for Størstedelen af disse Lovovertrædelser er sikkert i væsentlig Grad den store Fattigdom, der herskede i forrige Aarhundrede. Man skulde jo leve, og man betragtede Skoven som et Fælleseje. Der var derfor en stadig Spænding mellem Forstvæsenets Mænd og dem, der følte sig draget af Skovens Værdier. Vi gengiver:

Gaardejer *Søren Petersen*, Nejede (1848–1932), sendte mig 1924 nogle Optegnelser, hvoraf jeg gengiver følgende:

I min Faders Ungdomstid – han var født 1808 – boede der paa Skovfogedstedet i Strøgaardsvang en Skovfoged, der hed *Henriksen*. Han var en saa sikkert Skytte, at han vilde paatage sig at ramme et Æble, naar det laa paa Hovedet af et Menneske. Det var der selvfølgelig ingen, der vilde være Skive for, men *Henriksen* kunde flere Gange i Træk ramme et Æble, der var anbragt paa en Stolpe eller en Stage.

Samtidig var han noget overtroisk og navnlig bange ved Aftenstid. Paa den Tid, han gjorde Tjeneste, var *Gribskov* langt tættere end nutildags, og Skovtyveri

florerede dengang efter alle Kunstens Regler, thi naar Omegnens Beboere manglede Brændsel eller Gavntræ, hentede de det ved Aftenstid, men det skulde dog helst være maanelyst, dels for at man kunde se at retirere sig i Skoven, og dels for, at man kunde se paa Effekterne. Da en stor Del af Omegnens Beboere skulde lige forbi Skovfogedstedet, maatte Skovfogden helst være borte, naar der skulde hentes Brændsel. De nærmeste Beboere var da blevet enige om, at de skiftevis skulde invitere Skovfogden til en lille Aftenvisit, mens de andre kørte til Skovs. Det var nu heller ikke saa vanskeligt, da Henriksen gerne søgte Selskab med Beboerne, men han skulde jo ogsaa opholdes saa længe, at de skovsøgende kunde være hjemme med Brændselet. Det blev da ogsaa gerne sent, og det værste var, at Skovfogden ikke kunde gaa hjem alene. Der skulde en Følgesvend med. Det var heller ikke saa slemt, naar blot han vilde fortsætte Vandringen, men naar han fik Øje paa en Stjerne, standsede han og pegede paa den med sin Stok og sagde: »Havde jeg min Riffel, og den kunde række, saa skulde jeg *dog der* – et Mundheld han stadig brugte – sætte en Kugle igennem den!« At ramme Maanen var ikke noget at tale om.

Disse Sigteøvelser var imidlertid ikke de eneste, der tog Tid paa Hjemturen. Thi hvis der viste sig en større Burrestilk eller en anden Genstand ved Vejen, som i Maaneskinnet forekom lidt stort, maatte Følgesvenden løbe forud for at se, om det var et Spøgelse eller en Røver. Før turde Skovfogden ikke gaa videre, og han slap ikke sin Følgesvend, før han var naaet inden for Døren i sin egen Gang, saa Begejstringen for at følge Skovfogden hjem var ikke særlig stor.

Men om ingen Skovfoged gaar der saa mange Historier som om *Sigismund Bruhn – den høje Bruhn*, som han ogsaa blev kaldt – i Strøgaardsvang.

Georg Diderik Ludvig Sigismund Bruhn var født 1815 i Nødebo som Søn af Skovrider *Daniel Bruhn* og Hustru *Ane Kirstine Friersdatter* af Skovfryd.

Skovrideren havde ti Børn, hvoraf Sigismund var Nr. syv. Bruhnerne var en talrig, vidtforgrenet Slægt. Flere af dem var Købmænd i Hillerød.

Sigismund Bruhn blev ansat som Skovfoged i Strøgaardsvang efter Henriksen og beklædte Embedet fra 1842 til 1885.

Skovfoged Bruhn var over tre Alen høj, han gik altid med et stort Egespir i Haanden. Var der noget galt fat i Skoven, holdt han meget af selv at ordne Tingene. Hans sædvanlige Ed var »Fanden fløjte mig«, men det kunde nok ske, at han blev hidsig, og saa havde han et rigt Forraad af Kraftudtryk. Men han blev altid snart god igen.

Om hans patriarkalske Maade at holde Justits paa er der mange Historier.

I det følgende gengiver jeg, hvad *Jørgen Nielsen*, Alsønderups Indelukke, sendte mig 1924: I den Tid, da mange af Egnens Beboere brændte Trækul og kørte Brænde hjem fra Skoven paa enhver Tid af Aaret, kunde det jo nok hænde sig, at et Nummer forsvandt. Naar Køberen saa kom og skulde hente det, maatte Bruhn jo se at ordne det paa bedste Maade. Opdagede han, at nogen trak Grenene ud af Brændebunkerne, var han Mand for at ordne det ved Hjælp af sin gode Stok, og saa fløjtede og lynede han for dem, saa de nok skulde huske det en Tid.

Dengang havde vi ikke Piassavakoste til Gade, Stald

og Lo. Da blev der bundet Birkeriskoste, og Riset maatte ikke gerne koste ret meget, helst skulde det være gratis. Folk gik i Skoven og skar et Knippe, som de bar hjem. Bruhn syntes jo nok, det svandt vel meget. Han gik saa Vagt, og min Far, som tjente Skovfogden 1846 og 47 maatte somme Tider med. En Aften traf de oppe ved *Toures Tørvemose* fem Mænd med hver sit Knippe Ris paa Nakken. Da Bruhn traadte frem, kastede de Knipperne, og de fire løb deres Vej. Den femte blev staaende, og han fik en ordentlig Forelæsning. Dermed fik han Lov at gaa, men Kosteris fik de ikke dengang.

Om en af sine bekendte Spadserestokke fortalte Bruhn engang – det var vel nok over 20 Aar efter Frederik VII's Død – at han en Dag i Skoven havde skaaret sig saadan en dejlig Stok med et smukt selvgroet Haandtag. Bruhn var saa en Dag truffet sammen med Kongen, der var ledsaget af Amtmanden. Kong Frederik fandt Skovfogdens Stok saa smuk, at han spurgte, om han kunde købe den. »Nej, jeg vil ikke sælge den,« svarede Bruhn, »men værsgod, Deres Majestæt, modtag den som en Erindring herude fra Gribskov.« Kong Frederik modtog den med Tak.

Som Arbejdsgiver var Bruhn en plaget Mand, i Særdeleshed hen mod Slutningen af Vinteren, naar den egentlige Skovning var sluttet, og Husmændene var færdige med at tærsk. Da kom der stadig nogen og spurgte om Arbejde. Saa fik de som Regel en lang Forelæsning, at han kunde Fanden fløjte mig ikke skaffe Arbejde til alle – »og her kommer I baade fra Øst og Vest og spørger om Arbejde, men jeg har ikke noget Arbejde til jer. Kom nu med ind og faa en Snaps og en Drik Øl eller et Par Stykker Mad, saa skal jeg se, om jeg kan finde paa noget Arbejde. Jeg skal ned og tale med Forstraaden en af de

første Dage. Han skal maaske have hugget nogle Lægter. Kom saa den eller den Dag, saa bliver der nok noget til Dig ogsaa.«

I nogle Aar var Bruhn tillige Ejer af Gaarden Hejreholm i Bendstrup. Da havde han til sine Tider selv Brug for en Mand eller to, og saa gik det jo lettere med at anvise Arbejde.

En Række andre Træk har jeg optegnet efter Skovløber Rasmus Frederiksens Fortælling. *Rasmus Frederiksen*, der er født 1867, og fra 1873 havde sin Barndom i Gadevang, beretter følgende:

Engang var der kommet Anmeldelse til Forstraad *Brüel* om, at Skovarbejderne stjal Træ i Skoven, og Forstraaden lod sende Bud efter Skovfoged Bruhn, og da han kom, sagde Forstraaden, at der var kommet Anmeldelse og saadan og saadan. »Det er Fanden fløjte mig Løgn,« svarede Bruhn, men det hjalp ikke. Forstraaden forlangte, at han skulde ransage, og han skulde tage to Skovløbere med sig. Paa Hjemvejen gik Bruhn rundt til hver Skovningsjak. »Der er nogen, der siger, at I stjæler Træ i Skoven, og i Morgen kommer jeg og ransager, og Gud hjælpe og trøste den, hos hvem jeg finder noget!«

Nu stjal de allesammen Brænde og sved Kul af, og de fik jo meget travlt. Der var en Mand, som maatte køre tre Favne Bøgefagotter, som han Tid efter anden havde baaret hjem paa sin Ryg fra Skoven, ned i den dybe Grøft, der gaar op til Godsejer *Jarls* Ejendom, og som kaldes *Svenskegrøften*. En anden sænkede sit ned i en Tørvegrav. Saa kom Bruhn og ransagede, men der var ingenting at finde. »Det sagde jeg Fanden fløjte mig nok,« sagde Bruhn, »mine Arbejdere stjæler ikke i Skoven!«

Det var mest Koner og Børn, som bar Brændet hjem,

de gik med hele Stavrebyrder paa Ryggen. Naar de kom tæt til Skoven, laante de en Økse, og saa huggede de Grene af, det var nogen rigtig store Rolker.

Skovfoged Bruhn har saamænd tidt løftet sin Egekæp over mit Hoved. Han gik altid med en svær Egestav, og han var meget stor, en halv Alen højere end mig.

Naar vi havde været ude at hente Brænde, og Bruhn traf os, saa begyndte han: »Da skal jeg – som han kunde bande – komme efter jer, gaar I her med Brænde paa Ryggen, I Tyverak. – Men gaa nu, I skal vel af Sted endnu en Gang. Men det vil jeg sige jer: I maa ikke gaa ad Vejene, I kan gaa ind om Stierne, for møder I Forstraaden, saa er jeg evig ulykkelig.« –

I Gadevang var der i Halvfjerdserne kun straatækte Hytter med et beskidt Kulmilested ved hver. De levede af at svide Kul. De havde en Hest og kørte til København med deres Kullæs, somme Tider en 15–16 i Rækkefølge.

Det var først, da Clausen kom til Gadevang Teglværk og fik det udvidet, at Kulsvindningen holdt op.

Angaaende denne Rasmus Frederiksens sidste Bemærkning skal det tilføjes, at Gadevang Teglværk, der var et gammelt Statsteglværk, 1860 blev overtaget af *P. Clausen*, død 1894. Han udvidede Teglværket, saa Produktionen steg til 3 Millioner Sten om Aaret. 1892 forpagtede Sønnen, *H. Clausen*, født 1873, Teglværket, som han senere var Ejer af fra 1897–1920. Han foretog yderligere Udvidelser og satte Produktionen op til 7 Mill. Sten aarlig. Det er de af ham foretagne Udvidelser, der i den foregaaende Bemærkning sigtes til. Kulsvindningen i Gadevang maa altsaa i det væsentlige regnes at høre op i Aarene efter 1892, da en stor Del af Beboerne lidt efter

lidt gik over fra at være Kulsviere til at være Teglværksarbejdere. Det var Industrien, der sejrede over Smaabuget.

Efter dette Sidespring vender vi tilbage til Sigismund Bruhn.

Hanne Andersen, der boede paa De gamles Hjem i Hillerød, fortalte, 89 Aar gammel, Skoleinspektør *P. Petersen* en Række Oplevelser, fra den Gang hun tjente hos Bruhn. Hun var født 1842 og kom i Tjeneste hos Bruhn 1858, hvor hun var i fire Aar.

Hanne Andersen havde kun Lovord om Skovfoged Bruhn. Om hans Embedsførelse fortalte hun et Par Historier, som falder godt sammen med de foregaaende.

Det var Juleaftensdag hen mod Mørkningen. I Huset hos Bruhn var der en Kandidat, en bedre Mands Søn fra København, som skulde lære at være Skovrider, og derfor skulde han være i Lære hos Bruhn et Aar. Han var baade dum og indbildsk og vigtig. Lære noget kunde han ikke, og han blev da heller aldrig til noget. Hans største Fornøjelse var at faa andre i Ulykke.

Naa, Bruhn og Kandidaten havde Mistanke om, at to Krybskytter fra Nejlinge luskede om i Udkanten af Gribskov. Bruhn og Kandidaten skjulte sig i en Tykning, hvor der plejede at komme Dyr forbi. Der kom ogsaa et Dyr, de hørte et Skud, og Dyret faldt paa Stedet. Krybskytterne kom listende for at tage det, men saa var Bruhn og Kandidaten over dem og tog dem og Dyret med op til Skovfogedstedet.

Vi gik derhjemme og syslede med vort, men paa en Gang hørte vi et farligt Spektakel ude i Gaarden. Bruhn bandede og skældte og raabte og holdt et farligt Hus med de to Stymper. Kandidaten stod og saa saa glad ud, han

var stolt over, at han havde været med. Krybskytterne bad for sig, de var jo bange for, at Bruhn skulde have smidt dem paa Vognen og kørt dem og Dyret ned til Skovrider Brüel i Nødebo, for saa var de kommet i Hullet.

Da Bruhn havde givet dem en ordentlig Omgang, stilledenede han af, og saa siger han: »Da det er Juleaften, vil jeg benaade jer for denne Gang, men hvis I . . . « og saa vankede der igen. Men det endte med, at Bruhn siger til dem: »Gaa ind i Køkkenet og faa jer et Par Æbleskiver og en Dram, og se saa, I skrubber af med jer!« De kom ind og blev beværtet og var glade, men Kandidaten saa sur ud.

Dyret blev hos Skovfogden, det tilhørte jo Skovvæsenet, men hvis Bruhn bragte det til Skovrideren, maatte han fortælle om Krybskytterne og om, at han havde benaadet dem, og det havde han jo ikke Lov til. Bruhn beholdt saa Dyret, og han havde god Brug for det, for han skulde gøre Gilde lige efter Nytaar, da det var en af Døtrenes Fødselsdag, og saa skulde Skovrideren med.

Nu var Bruhn bange for, at Skovrideren skulde faa noget at vide om, hvor Dyrestegen stammede fra, og han sagde saa til os: »Hvis Skovrideren begynder at fiske, saa maa I Fanden fløjte mig holde Kæft. I ved jo nok, at jeg har Lov til at skyde paa min egen Lod!«

Jo, det vidste vi nok, og vi forstod jo Meningen. Skovrideren kom til Gilde paa Dyret, men han talte ikke om noget.

Kandidaten vimsede om i Skoven for at se, om nogen gjorde noget ulovligt. Noget skulde Bruhn jo sætte ham til, men han regnede ham ellers ikke for noget.

En Dag var Karen Per Lots i Skoven for at samle

Brænde – det vil sige de nedfaldne Grene, men Huggespaanerne maatte hun ikke tage, men Karen puttede aligevel nogle dejlige store Spaaner ind i sin Byre, og hun binder Byren fast og skal til at gaa. Saa kommer Kandidaten, og han kommanderer hende til at løse Byren op, for han vil se, om der var Spaaner i – og det var der jo. Saa trækker han Karen med sig op til Skovfogden. Da Bruhn hørte, hvad det drejede sig om, blev han ærgerlig, han saa altid igennem Fingre med saa lidt, men for Kandidatens Skyld maatte han skælde Karen ud, og glad var han, den Vigtigper. Som Bruhn staar, siger han til Kandidaten: »Aa, gaa op til Leddet og se, hvad det var for et Par, der smuttede igennem, det er nok Krybskytter.« Kandidaten stak op i Skoven og tossede rundt der, men saa ingenting. Saa siger Bruhn: »Gaa nu ind, Karen, og faa en Kop Kaffe, og saa i Morgen Formiddag kan Du komme herop, saa skal jeg give dig et Læs Brænde, og Karlen kører det hjem for dig, saa behøver Du ikke at tage Spaaner.« Karen fik sin Kaffe, og næste Formiddag, da hun kommer, er Kandidaten der for at høre, om der er mere. Saa siger Bruhn til ham: »Nu har Karen købt et Læs Brænde.«

Og da Karen kørte ud af Gaarden, raaber Bruhn efter hende: »Husk nu at betale det!« – »Det skal jeg nok!« raabte Karen, hun vidste jo Besked.

En Historie af den mere mystiske Art er følgende, som ogsaa er fortalt af Hanne Andersen.

Ude hos Bruhn var der saa ustyrlig mange Rotter baade ude og inde. I mit Kammer var der Rotter om Natten, de kom op i Sengen til mig, og det gik saa vidt, at jeg en Nat fik et væmmeligt Bid i Næsen.

Jeg vidste, at en, de kaldte Slaghøgen, ude paa Over-

drevet kunde fordrive Rotter. Jeg talte om det til Bruhn, men det vilde han ikke høre noget om, alt saadan noget Hekseri regnede han for Sludder. Men det blev længere jo værre med Rotterne, og jeg talte igen om Slaghøgen. »Ja«, siger Bruhn, »vil Du tage ud og tale med ham, saa kan Karlen godt køre for dig.« Vi kom af Sted og kom ud til Slaghøgen. Det var en grim, lang, ranglet Stodder. Jeg kom ind til ham og var meget høflig, jeg nejede og skrabede for ham og sagde De til ham – det ku' han li'!

Jeg siger saa til ham: »Jeg skulde hilse fra Skovfoged Bruhn og spørge, om De ikke vilde hjælpe ham af med hans Rotter.« – »Rotter,« siger han, »I maa aldrig kalde dem ved det Navn, I skal kalde dem for Jomfruerne . . . men Bruhn er min bedste Ven, skulde jeg ikke hjælpe ham; hils ham og sig, at jeg skal komme paa Torsdag Morgen.«

Jeg kørte saa hjem med den Besked, og Torsdag Morgen kom Slaghøgen godt nok. Bruhn byder ham ind paa en Bid Brød. »Nej,« siger Slaghøgen, »saadan noget skal gøres paa fastende Hjerte.« Saa kommanderer han os til at lukke alle Porte og Døre, kun Rottehullerne ude i Gaarden skulde være aabne. Saa tog Slaghøgen en lille Messingkedel frem, den var ikke større end en Morter, og nu bankede han paa den med en Pind, og det gik rask. Vi stod og saa paa, hvad det skulde blive til. Det fik vi snart at se, for Rotterne kom myldrende op af Hullerne og rendte rundt i Gaarden, og der var mange, der var da over hundrede. »Saa,« siger Slaghøgen, »nu er der ikke flere, det eneste skulde være, at en af Jomfruerne er i Barselseng, men det faar saa være.« Saa holdt han op med at banke, og nu viftede han tre Gange med den højre Haand for ligesom at samle Rotterne om sig, og de kom

godt nok hen omkring ham. »Se saa, Bruhn,« siger han, »skal jeg nu sætte dem paa en af Naboerne, for det kan jeg godt?« – »Nej, Vorherre bevares, det kunde aldrig falde mig ind; nej, lad dem hellere komme ned i Aaen.« – Lige neden for Skovfogedstedet gik den Aa, der løber forbi Pibe Mølle.

»Ja, ja,« siger Slaghøgen, »saa gør jeg det. Luk nu Porten op.« Da Rotterne saa, at Porten var aaben, løb de allesammen ud derigennem, og Slaghøgen gik bagefter og bankede paa sin Kedel. Rotterne gik lige saa pænt i Række ned mod Aaen, og plump! plump! den ene efter den anden ud i Vandet.

Alt det saa jeg med mine egne Øjne, derfor kan jeg sige det.

Nogen Tid efter traf Grønbeck fra Pibe Mølle og Bruhn hinanden. Grønbeck siger saa: »Jeg oplevede noget mærkeligt forleden. Da jeg kom ned ved Vandhjulet, var det omtrent stoppet med Rotter – de var da heldigvis døde.« – »Da kan jeg,« siger Bruhn, »nok opklare det.« Og saa fortalte han det hele, som det var gaaet til. Vi saa ingen Rotter paa Skovfogedstedet efter den Tid. –

Nu maa man ikke af Hanne Andersens Skildring af Bruhns milde Behandling af de to Krybskytter lade sig lede til at tro, at saadan gik det altid. Det gjorde det ikke, for saa vilde Bruhn ikke være egnet til at beklæde et Embede. Han har den Dag været i Julestemning og maa-ske været irriteret af den skadefro og mere tjenstivrige end dygtige Kandidats Optræden.

Et noget andet Billede faar man af en Karakteristik, Søren Petersen, Nejede, giver af ham, og hvori det hedder:

Hans Skovarbejdere fik altid en velvillig Behandling, naar de passede, hvad de skulde, men var de respektstri-

dige, da kunde det store Egespir, som han stadig førte med sig, let finde Vej til deres Rygstykker ligesom til andre, der tillod sig uberettigede Foretagender. Heller ikke tillod hans Arbejdere sig at stjæle i Skoven, de tog kun deres privilegerede Nakkegren med hjem hver Aften, naar de gik fra Arbejde.

Med Hensyn til det sidste Punkt staar Søren Petersens Bedømmelse i direkte Modsætning til Rasmus Frederiksens Side 40, men dertil maa føjes, at sidstnævnte boede Gribskov nærmest.

Sandheden har vel været den, at Skovfoged Bruhn til daglig holdt god Orden, men at han samtidig med sit iltre Sind ejede en stor Medlidenhed med Smaafolk, hvorfor han kunde være tilbøjelig til at se gennem Fingre med Smaating.

Alle Kilder er enige om, at han baade var en hjælpsom og meget afholdt Mand.

Bruhn var tillige en gemytlig Selskabsmand. Han gjorde to Gange om Aaret Gilde for alle Bønderne deromkring. Det ene var Høstgildet, som begyndte i Skovfogedhjemmet og sluttede med Dans og Kortspil paa Gaarden Hejreholm, som han ejede nogle Aar.

Skovfogedstedets Jord laa for en Del imellem Skovene, hvorfor det kneb med at faa Sæden tør, og naar den saa var blevet tjenlig, gjaldt det om at faa den ind i en Fart. Bruhn stod sig godt med sine Naboer, og naar de saa, at det kneb for ham at faa Sæden ind, kom de allesammen, fortæller Hanne Andersen, med deres Høstvogne og Mandskab, og saa var det hele forbi i en Ruf. Til Gengæld blev de indbudt til det store Høstgilde, der aabenbart har været en af Egnens store Begivenheder.

Hanne Andersen fortæller videre, at Bruhns Kone var

fra København og af fin Familie. »Til daglig kaldte vi hende Madam, men Bruhn havde købt hende en *Karakter*, saa hun kunde kaldes Frue, og saa blev det sagt til os, som tjente der, at naar der kom fremmede, saa skulde vi kalde hende Frue.«

Dengang var der ikke saa mange Fruer, Præstens og Skoleholderens Koner kaldtes aldrig andet end Madamer. Inde i Byen var der nogle Fruer, som Byfogdens og andre af de store Folks Koner. Et Par af Købmandskonerne kaldtes Fruer. Den ene var *Willerups*, fordi hun var af fin Familie, og den anden *Søllings*, fordi hendes Mand var Kancelliraad. At han fik denne Titel, gik, efter hvad Hanne Andersen havde hørt fortælle, saadan til. En Dag kom Frederik VII. ganske sindigt gaaende op ad Slotsgade, og da Kongen kommer, raaber Sølling, lige saa højt han kan: »Kongen længe leve!« Og de andre raabte med. Da standsede Kongen og spørger: »Hvem var det, som raabte saa højt?« – »Det var Sølling,« svarede de. »Saa skal han sgu ogsaa være Kancelliraad!« svarede Kongen, og det blev han.

Bruhn var som anført meget gæstfri. Men selv om han ikke saa nøje paa et Maaltid Mad mer eller mindre, saa kunde han heller ikke lide Overmaal, og herom handler følgende Historie.

Bruhns gamle Karl, som kørte i Skoven, havde Besked om at komme hjem til Frokost, men en Dag udeblev han og kom ikke før Middag. Da Middagsmaden blev sat frem, forlangte Karlen Frokost først. Han vilde have sine Maaltider. Da Bruhn senere forklarede en Nabo denne Historie, føjede han til: »Det syntes jeg Fanden fløjte mig var for meget, han kunde jo have ædt sig mæt i Middagsmaden.«

Al denne Gæstfrihed kostede meget, og det kan derfor heller ikke undre, naar det berettes, at det af og til kneb for Bruhn med Penge.

Som Skovfoged ordnede Bruhn Jagterne paa sit Distrikt. Han havde ofte Besøg af Amtmanden, gamle Grev *J. S. Schulin*, der var en meget ivrig Jæger. Det var Bruhns store Dage, naar han kørte for Greven gennem Skoven, og de nedlagde Vildtet ved Skud fra Vognen. I Familien Schulins Eje findes et Maleri af de to gæve Jægere til Vogns i Gribskov.

Blandt de Borgere i Hillerød, som Bruhns kom sammen med, var Rebslager *Hansens*. Bruhn stod Fadder til Sønnen Vilhelm, der senere var Indehaver af Forretningen i mange Aar. I Faddergave gav Bruhn et Lam, som blev gaaende ude paa Skovfogedstedet. Naar det blev klippet, bragte Bruhn Ulden, og da det voksede til og fik Afkom, blev Lammene solgt, og Beløbet gik til Gudsønnens Sparekassebog. Da Faaret blev gammelt, satte Bruhn et nyt ind. Saadan gik det i henved en Snes Aar, og Sparekassebogen blev paa flere Hundrede Kroner. »Gamle Bruhn lagde Grunden til min Velstand,« sagde Vilhelm Hansen, da han som gammel fortalte Skoleinspektør Petersen Historien.

En Mand, der som Bruhn baade var selskabelig anlagt og meget populær, havde mange, han skulde hilse paa.

Naar han skulde med Toget og paa Vejen saa indenfor hos sin Slægtning Købmand *Ernst Bruhn* i Hillerød, gik han tidligt derfra. »Jeg kan ikke have mindre end to Timer til Stationen,« sagde han. Saa mange Venner og Bekendte traf han paa Gaden eller kiggede indenfor til paa Vejen.

I 1885 tog Bruhn sin Afsked og flyttede til København.

Han købte en Ligkiste flere Aar, før han døde, man sagde, han gjorde det for at faa den lang nok. Han bestemte, at han vilde hvile paa Nødebo Kirkegaard, og han traf Aftale med Kromanden i Nødebo Kro, at der skulde gøres en hæderlig Begravelse efter Egnens Skik og Brug. Kromanden skulde indbyde Bruhns Naboer, Hegns-mænd og Skovarbejdere til Smørrebrød og Snapse, Øl og Kaffe.

Bruhn døde i Februar 1908, næsten 93 Aar gammel.

Af Sigismund Bruhn findes der et Par Skildringer i *Rose Bruhns Bog Mors Arv* (Køb. 1911). I denne Bog gives der indimellem en Række gode Træk til Belysning af de gamle Forstslægters Følemaade og Tankegang. Rose Bruhn er født i Frederiksværk og Datter af Garver *Christian Frederik Bruhn* (1812–89) og *Marie Frederikke Dorte Erbarth* (1822–1903). Mens Moderen var en Skovfogeddatter fra Ostrup, var Faderen en Søn af den tidligere nævnte Skovrider *Daniel Bruhn*, Skovfryd, Nødebo, og altsaa Broder til Skovfoged Sigismund Bruhn.

Om Sigismund Bruhn, der var født og opvokset i Frederik VI's Tidsalder, kan det siges, at han havde taget adskilligt i Arv fra den Tid. Han holdt af at ordne Tingene selv, og det skete ud fra et vist landsfaderligt Syn paa de Mennesker, der var ham undergivne eller kom i Berøring med ham. Dertil kom, at Bruhn var en Personlighed. Han skabte Liv omkring sig, han ejede i rigt Maal det Talent, der skal til for at skaffe sig Venner. Og sidst, men ikke mindst: Han skabte sig et Eftermæle.

Af Krybskytter er ingen saa omtalt som *Jens Omgang*. Han var født 1810 som Søn af en Husmand i Nejede.

Sit Tilnavn havde han faaet, fordi han en Tid gik paa Omgang hos Bønderne og paa den Maade fik Føden. Det var en Form for Fattigforsørgelse. Han led af en Benskade, men var næppe heller særlig arbejdsivrig. Han var i Aarenes Løb tiltalt mange Gange for en Række Forbrydelser. I en Del Tilfælde blev han frifundet, i andre Tilfælde blev han dømt. Vand og Brød fik han flere Gange. I mange Aar boede han paa Kagerup Overdrev i et lille Hus, det laa lige op til Skoven ved en Markvej, der fører op til Helsing Landevej.

Jens Omgang var en stor Filur, og de skulde se sig godt for, hvis de skulde faa ham overbevist om noget ulovligt. Naar han kom ud af Skoven, gik han baglæns hjem, hvorfor det saa ud, som om han var gaaet til Skoven. Men til trods for al Paapasselighed hændte det dog, at han blev taget paa fersk Gerning. Saaledes skete det, at en stor og kæmpestærk Hegnsmand en Dag kom bag paa ham, da han netop havde skudt et Stykke Vildt, og Jens kunde ikke faa Tid til at lade Geværet og værge sig med det. Saa siger Hegnsmanden: »Ja, Jens, nu er det bedst, Du følger med til Skovrideren.« – »Ja, der bliver vel ikke andet for, men jeg skal vogte mig for at gøre det en anden Gang.« De traver saa til Skovrideren, og Jens maatte bære Dyret. Skovrideren kom ud paa Trappen og roste Hegnsmanden, fordi han endelig havde faaet Jens Omgang fat, han var jo næsten ikke til at tage.

Saa siger Jens med en meget fornærmet Mine: »Først nu mærker jeg Rævestregerne. Maa jeg saa bede om de to Mark, jeg skulde have for at bære Bukken til Skovrideren!« De blev noget forbavsede. Skovrideren saa paa Hegnsmanden, og Hegnsmanden paa Skovrideren, og de

vidste ikke, hvad de skulde tro. Men Jens smed Bukken paa Jorden og sagde: »Fy, for en Karl Du er – lyve for Skovrideren og snyde en fattig Mand for hans Løn.«

Skovrideren erklærede, at der var intet andet at gøre end at lade ham gaa. Hegnsmanden havde jo ingen Vidner.

Jens Omgang havde i sin Have, der som nævnt laa lige op til Skoven, plantet et Stykke med Grønkaal. Uden om det havde han spændt et Stykke Staaltraad, hvorover der var anbragt et Fiskenet. Det var til at fange Harer i, og det var Forstvæsenet ogsaa godt klar over. En Aften laa et Par Forstmænd bag Skovdiget og lurede. Lidt efter kom en Hare og hoppede over Staaltraaden for at smage paa Grønkaalene. Den dumpede lige ned i Nettet, og Jens Omgang kom straks ud og nappede Morten i Ørerne.

Men i det samme kom Forstmændene til Syne: »Nu har vi Dig, Jens Omgang, det er ulovlig Jagt!« – »Jagt?« svarede Jens, »det er ikke Jagt, men jeg skal lære saadan en Fyr at æde mine Grønkaal!« Og saa tog han en lille Kvist og daskede Morten i Bagen: »Vil Du saa se, Du kan holde Dig herfra en anden Gang!« Haren vrælede, saa det var en Gru, og da den havde faaet sine Dada, smed Jens Omgang den over Gærdet og sagde: »Der har I jeres Hare igen. Kan I saa sørge for, at den ikke en anden Gang kommer og æder mine Kaal.« –

Jens Omgang døde 1869 paa Esbønderup Sygehus. En gammel Kone har fortalt mig, at der i hendes Barndom var anbragt et Bøsseløb i Hvide Kilde, og ud af det strømmede Vandet. Hun har selv som Barn drukket af det. Jens Omgang havde flere Bøsser, og en af dem var havnet der. –

IV.

FRUEBJERGMØDERNE

Holger Begtrup var født den 28. Juni 1859 i Birkerød, hvor hans Fader, *Erik Worm Begtrup*, var Præst. To Mil derfra, i Hillerød, var Digteren *C. Hostrup* Sognepræst fra 1862 til 1881, og hans Forkyndelse blev *Begtrup* tidligt grebet af. En nær Forbindelse med det hostrupske Hjem fik han, da han efter at være blevet Student kom til at undervise *Hostrups Søn, Helge*, i Oldnordisk. Han tog til Hillerød en Eftermiddag om Ugen og tilbragte hver Gang flere Timer i Præstegaarden. Disse Besøg fik afgørende Betydning for den unge Student.

»Der er ingen af Grundtvigs Præsteverner,« skrev han mange Aar efter, »der har indvirket saa stærkt paa min Livsanskuelse som *Hostrup*. Han gav mine Tanker den frisindede Retning, som jeg haaber at have bevaret siden. Han gav mig Syn for Kristendommens Menneskelighed, og han viste mig Vej til Folkelivet som den Strøm, der aldrig maa forsumpe. Allermest kom jeg til at beundre det Frisind, han viste over for den unge Slægt, og som synligt voksede med Aarene. Det har jeg altid ønsket at ligne ham i.«

1880 blev *Begtrup* theologisk Kandidat, 1882 knyttet til Askov Højskole som Lærer og snart landskendt som

Foredragsholder. Men atter kom Hostrup til at gribe ind i hans Liv. Da Begtrup den 22. November 1892 gik ind til sin Dansktime, mødte Skolens Forstander, *Ludvig Schrøder*, ham i Forstuen og sagde: »Har De hørt, at Hostrup døde i Gaar?«

Denne Meddelelse vakte et Væld af Minder i Begtrups Sind. »Nu var han altsaa død, min Ungdoms elskede Lærer. Men Budskabet derom vakte alle mine rige Minder fra de svundne Aar, hvori jeg havde lyttet til hans Tale i Kirken og ved Folkemøder i Nordsjælland. – Jeg gik i de følgende Dage,« skriver han, »i en dejlig sammenhængende Drøm derover. Det var, som jeg igen kom ind i Frederiksborg Slotskirke for at høre ham og bagefter vandre i Skovene deroppe. – Aldrig har Mindet haft en saadan Magt over mig. Og i denne Stemning undfangedes den Tanke hos mig, at det nu var Tiden, da jeg skulde tilbage til Nordsjælland for at fortsætte den folkelige Gerning, Hostrup havde øvet der.«

Saadan gik det ogsaa. Ved et tre Dages Efteraarsmøde, hvor 700 Mennesker var forsamlede, aabnedes den 16.–18. Oktober 1895 *Frederiksborg Højskole*. Den 3. November begyndte Skolen sin Virksomhed, og den blev fra Begyndelsen godt besøgt.

Begtrup var ung og virkelysten. Han underviste paa Skolen, han rejste Landet rundt og holdt Foredrag, men dette var ham ikke nok. Der maatte gøres noget mere for hans Barndoms Venner, Kulsvierne, som han yndede at kalde dem. To meget forskellige Tanker opstod da i hans Sind; Afholdelsen af et stort, aarligt Folkemøde paa Fruebjerg i Gribskov og Oprettelsen af et Asyl for Smaa-kaarsfolks Børn i Ullerød, den Landsby, der laa et Par Minutters Gang fra Højskolen. Paa en vis Maade kom

disse to ret forskellige Ting til at faa en nøje Forbindelse med hinanden. 1896 vedtog en Kreds af interesserede at begynde at samle Penge ind til et saadant Asyl, og 1898 kom det i Gang. Det virkede til megen Gavn indtil 1921, da det mentes at være overflødigt. Ullerød Asyl opret-holdtes udelukkende ved frivillige Bidrag, og langt det største af disse stammede fra Fruebjergmøderne, hvis Overskud ubeskaaret gik til Asylet. Alene af den Grund var ogsaa de, der havde med Ullerød Asyl at gøre, meget spændte paa, hvordan Vejret blev den Søndag omkring St. Hans, da Fruebjergmødet blev afholdt. Blev Vejret godt, kunde der ventes et stort Overskud. Regnede det derimod, blev det kun lille.

Men nu til Fruebjerg.

Holger Begtrup var en meget veltalende Mand. Han ejede et klangfuldt Organ, og han talte et lydefrit Dansk. I en Aarrække fremførte man paa Det kgl. Teater Paaske-aften til Fordel for Grundtvigskirken, der dengang var under Opførelse, Grundtvigs dramatiske Digt »Paaske-liljen«. Forud for Fremførelsen holdt i en Aarrække Pro-fessor, Dr. phil. *Vilhelm Andersen* en Tale om Grundtvig. Senere var der andre, der løste ham af ved denne kræ-vende Lejlighed. Der var Dr. theol. *L. Moltesen*, og der var Højskoleforstander *Begtrup*. Hans Røst kunde fylde Teatret, hans Stemmes Klang og hans Sprogbehandling stod Maal med Det kgl. Teaters Kunstneres. Den danske Højskole ejede ingen Mand, der paa det Sted bedre kunde gøre Fyldest.

Som Friluftstaler hørte Begtrup ogsaa til de betydelig-ste. Paa Fruebjerg i Gribskov, hvor han ledede de store Folkemøder i 34 Aar, blev han hørt som faa andre. Var der lidt Uro i Udkanterne i Forvejen – et Par gamle

Bekendte, der netop havde truffet hinanden, et Par Korer, der havde deres at drøfte, eller et Par unge, som ogsaa havde deres – naar Begtrup tog Ordet, trængte hans klangfulde Stemme igennem, og der blev Ro overalt. Man vilde gerne høre ham. Alle vilde høre ham.

Hans Taler var stærkt personlige, vekslende mellem Alvor og Spøg, men de skulde *høres*. Hvis man bagefter læste dem paa Tryk, fuldstændig eller i Referat, virkede de ofte noget svagere, ligesom lidt afblegede. Der var her en mærkbar Forskel paa Begtrups Taler og f. Eks. Jakob Knudsens eller Byskovs. Ingen af de to sidste egnede sig til fri Luft, men saa meget mere til Indendørs, hvor deres tanketunge Udviklinger rigtig gjorde Virkning. Deres Taler kunde – undertiden næsten ligesaa godt – taale at læses. Kernen var der stadig. Men Begtrup udfoldede sine Evner og sin Aandskraft bedst gennem det talte Ord og ingen Steder rigere end paa Fruebjerg.

I Midten af Juni 1896 kunde man i et stedligt Blad læse følgende Bekendtgørelse: »Søndagen den 21de Juni Kl. 4 præcis agtes der afholdt et stort offentligt Folkemøde paa Fruebjerg i Gribskov, hvortil Amtets Befolkning indbydes.

Præsten *Frederik Bruun*, Landdagsmand, Redaktør *H. P. Hanssen-Nørremølle* og Højskoleforstander *Holger Begtrup* har lovet at tale.

Der vil blive sørget for Telte med Spise- og Drikkevarer (*dog ikke stærke Drikke*) og Staldplads med paa-lidelige Opsynsmænd. Madkurve kan medbringes. Adgang til Mødet betales med 25 Øre.«

Saa sikker var Begtrup i sin Sag, at han turde avertere om »et stort Folkemøde«, men han blev ikke skuffet.

Det var ikke just noget behageligt Vejr, Søndagen

mødte op med. Men grødefuldt var det. Regnbyge paa Regnbyge gav den saa længselsfuldt ventede Væde. – Saaledes begynder Referatet af Folkemødet i »Frederiksborg Amts Avis«, utvivlsomt skrevet af Redaktør *Sigurd Berg* selv. Det kan siges med det samme, at paa dette Blads fyldige Referater er det væsentligste af den følgende Skildring bygget.

Ude paa Bjerget, hvor der i Aarenes Løb var blevet saa indeklemmt og trist, var der blevet indrettet den nydeligste Festplads. Det hele var hegnet ind med Guirlander, og rundt i det grønne vajede Dannebrog. De unge Piger fra Højskolen havde været derude Dagen før for at pynte, ogsaa Skovfogden og de Tjæreby Bønder havde været hjælpsomme.

Det blev et stort Møde. Folk strømmede til, kørende og gaaende. Man regnede med, at der var 300 Vogne og 2000 Mennesker. Blandt disse var der mange kendte Mænd: Folketingets Formand *Sofus Høgsbro*, Seminariefors­tander *Tang*, Folketingsmændene *Harald Holm* og *Svend Høgsbro*, *Morten Eskesen* og mange andre.

Efter Sangen »Der er et Land« talte Begtrup. Paa Indbydernes Vegne skal jeg byde alle Velkommen paa Bjerget i den grønne Skov. En Tak til Kulsvierne, fordi de trods det daarlige Vejr er mødt saa talrigt op, et Velkommen til dem fra andre Egne af Landet, men især et Velkommen til dem Syd for Grænsen. Det er første Gang, vi holder en saadan Fest paa dette Sted, men jeg vil haabe, det bliver en Mærkedag, som maa efterfølges af mange.

Fra andre Steder er Festen i Dag blevet kaldt en »Himmelbjergfest«, og det er ogsaa det, vi i Virkeligheden ønsker, den skal være, eller ogsaa en Skamlingsbankefest. Begge Steder skulde Maalet være Vækkelse af Folkets

Sans for Betydningen af at eje et Modersmaal. Folk som Carl Ploug, Hjorth Lorenzen, Orla Lehmann og Frederik Barfod har under Lidelse og Bøn deltaget i Arbejdet for at finde Vejen til Folkets Vækkelse, og de har udrettet meget.

Folkevækkerne er nu døde, og Folket selv er mere vaagent, levende og oplyst, end det var dengang. Skulde man ikke ogsaa paa denne Egn trænge til mere Oplysning, og skulde der ikke være Betingelser for, at det kan lykkes? Jo vist. Her lever Folk, som sidder inde med Varme, Ilderhed og Lyst til at gaa paa. Hvor mange Sagn er ikke overleverede os om de raske Kulsviere, hvad enten de sad fredeligt ved Ildstedet, færdedes med Bøssen i Haanden eller laa og rakkede paa Landevejen til København. Jeg vil haabe, at Kulsviernes gamle Gaaen paa maa vækkes til nyt Liv. Egnen her har sine Farer at kæmpe med, ser jeg nok, »det kongelige Overdrev« ligger tæt op til København. Vi skal passe paa, at vi ikke bliver en Slags Forstad til Hovedstaden og intet Folk.

Men ellers tror jeg nok, at det skal være en af vore Opgaver at hjælpe Københavnerne i mangt og meget og sørge for en Forbindelse mellem Land og By, Vejen ad hvilken man skal bære Landet fremad.

Man sang »Fædreneland ved den bølgende Strand«, og Pastor *Fr. Bruun*, Levring, talte om Frederik VII. Denne Konge havde en særlig Evne til at skabe Kongeord, som da han i Anledning af, at Prins Georg skulde rejse til Grækenland som Konge, sluttede den officielle Tale med Ordene: »Vil du leve et lykkeligt Liv som Konge, saa elsk dit Folk og hold dets Forfatning. Tro du mig, jeg taler af Erfaring.«

Efter Sangen »Brat af Slaget rammet« talte *H. P.*

Hanssen om Nationalitetsspørgsmaalet. Han sagde bl. a.: Hvis Danmark nogen Sinde glemmer det Tab, det led i 1864, hvad kan da vi Sønderjyder være andet end mismodige? Glem ikke Tabet, men holdt fast ved os og vor Sag. Vi maa holde ud og sørge for at faa vore Krav gennemført ad lovlig Vej, men vi forlanger saa med mere bydende Krav, at I ikke glemmer Tabet. Kan vi holde det Standpunkt, vi indtager nu, uden i nogen Maade at give efter, saa kan vi se Fremtiden i Møde med Fortrøstning. – Han blev hilst med stærke Haandklap.

Der gik en Times Tid med at tømme Madkurvene, hvorefter Højskolens Elever under Bifald sang en Række flerstemmige Sange. Gaardejer *Philipsen*, Broager, holdt en kort Tale, og Begtrup udbragte et Leve for Danmark. Det første – vellykkede – Fruebjergmøde var endt.

Om Fruebjergmødet Søndag den 20. Juni 1897 skriver Bladet til Indledning: Blandt Deltagerne var – som i Fjor – alle »Stænder«, baade unge og gamle, Landboer og Byfolk osv., saa Mødet ogsaa i denne Henseende svarede til sin Hensigt: ikke blot at samle Folk, men at samle *Folket* til Møde. Og de interessante Foredrag hørtes med Opmærksomhed. Der er aabenbart vakt en stærk Interesse for dette Stævne, der sikkert ogsaa fremtidig fra Ledelsens Side vil blive ordnet saaledes, at dets almindelige folkelige Karakter stadig bibeholdes og hævdes ved aandeligt Frisind og Rummelighed. Vi trænger maaske særlig her i Amtet til den Art Møder.

For Kortheds Skyld springer vi fremtidig over Bemærkningen om, at Begtrup bød Velkommen, og at man sang den og den Sang. Vi gaar lige til Sagen.

Højskoleforstander *J. P. Kristensen-Randers*, Ollerup,

talte om Folkets Minder – særlig fra 1848 – og deres Betydning for Folkelivet.

Pastor *Fr. Jungersen* mindede om, at det den 17. Juni var 500 Aar siden, Kalmarunionen blev sluttet. Denne Union holdt ikke, men nu var der ved Grundtvig og gennem de frie Skoler vakt en Aand til Live, der ikke virkede ved Tvang, men ved Frihed, og som havde vist sig at virke viden om. Et Leve for, at der var vaagnet en Aand i Norden, der formaaede at forbinde de tre nordiske Riger.

Holger Begtrup var sidste Taler: Dette Møde holdes paa en stor Mærkedag, idet det var den 20. Juni 1788, at Stavnsbaandet blev løst. Det var den Dag, Kongen gav den danske Bondestand Friheden, den personlige Frihed, Friheden til at være dem selv. Til de store Dage hører ogsaa 5. Juni 1849, men det, de Mænd, der skabte 20. Juni 1788, har faaet udrettet, er det største, der nogensinde har fundet Sted her i Danmark. De Mænd har været til uvurderlig Lykke for vort Land, thi alt, hvad der senere er sket, er udsprunget af dem og deres Arbejde. Et Leve for den Aand, der gør os fuldstændig frie!

Ved alle Møderne var der efter Talerne en Afdeling med flerstemmig Sang af Højskolens Sommerpiger. Dette være sagt een Gang for alle og vil ikke blive gentaget.

Vejret var fugtigt. Under Talerne regnede det kun ganske smaat, men under den flerstemmige Sang blev Regnen saa stærk, at man maatte slutte af noget tidligere end tænkt. Der var ca. 1800 Mennesker. Asylet modtog 200 Kr.

Det tredie Fruebjergmøde afholdtes den 26. Juni 1898,

og Referatet begynder med følgende trøstesløse Ord:
Regn, Regn og atter Regn!

Pastor *Fr. Bruun*, Levring, talte om Slavekrigen i 1848 og den Forsvarsvilje, Jyderne viste under denne fantastiske Begivenhed. Bruun fortalte en Række spændende Episoder, saaledes om en trivelig Sognefoged, der af Angst for Slaverne var krøbet ind i en tør Stenkiste under Vejen, men da Faren var forbi, sad han fast og kunde ikke komme ud ved egen Hjælp. Nogle af hans Folk tog da fat i Benene og trak til, men de fik kun Støvlerne. Sognefogdens tykke Krop var kommet i Klemme. Men da var der en Bondemand blandt Tilhørerne, der temmelig højt udbød: »Nej, nu lyver han!«

Professor *Paul la Cour*, Askov, talte om Øjets og Ørets Udvikling hos vort Folk i de sidste 50 Aar, og Begtrup om Folkelivets Udvikling siden 1848. Der var ca. 1700 Mennesker. Asylet fik 200 Kr.

Det fjerde Fruebjergmøde.

Folkemødet paa Fruebjerg den 25. Juni 1899 havde for en Gangs Skyld Vejret paa sin Side. Bladet skriver: Den danske Skærsommer ejer ikke mange Dage saa straalende skønne som den, hvis Sol i Søndags lyste over Folkemødet paa Fruebjerg. Mindst halvtredie Tusinde Mennesker var mødt frem. Højskoleforstander *Ludvig Schrøder*, Askov, begyndte at omtale den store Lockout, man havde det Aar, »den Kamp, der for Tiden udkæmpes mellem Arbejder og Arbejdsgiver, en Strid, der fylder mit Sind, fra Morgenen gryr og indtil den sildige Stund,« hvorefter han talte ud fra Hamlets Ord i Shakespeares Tragedie.

»Tiden er nu af Led, o hvilken Nød,
at til at rette den just jeg blev fød.«

Skoleinspektør *Johan Ottosen* talte om Sønderjydernes Kamp i vore Dage og om, hvorledes de forskellige Partier i den tyske Rigsdag tog imod Gustav Johannsen, der med Ro og Besindighed forsvarede den danske Sag.

Taleren fortsatte: For 14–15 Aar siden var det godt paa Vej til, at Ungdommen herhjemme havde glemt Sønderjylland. Kunde det gaa saaledes her, hvorledes kunde det da ikke gaa i de fremmede Lande. Sønderjylland trængte til, at der fremstod en Mand, som kunde raabe det ud vidt og bredt: Sønderjylland lever og eksisterer. Den Mand, som kunde udraabe dette, fremstod i Fjor, og Manden Navn er – *von Køller*. Han vilde have »Fred i Landet«, og denne Fred lavede han saaledes, at der blev en Uro over hele den civiliserede Verden om denne Sag. Denne Mand staar øverst i Agitationen for Kendskab til, at Sønderjylland lever og er til.

Vi kan støtte Sønderjyderne ved at lade være at spolere det for dem ved at skrive og raabe op om, at nu skal vi til at gaa paa med Bajonetterne. Vi skal sørge for at optræde paa værdig og sømmelig Maade som Danske, og saa skal vi sørge for at holde Sønderjydernes aandelige Madpose fyldt, og det sker ved, at vi herhjemme gaar frem paa Aandslivets og Kulturens Omraade. Et Leve for vore Landsmænd Sonden for Aaen!

Referenten er selv grebet, og han tilføjer: Der var jublende Klang i de Hurraer, som hilste Ottosens ypperlige og ypperligt holdte Foredrag.

Holger Begtrup talte om Grundloven og om, hvordan

Folket var gaaet frem under denne Grundlov som i intet andet halvt Aarhundrede.

Begtrup sluttede med at takke Forstvæsenet for Imødekommenheden. Jeg ved ikke, hvor vi skulde samles, om ikke i denne skønne, danske, kongelige Skov. Gid de Ord, som i Dag er talt her, maa vokse og gro i Sindene, som Træerne vokser og gror. – Der blev 400 Kr. til Asylet.

Femte Fruebjergmøde. Den 24. Juni 1900.

Det vidunderlige skete – der kan meldes om et Fruebjergmøde uden Regn. Prægtigt Solskinsvejr. Mindst 3000 Mennesker stod lejret paa den skønne Festplads om den smukt pyntede Talerstol.

Den første Taler var Pastor *Fr. Jungersen*, der talte om Norden og sluttede: Det skal være mit Ønske for Nordens Lande, at de maa faa Lov til at leve i Frihed og under den Menneskekærlighed, der ved, hvad det enkelte Menneske er værd. Jeg ved intet bedre Ønske for Norden, end at vi vedblivende hver Nation for sig forsætter vor Kamp paa Livets Side.

Højskolelærer *Jacob Appel*, Askov, talte om Forholdene ved vor Sydgrænse. Herom har vi i afvigte Vinter faaet et Bud gennem den tyske Videnskabsmand Professor Haupt. Denne Mand har nemlig oven over en Dør i en af Sønderjyllands Kirker fundet et mærkeligt Relief udhugget i Kampesten. Reliefet forestiller Kristus mellem nogle af sine Disciple, og i sin udstrakte Haand har Kristus et Skriftbaand med følgende Indskrift: »Fordriv mig Tyskeren, Verdens Tyran, og kald mig de Folk tilbage, som dyrker deres Gud med Ærefrygt.«

Dette Relief og denne Inskription er, mener Haupt, et Bevis for, at Norden har villet protestere mod et Tyranni, som er øvet over for Sønderjylland.

I den Omstændighed, at Skriften er tydet netop af en tysk Videnskabsmand, har vi en Garanti for, at det ikke er læst med nogen national Bagtanke.

Til det Aandsliv, som er kommet frem i vort Folk i den sidste Halvdel af dette Aarhundrede, hører, at det folkelige og det kristelige kan gaa Haand i Haand, og kan vore Brødre mod Syd ikke faa Lov til at dyrke deres Gud, som de vil, kan de heller ikke fortsætte deres aandelige Udvikling og vil blive isolerede fra os herhjemme. Lad os da haabe, at vi maa faa Raad til – aandeligt talt – at værne vor Grænse mod Syd.

Holger Begtrup talte om det aandelige og det materielle Liv i Danmark i det 19. Aarhundrede.

Peder Lykke, Vejby, takkede Talerne og særlig Begtrup, der Aar efter Aar arrangerede disse gode og fornøjelige Møder. – Mødets Overskud, 400 Kr., tilfaldt Ullerød Asyl.

Sjette Fruebjergmøde. Den 23. Juni 1901.

Fra tidlig Morgen – digter Referenten – lo en skyfri højt blomstrende Himmel ned over Gribskov. En mægtig Menneskemængde stævnedes ud mod Festpladsen, mange Steder var Dannebrog hejst til Ære for Mødet. Ca. 2500 Mennesker var samlet.

Professor *Paul la Cour* talte om Tyge Brahe. Pastor *F. L. Grundtvig*, der var vendt hjem fra Amerika for at tage varigt Ophold herhjemme, benyttede et Digt af Wel-

haven som sit Udgangspunkt og fortalte en Række Træk fra sit Liv og Arbejde ovre i Staterne.

Højskolelærer *Thomas Bredsdorff* holdt et Foredrag om de smaa Nationer, der bedst forstaar, hvad Frihed og Aandsdannelse betyder.

Men derefter fandt *Begtrup* Anledning til at henstille til de Tilhørere, der under de foregaaende Taler alt for livligt havde ladet deres Røst lyde samtidig, at trække sig lidt tilbage, saafremt de ønskede at fortsætte Konversationen.

Højskolepigerne, der solgte Billetter, havde afsat 1200 Sanghefter, hvori der var en ny Sang af *Holger Begtrup*, »Kulsvierens Sankt Hans-Vise«. Efter at denne Sang var sunget, talte *Begtrup* om de mange gamle Skikke, Talemaader og Folkesagn, der er gemt heroppe og om det Haab, at Ungdommen maa komme frem i Dagens Lys og faa Syn for Aandelivets Herlighed. – 450 Kr. til Asylet.

Syvende Fruebjergmøde. Den 22. Juni 1902.

Vejret var godt, og der var 3000 Mennesker. Højskoleforstander *Kristensen-Randers* talte ud fra H. C. Andersens Eventyr om Grantræet om vort Forhold til Fortid, Fremtid og Nutid.

Skoleinspektør *Johan Ottosen* mindedes først den Menneskealders Kampe, der sluttede med Systemskiftet i Fjor, og fortsatte: Danmark er kun et lille Land, men det er vort Fædreland, og vi bør bestræbe os for at gøre det større ved at slutte et nærmere Folkeforbund med Norge, Sverige, Finland og Island. Fællesskabet mellem de nor-

diske Folk kan fremmes ved, at man lærer af hinandens Aandsliv.

Dagens Begivenhed blev imidlertid et Svar fra *Holger Begtrup* til Georg Brandes. Det blev udførligt refereret og sat som Spids i Bladet over tre Spalter. Da der her foreligger et Tidsdokument fra en Mand, der ejede Format til at give Georg Brandes et værdigt Svar, maa vi ofre lidt Plads paa denne Tale.

Holger Begtrup udtalte: Georg Brandes var med en Flok af Studentersamfundets Medlemmer i Besøg hos nogle af de saakaldte radikale Bønder i Sorøegnen og greb da helt naturligt Lejligheden til at tale om det Oplysningsarbejde, der er sat i Gang af hans Venner blandt de unge Videnskabsdyrkere, nemlig Arbejderundervisningen i København og Folkeuniversitetet over hele Landet. Med den ejendommelige Forening af Mod og Behændighed, som udmærker ham, greb han dristigt ind i Øjeblikkets brændende politiske Spørgsmaal og sagde sin Mening om det rette Forhold mellem Bønder og Arbejdere. Derefter gik han over til at klare Forskellen mellem Studenternes og Højskolens Maade at virke for Folkeoplysning.

»Vi Studenter har her ovetaget og udvidet Højskolens Arbejde,« sagde han. »Ja, man kan sige, at Universitetsudvidelsen og Studentersamfundets Stræben betegner en Art flyvende Højskolevirksomhed i Modsætning til den stillesiddende, under hvilken det stundom risikeres, at Holger Danskes Skæg gror fast i Stenbordet.«

Hvis Brandes kendte noget mere til Foredragsvirksomheden paa Landet, vilde han næppe kalde Højskolens Virksomhed for stillestaaende, men det skal tilgives ham for den smukke Lignelses Skyld om Holger Danske, som

vi maa takke for, især da den kommer fra en Mand, der ved Lejlighed har hjulpet til, at vort Skæg – hvis vi har noget – ikke er groet fast i Bordet. Derimod gaar det næppe an at sige, at »Studenterne har optaget og udvidet Højskolernes Arbejde« uden at tilføje et lille »saa smaat«. Man flyver ikke til paa et Par Aar at harve den Jord, som Folkehøjskolen har været et halvt hundrede Aar om at pløje.

For Resten ytrede Brandes sig med megen Overbærenhed om den grundtvigske Folkehøjskole; han kunde ikke tale mildere, hvis han var bestilt til at holde dens Ligtale.

Det maa anses for umuligt, at de brandesianske Studenter og de grundtvigske Højskolemænd kan virke Haand i Haand til Folkeoplysningens Fremme.

Brandes mener vistnok at give hver sit, naar han siger: »Grundtvigianerne svarer til Troen og Fortiden, vi er Haabet og Fremtiden.« Men denne Dom minder kun paa en uheldig Maade om Kong Salomons, thi den hugger uden videre Barnet midt over. Er det sandt, at vi Grundtvigianere sidder inde med Troen og Fortiden, saa slutter vi med fuld Ret, at ogsaa Haabet og Fremtiden maa høre os til, thi Grundtvig har med sit Liv bevist, at Haabet udspringer af Troen, og at Fortid og Fremtid danner en levende Sammenhæng. – Ullerød Asyl fik 450 Kr.

Ottende Fruebjergmøde. Den 21. Juni 1903.

Vejret var godt, men dog lidt Støvregn. Op imod 2500 Mennesker. Begtrup bød Velkommen og indskærpede Landbrugsministeriets Forbud mod Tobaksrygning i An-

ledning af Brandfaren efter Julestormen 1902, da Tusinder af Graner var revet op med Rode i Gribskov. Begtrup havde skrevet en Sang, »Gribskov«, der begyndte: »Vi synger en Sang om den grønne Skov«.

Efter at *Jacob Appel* havde talt om Forskellen paa Folket og Staten, fik Højskoleforstander *Grønvald Nielsen*, Vestbirk, Ordet for at fremhæve, at det, vi trænger til, er Folkeopdragelse, der indeslutter Folkeoplysningen i sig.

Sidste Taler var *Holger Begtrup*, der talte om Forholdene i Sønderjylland. – Til Asylet 450 Kr.

Niende Fruebjergmøde. Den 26. Juni 1904.

Der opstod efterhaanden det Ordsprog, at »Fruebjergvej er Regnvej«, og ofte slog det til. Saaledes ogsaa dette Aar. Det regnede stadig indtil Kl. 2, hvorefter det var blæsende Graavejr til Kl. 6^{1/2}, da Regnen begyndte igen. Det gik ud over Besøget, men der var dog omtrent 1200 Mennesker samlet.

Højskoleforstander *Emil Dam*, Brøderup, talte ud fra Bjørnsons Digt om Ingrid Sletten af Sillegjord om at bruge aandelige Midler og ikke gemme dem hen.

Forfatteren *Jakob Knudsen*, der i en Del Aar boede i Nyhuse for senere at tage Ophold i Birkerød, var næste Taler. Jeg er Jyde med Liv og Sjæl, sagde han, det kan maaske derfor have sin Interesse at høre, hvad Indtryk Sjælland har gjort paa mig. Uagtet jeg elsker Jylland højere end Sjælland, kan jeg ikke vægre mig ved den Forestilling, at Sjælland er det egentlige Danmark. Jeg ved ikke bestemt, hvorfor jeg har denne Fornemmelse, men

Sjælland er nu engang for mig det egentlige danske Landskab, skønt jeg synes bedre om den jydsk Natur. Det er, ligesom jeg holder mere af Skorpen end af det egentlige Brød.

Nordsjælland er for mig Kongernes Sjælland. Det er *Danmarks Stadsestue*, det eneste, vi har at vise frem i Sammenligning med andre Landes Tiltrækninger. Der er Øresund. Man skal gaa til Strædet ved Konstantinopel for at se et saa stolt Syn, som Skibene paa Øresund frembyder. Saa er der de mange Slotte. For mig spiller Frederiksborg Slot en stor Rolle – maaske fordi jeg har det dagligt for Øje. Her færdedes Christian IV. og Frederik VII., her levede Præsten og Skjalden C. Hostrup.

Og saa er der en Ting til, som har gjort mig denne Egn dyrebar. I disse Egne færdedes Søren Kierkegaard meget. Som Barn kom han ud til en Slægtning, der ejede en Gaard herude, og da han blev voksen, gik han, naar Tungsindet faldt over ham, hen til Gammeltorv og lejede en halvlukket Kalechevogn, som kørte ham hertil. Gribskov var hans kæreste Opholdssted, og særlig havde han udvalgt sig Stedet ved Ottevejshuset.

Det indeholdt for ham en dyb Allegori, at der var ensomt, skønt otte Veje stødte sammen.

Disse Stemningers brogede Flok er det, der frembringer Fædrelandskærligheden. Disse Stemninger, dels af privat og dels af historisk Art, er det, der gør, at man føler sit Land som sit Hjem, sit Folk som sin Slægt.

Begtrup talte ud fra en Sang, han havde skrevet til Festen, »Nordsjællands Saga« (»Skov og Sø fra Sund til Fjord«) om Nordsjællands Saga, som den havde formet sig i Tidernes Løb. – 200 Kr. til Ullerød Asyl.

Tiende Fruebjergmøde. Den 25. Juni 1905.

Det var Solskin og varmt, men blæste stærkt fra Øst. Der var henved 2500 Mennesker, og der blev 450 Kr. til Ullerød Asyl. Højskoleforstander *H. Rosendal*, Grundtvigs Højskole, Lyngby, talte om Sønderjylland. Forholdet mellem Dansk og Tysk dernede er at ligne ved en Milepæl, der staar i Nærheden af Haderslev. Paa Stenens Forside er Angivelsen af Vejlængden malet paa Tysk, men paa Siden, der vender mod Grøften, er samme Angivelse paa Dansk *hugget* ind i Stenen. Saadan er ogsaa dansk Sprog og dansk Tankegang hugget ind i Sindene dernede.

Midt i Kampens Alvor er der dog tidt blandet Humor. Saaledes gik der en Storm af Munterhed over hele Sønderjylland, da det under Kejser Vilhelms Besøg i Flensborg viste sig umuligt for ham at faa et Par Handsker, der passede ham, thi *hans Fingre var for lange*. Eller da man erfarede, at den dansksindede Apoteker Henningsen havde fanget en Ørn i en Rævesaks.

Gaar Modersmaalet i Stykker for et Menneske, sygner det aandelige Liv hen, derfor maa de Danske i Sønderjylland ikke slippe Taget.

Højskoleforstander *Helge Hostrup* talte om Frisind og Autoritetstro og *Begtrup* om den Unionsstrid, der for Tiden staar paa mellem Norge og Sverige.

Ellevte Fruebjergmøde. Den 24. Juni 1906.

Det var en henrivende Sommerdag, og der var 2300 Mennesker. *Begtrup* havde skrevet en ny Fædrelandssang. Højskolelærer *Sven Fenger*, Askov, talte om Gustav Vasa. *Thomas Bredsdorff*, der talte sidste Gang paa Fruebjerg

som Lærer ved Frederiksborg Højskole, idet han fra 1907 var Forstander for Roskilde Højskole, behandlede Emnet: Monrad i 1848, det rette Ungdomsmod, og *Holger Begtrup* talte om sin Oldefaders Far, Per Skriver, der blev Foged hos Jørgen Rosenkrantz paa Rosenholm. – Der blev 450 Kr. til Asylet.

Tolvte Fruebjergmøde. Den 16. Juni 1907.

Om Formiddagen var det vedholdende Regn, men om Eftermiddagen klarede det saa nogenlunde op, og Mødet samlede 1500 Deltagere. Begtrup havde skrevet en Sang »Vor Ungdom«. *Kristensen-Randers* talte om et sundt Folkeliv med Viljen til at forsvare sig. Dr. theol. *L. Moltzen* om Korsbannerets Betydning og Folkets Selvhævdelse, mens *Begtrup* talte om Ungdommen og Valgets Time. – Det gav 300 Kr. til Asylet.

Trettende Fruebjergmøde. Den 14. Juni 1908.

Kold Blæst, en mørk Himmel og et Par Regnbyger nu og da. Dog var der ac. 1500 Mennesker, deriblandt *Henrik Pontoppidan*, *Jakob Knudsen*, *Christopher Boeck*, *Erik Henrichsen*, Trafikminister *Høgsbro* og Arkitekt *Ulrik Plesner*.

Begtrups nye Fædrelandssang »Hvor er det skønt i Danmarks grønne Skove« blev sunget, og *Jacob Appel* talte om »Fair Play« i Arbejdet. Højskoleforstander *Thomas Bredsdorff* om Folkets aandelige Befæstning ved

Hjemmets Skole og *Holger Begtrup* om Mergelgravning
– rent bogstaveligt. – Ullerød Asyl modtog 300 Kr.

Fjortende Fruebjergmøde. Den 20. Juni 1909.

Fruebjergmødet forløb i Forgaars paa glansfuld Vis, hedder det i Pressen. Efter Vilh. Saxtorphs Sang »Der kommer trange Tider«, talte Højskoleforstander, Dr. phil. *Jens Nørregaard*, Testrup: I Aaret 1838, da alt var dødt og koldt herhjemme, sang Grundtvig den kendte Verselinie »Munterhed staa op af Døde«. Det danske Folk er i Grunden et muntert Folk, vi er oplagt dertil, navnlig naar vi kommer sammen. Intet gør saa megen Lykke som en god Vittighed, og det alvorlige skal nok huskes, naar det siges paa en munter Maade. Ikke engang vore nærmeste Naboer, Svenskere og Nordmænd, har denne Sans.

Men det bedste udvikler sig, naar Munterheden forældes ved indre og ydre Oplevelser, der uddyber Sindet og skaber *Frimodighed*. Denne Frimodighed har vi danske mange Gange trængt til, ogsaa nu i Øjeblikket, da mange siger: »Hvad skal det ende med?«

Det næste Ord er *Samdrægtighed*, som altid har staaet i høj Kurs herhjemme, men som det er vanskeligt at efterleve. Samdrægtighed fordrer, at nogen maa give efter. Grundtvig har sagt: »Aldrig ved Vold ødes Danmarks Rige, men kun ved Splid.« Jeg tror, det er et af de Spaadomsord, i hvilke Grundtvig har været noget af en Profet for det danske Folk, og vi bør agte vel paa det.

Det sidste Ord vil jeg knytte til Paulus Ord: »*Takker Gud under alle Kaar*«. Dette er ikke saa nemt og ikke noget, man kan tage af sig selv, det maa gives en.

Derfor: vær frimodige og samdrægtige og fremfor alt: vær taknemmelige. –

Der er jo ingen Tvivl om, at denne alvorlige Tale som saa mange andre, der blev holdt paa Fruebjerg, var stærkt præget af Begivenhederne i Tiden. Her var det aabenbart Alberti-Katastrofen i September 1908, der laa bag ved.

Landdagsmand *Kloppenborg Skrumsager* talte om Sønderjydernes Nationalitetskamp, og man sang Begtrup's Sang »Modersmaal, som alt i Oldtids Dage«.

Holger Begtrup udtalte i sit Foredrag bl. a.: Den dejlige Banke, vi nu har været samlet paa hver Sommer i 14 Aar, kaldes Fruebjerg og har ligesom den Kilde, der springer ved Bankens Fod, Navn efter Guds Moder. Man kan tænke, at Kilden i den Tid, da Klosteret Æbelholt laa her i Nærheden, har været betragtet som en hellig Kilde, hvortil Folk kom for Helbredets Skyld.

Og saa skriver Referenten: Taleren afsluttede Mødet »med en Tak til Tilhørerne, som ved Bifaldsklap, der lød som Plaskregn paa Skovens Blade, gav til Kende, at de var taknemmelige for de mange gode og vægtige Ord, der her var talt.« – Ogsaa paa anden Maade var Mødet vellykket – det gav 500 Kr. til Asylet.

Femtende Fruebjergmøde. Den 19. Juni 1910.

Vejret var godt, frisk Vind og lidt skyet. Et Par Tusinde Mennesker. *J. P. Kristensen-Randers* talte om Arbejdets Velsignelse, Højskolelærer *Fred. Nørgaard*, Frederiksborg Højskole, om Fremgang i Folkelivet (almindelig Valgret m. m.). Men sang en ny Sang af *Holger Begtrup* »Ny Vise om den gamle Skomagervend Ole Henrik

Svane«, hvorefter Begtrup talte om Ole Henrik Svane og Kulsvierne. – Asylet fik 500 Kr.

Sekstende Fruebjergmøde. Den 18. Juni 1911.

Dette Møde var nær gaaet helt i Vasken paa Grund af vedholdende Regn. Der var kun mødt 300 Mennesker, hvoraf de fleste var fra Skolen. Begtrup var ved at tabe Humøret, men da kom Rasmus Kristensen fra Ramløse til Hjælp: »Det kan ikke nytte at hænge med Hovedet, fordi det regner. Lad os hellere faa begyndt.« Og det fik de. Dr. phil. *H. L. Møller* talte om Virkningen af Treaarskrigen og *Th. Bredsdorff* om Faren ved for tidligt at drage Ungdommen ind i de forskellige Bevægelser. Der var digtet Sange af *J. P. Hansen Kindvig* og *Holger Begtrup*. Mødet sluttede hurtigt, men nu dukkede Rasmus Kristensen atter op. »Ja, dette her giver ikke ret meget til Asylet, kan jeg tænke,« sagde han til Begtrup. »Du maa hellere faa denne her.« Og saa gled der en Hundrede-kroneseddel over i Begtrups Haand.

Asylet fik paa den Maade 100 Kr. fra Rasmus Kristensen foruden de 80 Kr., der blev tilovers fra Fruebjergmødet. Dog kunde Asylkassen tydelig fornemme, at det havde været Regnvejrr paa Fruebjergdagen, for det var det Aar, Højskolelærer *Ole Jensen*, der var Kasserer, maatte afslutte Asylregnskabet med et Tilgodehavende paa 191 Kr.

Syttende Fruebjergmøde. Den 23. Juni 1912.

Stille Vejr med straalende Solskin, 2500 Deltagere. Begtrup havde skrevet en ny Sang »Velkomst«. (»Velkommen til vort Møde«). Kultusminister *Jacob Appel* gennemgik

Landbrugets og Industriens Udvikling i de sidste hundrede Aar og paaviste, hvor vigtigt det var, at disse Virksomheders Mænd kom i venlig Forstaaelse og Samarbejde. *Fred. Nørgaard* talte om de materielle, aandelige og folkelige Fremskridt i det sidste Aarhundrede og *Begtrup* om vort Forhold til de Danske, der udvandrer. – Asylet modtog 580 Kr. 70 Øre.

Attende Fruebjergmøde. Den 22. Juni 1913.

Vejret straalende, og der var henved 3000 Mennesker. For første Gang havde man Hornmusik – fra Regimentet i Helsingør – der gjorde en festlig Virkning i den grønne Skov. Folketingsmand, Dr.phil. *C.N.Starcke* talte om Individualisme, Socialisme og Familieliv, *Fr.Nørgaard* om Minder fra 1863–64 og *Begtrup* om Fruebjerg og Fruekilde, som han havde skrevet en Sang om. – Til Asylet 850 Kr.

Nittende Fruebjergmøde. Den 23. Juni 1914.

Det var det mest smilende Sommervej, og der var 2500 Deltagere i Festen. Der var atter Hornmusik, og det er en fortræffelig Ting at knytte Musik til dette store Folkemøde – skriver Bladet – men Musikken maa ganske vist instrueres om, at den ikke efter alvorlige Ord og Hurraraab falder ind med »Mathilde« (»Sidste Pinse fik jeg Lov til at gaa i den grønne Skov«). *Klaus Berntsen* talte om Sokrates, isprængt Træk fra Talerens Liv og Dagliglivet i Almindelighed. Men, tilføjer Bladet, Talen skal høres og ikke læses. *Fred. Nørgaard* talte om vort Folks Minder fra 1814 og 1864. *Holger Begtrup*, der

havde skrevet en Fruebjergsang, »Livet i Skoven«, holdt et Foredrag, der formede sig som en begejstret Hymne til Gribskov. – Dette Møde gav 700 Kr. til Asylet.

Tyvende Fruebjergmøde. Den 20. Juni 1915.

Vejret var smukt, Deltagelsen stor, alle Baand blev udsolgt, og adskillige gik gratis ind. Ialt op mod 3000 Mennesker. Der var averteret med »god dansk Musik«, og der indtraf intet Uheld denne Gang. Musikken blev udført af en gammel Frederiksborg-Elev, *Anders Knudsen* fra Nejede, sammen med 5 andre. *Fred. Nørgaard* talte om den nye Grundlov, *Thomas Bredsdorff* om folkelig Politik og *Begtrup* om, hvorledes de strenge Krigstider kunde blive Folket til aandeligt Gavn. Til Festen var der skrevet to Sange, en af en gammel Frederiksborg-Elev fra Helsingegnen (Svend Baun) og en af *Begtrup*, »Regnbuen«. – 750 Kr. til Asylet.

Enogtyvende Fruebjergmøde. Den 25. Juni 1916.

Der var averteret med »god Hornmusik«, og det var *Anders Knudsen* som Aaret før. Det regnede stille lige fra Formiddagen. Der var 800–900 Mennesker. *Klaus Berntsen* talte om *Kristen Kold* og *Begtrup* om Ungdommen og Ungdomsforeningerne. Der var det Aar, sagde *Begtrup*, kun to Talere, men *Klaus Berntsen* var jo saa god som to. *Begtrup* havde skrevet »Den unge Kulsviers Sang« til Lejligheden. Men Asylet fik *Regnvejret* at Mærke. Der blev kun 200 Kr. til Kassen.

Toogtyvende Fruebjergmøde. Den 25. Juni 1917.

Godt Vejr og 2700 Mennesker. Begtrup aabnede Mødet med en kort Tale om vort folkelige Ønske om at faa Sønderjylland tilbage. *Fred. Nørgaard* talte om Betingelserne for en varig Fred, Stiftsprovst *Johs. Fog-Petersen*, Odense, om Krigens skadelige Virkninger og Kristendommen som en Frelse derfor og *Begtrup* om H. C. Andersens Eventyr »Nissen og Spækhøkeren«. Til Festen havde han skrevet en Sang »Husnissen og Folke-Aanden«. – Asylet fik 650 Kr.

Treogtyvende Fruebjergmøde. Den 25. Juni 1918.

Trods køligt Vejr og truende Skyer var der samlet 3000 Mennesker. I. C. Christensen skulde have talt, men var i sidste Øjeblik blevet forhindret. *Th. Bredsdorff* talte om vort Forhold til Ungdommen, *Fr. Nørgaard* fortsatte i samme Spor, og *Begtrup*, der havde skrevet en Sang »Syv Aarhundreder svandt hen«, talte om Absalonstiden. – Der blev 825 Kr. til Asylet.

Fireogtyvende Fruebjergmøde. Den 15. Juni 1919.

Udmærket Vejr og 2700 Tilhørere. Professor *Hans Olrik* talte om vor Flagdag som Fædrelandskærlighedens Hellighed. *Fred. Nørgaard* om den forestaaende Genforening og *Begtrup* om Fællesskabsfølelsens Værdi for Folkelivet. Efter Nørgaards Tale blev Henrik Pontoppidans Sang »Det lyder som et Eventyr« sunget. Begtrups Fruebjergsang var »En Sang om Danmark«. – 700 Kr. til Asylet.

Femogtyvende Fruebjergmøde. Den 20. Juni 1920.

Vejret var atter godt, og der var mødt 4000–5000 Mennesker – alle Tidens største Fruebjergmøde – for at høre Sønderjydernes Fører, H. P. Hanssen, tale.

Efter at *Fred. Nørgaard* havde talt om det historiske Sus, der gik over Landet, fik *H. P. Hansen* Ordet. Der hævdes fra visse Sider, at vi skal bygge vor Politik paa den nuværende Magtkonstellation. En saadan Politik forkaster jeg, og Erfaringen viser, at det er uklog Politik at stole paa andres Magt. Vi skal huske paa, at der gives intet saa egoistisk som en Stat. En Politik, der ikke staar i et rimeligt Forhold til de Magtmidler, der raades over, maa forkastes. Og man maa aldrig glemme, at ethvert uretfærdigt Magtmisbrug hævner sig engang i Tiden. Øjeblikkets Tyskland er et Eksempel derpaa. Man staar der med et ødelagt Folk, og Landet er fuldstændig økonomisk ruineret. Vorherres Mølle maler langsomt, men den maler sikkert.

Der klages over, at vi har faaet for lidt tilbage af Sønderjylland. I 1848 krævede vi Eidergrænsen – vi kunde have faaet Dannevirkegrænsen. Paa Londonerkonferencen krævede vi Dannevirke-Linjen – vi kunde have faaet Flensborg-Linjen. Saaledes spændte vi Gang paa Gang vore Fordringer for højt, og det har de danske Sønderjyder maattet lide haardt under. Man valgte eenstemmigt i Efteraaret 1918 at søge Spørgsmaalet løst paa Grundlag af Folkenes Selvbestemmelsesret.

I vor nationale Kamp i Sønderjylland gjorde det, at vi vidste, vi led Uret, os stærke og staalsatte i Kampen mod Prøjsieriet. Vi havde det, man kalder Urettens Gave, og det skal man være varsom med at give sine Modstan-

dere i Hænde, fordi det gør stærk. Vi maa staa paa Ret-
tens Grund.

I Folkenes Liv gælder Ordet: »Fædrenes Synd hjem-
søges paa Børnene.« Det er tidligere Tidens Vanrøgt af
det nationale Spørgsmaal, der nu hævner sig. Jeg holder
den Løsning paa Selvbestemmelsens Grund, vi nu har
faaet, for den bedste, den tryggeste og den lykkeligste for
vort Folk og Fædreland. (Stærke Haandklap og H. P.
Hanssen leve!).

Holger Begtrup talte om Fruebjergmøderne gennem
Aarene. – Til Asylet kunde Mødet dette Aar yde 1400 Kr.

Seksogtyvende Fruebjergmøde. Den 19. Juni 1921.

Hele Formiddagen regnede det. Det var Tørvejrr under
Mødet, men koldt paa Festpladsen, og Folk frøs. Talerne
fattede sig i Korthed, og Pavsens bortfaldt. Der var 900
Mennesker. Pastor *Axel Rosendal*, København, frem-
hævede, hvorledes det at være utilfreds med sig selv af-
føder en Trang til at naa frem til noget bedre. Den, der
er tilfreds med sig selv, naar aldrig videre, og om alle
Historiens store Skikkelser gælder det, at fra Begyndelsen
af var det Utilfredsheden med dem selv, der drev dem
fremad.

Den økonomiske Betyggelse er ikke nok. Der er noget,
der er mere værd end Perler og Guld. Af stor Betydning
er det, at vi lærer at vælge de rette Glæder, og gid vi hos
alle maa kunne vække den Utilfredshed, der først stand-
ser i Glansen af det evige.

Kammersanger *Forchhammer* sang, og hans Stemme
klarede sig pragtfuldt i Konkurrencen med Træernes Su-
sen. *Helge Hostrup* talte om den Overtro paa Fremgang

i Kultur, der havde raadet under Verdenskrigen, og *Begtrup* mindede om det Arbejde, der var at gøre for den danske Sag i Sønderjylland, Nord og Syd for den nye Grænse.

Syvogtyvende Fruebjergmøde. Den 18. Juni 1922.

Der var 2000 Mennesker, men det blæste noget, saa det kneb for Tilhørerne i Yderkanterne at høre. Folketingsmand *Chr. Ernst Christensen* fra Als talte om Sønderjylland og Verdenskrigen, *Helge Hostrup* om den rationalistiske Folkeoplysning og den grundtvigske, og endelig holdt *Begtrup* en Tale, om hvilken Bladet siger, at dets hele Grundpræg (med historisk og sjællandsklands-kabelig Baggrund, en Fremdragen af de gode Hjem) var ægte begtrupsk i sin Form og Tone. En Sang af *Begtrup*: »Som Livets dybe Kilde« blev sunget.

Otteogtyvende Fruebjergmøde. Den 17. Juni 1923.

Godt Vejr og 2500 Tilhørere. Dr. *L. Moltesen* talte om Danmarks internationale Opgave og Betydningen af Folkenes Forbund, *Helge Hostrup* viste, hvordan Fædrelandskærlighed og et frit Menneskeliv godt lader sig forene, og *Begtrup* talte om Kampen mellem Verdenskulturen og Menneskelivet. En Sang om samme Emne, skrevet af *Begtrup*, blev sunget.

Niogtyvende Fruebjergmøde. Den 27. Juni 1924.

Hovedtaleren var *Jacob Appel*, der bl. a. udtalte: Hvor en Grænse sættes, vil den altid skære i det levende, og det gør ondt, saaledes ogsaa i dette Tilfælde. Der blev et tysk

Mindretal Nord for Grænsen og et dansk Syd for. Men vi har ladet det tyske Mindretal føle, at vi forstod Mindretallets Ret. Vi gav dem den samme Frihed, vi før havde givet det aandelige Livs Mindretal. Det gælder for Skolens som for Kirkens Omraade. Men længe vil det sikkert vare, før vor store Nabo mod Syd vil gøre det samme over for de Danske, der bor Syd for den nye Grænse. Vi respekterer Sindelaget, men det gør Tyskerne ikke over for vore Landsmænd, thi de vil ikke anerkende Mindretalsrettigheden, der er et Udslag af Broderskabsaanden.

For at være lykkelige maa vi have Tro til, at der er en Opgave for os i Fremtiden, og der er lykkeligvis en saadan Opgave, denne at lære andre Folk Broderskabets Aand gennem vor Mindretalslovgivning i national som i aandelig Henseende.

Efter at Begtrups Sang, »Som et Solglimt efter Torden«, var sunget, hyldede han Jacob Appel for den Skoleordning, han havde faaet gennemført i Sønderjylland. *Helge Hostrup* talte om Folkelivet efter 1848, som skulde »gaa frem og ikke hvile«. Der var 2000 Mennesker til Stede.

Tredivte Fruebjergmøde. Den 21. Juni 1925.

Vejret var upaalideligt og truende, men der var næsten 3000 Mennesker. Begtrup bød Velkommen og hyldede I. C. Christensen, der var kommet til Stede som Taler.

I. C. Christensen begyndte saaledes: Havet hører til Danmark, og uden det vilde Danmark ikke være det, det er. Men Havet er aldrig roligt. Det kan være stille og spejklart, men paa Bunden er det aldrig roligt. Som Havet, saadan er Folket. Loven for Folkelivet er den

samme som for Havet. Begge er i evig Bevægelse, og det er værd at agte paa, hvorledes vort Folk har været i Bevægelse til de forskellige Tider. For mig falder det naturligt at tænke tilbage paa Tiden, jeg har gennemlevet. Taleren gik derefter over til at omtale 1864 og 66, de materielle og de folkelige og aandelige Fremskridt, der var gjort siden den Tid.

Der blev endvidere talt af *Helge Hostrup* og *Holger Begtrup*, ligesom *Begtrups* Sang »Dansk Arbejdersang« blev sunget.

Enogtredivte Fruebjergmøde. Den 27. Juni 1926.

Det var Tørvejr, men køligt. 2000 Mennesker var samlet paa Bjerget. Højskoleforstander *Fred. Nørgaard* talte om vore Folkesange, Pastor *Helge Hostrup* om sin Faders Sang »Den trænger ud til hvert et Sted«, og *Begtrup* om den Tid, da Folkeviserne blev til. Man sang hans nye Sang »Valdemarskilden«.

Det toogtredivte Fruebjergmøde. Den 19. Juni 1927.

Regnvejr først paa Eftermiddagen, siden tørt, men en Kende surt. 1200 Mennesker. Pastor *Oscar Geismar* sluttede med at udtale Haabet om, at vort Folk i de Tider, der kommer, maa hente Styrke og Kraft af levende Minder om det firestrengede Danmark: Det overleverede Danmark, det naturlige Danmark, Modersmaalets Danmark og Ligerettens Danmark.

Begtrup talte om det levende Dannevirke – selve Folket. Man sang *Begtrups* Sang »Vold af Jord om Danmarks Vænge«.

Det treogtredivte Fruebjergmøde. Den 24. Juni 1928.

Vejret var rigtig godt, og Mødet havde samlet ca. 1500 Mennesker. Der var to Talere, Landeværnets Formand, Gaardejer *Hans Andersen*, Kongsbjerg, og *Holger Begtrup*.

Det fireogtredivte Fruebjergmøde. Den 23. Juni 1929.

Det blev *Holger Begtrups* sidste Fruebjergmøde – og det blev ikke paa Fruebjerg. Det pjaskregnede fra Formiddagen, og det blev ved, saa det blev nødvendigt at henlægge Mødet til Højskolens Gymnastiksal.

Hermed var i Virkeligheden Fruebjergmødernes Saga ude. De to følgende Forstandere for Frederiksborg Højskole søgte vel at holde Liv i dem, men det lykkedes ikke. Antallet af Deltagere skrumpede ind, Stemningen manglede, og 1935 afholdtes det sidste Folkemøde paa Fruebjerg.

Det er vanskeligt at sige, hvorfor *Begtrup* var en saa fremragende Taler og Mødeleder paa Fruebjerg, som han var. Han elskede den nordsjællandske Bøgeskov, følte sig som eet med den. Af Naturen var han en ensom Sjæl, men han higede efter Fællesskab. Han havde ikke let ved at tale med den jævne Mand, men han kunde tale *til* ham. Man kommer vist ikke Sandheden nærmere end ved at sige, at intet Sted var *Begtrup* i den Grad *sig selv* som i Bøgeskoven paa Fruebjerg med en Skare »Kulsviere« som Tilhørere.

Holger Begtrup døde den 5. Maj 1937, og Lørdag den 8. Maj blev han begravet fra Frederiksborg Frimenighedskirke. Bøgen var netop sprunget ud, og tre af *Begtrups*

ældre Venner hentede en bilfuld Bøgeløv fra den nærmeste Skov til at smykke Kirken med. Men en ung Pige, den enes Datter, som følte sig nær knyttet til Begtrup, var ikke tilfreds med dette. *Det skulde være Fruebjergløv.* Hun og en Kammerat startede derfor deres Cykler og kørte til Fruebjerg, hvorfra de hentede saa mange Bøgegrene, som de kunde bære. Dette var ganske i Begtrups Aand.

Bøgeløv fra Selskov er ikke det samme som Bøgeløv fra Fruebjerg.

V.

MINDESMÆRKER

I Gribskov finder man fra historisk Tid otte Mindesten. Vi tager dem i kronologisk Orden og begynder med

Frederik IV's Mindesten.

Om den beretter *Jan Steenberg*:

Hvor Landevejen snor sig fra Esbønderup Skovhuse i et mægtigt Sving ned mellem tætte Skove til Aadalen ved Esrom, staar der en gammel Mindesten. Den er anbragt i Skovgårdet ind mod Krogdals Vang og viser paa sin For-side et kronet F 4 med langstrakte Typer, der skærer ind over hinanden, og ved Foden af Skrifteegnene Aarstallet 1702. Det er en af de tavse Mindesten. Den fortæller godt nok, hvornaar den er rejst, og til hvem den hentyder, men om Grunden til, at den staar netop her, hører vi ikke noget. Man er da henvist til at gætte. Skoven herfra og sydpaa langs Vestsiden af Esrom Sø var dengang delt i Vange for de kongelige Stutterier. Her græssede Kongens Heste i Sommertiden, hvert Stod i sin særlige Vang, og i Krogdals Vang kunde vi træffe de kulsorte Spaniere. Enevældens Konger var alle hesteinteresserede og lagde stærk Vægt paa Renavl efter Kulør. Intet var saa fornemt som at køre i Seksspand med ensfarvede Hopper, Kongen med

seks hvide Heste, Dronningen med seks sorte. *Frederik IV.* var ingen Undtagelse, ogsaa han vaagede omhyggeligt over sine Stutterier, der dengang var opstaldet paa det fordums Esrom Kloster, og netop paa hans Tid blev adskillige af Stengærderne omkring Stutterivangene fornyet. Tager vi saaledes denne Sten som et Monument over kongelig Omsorg for de verdensberømte Frederiksborgheste, har vi i det mindste solid historisk Grund under Fødderne. Men Almuen vil hellere fortælle Anekdoter og har forlængst en anden og mindre ærbødig Forklaring: Under en Klapjagt skulde *Frederik IV.* have følt Trang til at forrette et lille nødvendigt Ærinde bag et Træ, og de stedlige Bønder, der deltog som Klappere, var saa bæret af denne kongelige Handling, at de derefter rejste denne Mindesten.

Vi fortsætter med de følgende:

Truestrup.

I Frederiksborg historiske Samfunds Aarbog for 1911 har *Jobs. T. Christensen* skrevet en Artikel »En forsvunden Landsby, Truestrup i Gribskov«, hvori det bl. a. hedder: »Truestrup laa Sydøst for Ejlstrup paa en aaben Strækning inde i Gribskov, og man kan med Sikkerhed følge en af de gamle Truestrupbønders Spor. Han hed Niels Jensen og byggede sig af Resterne af sin gamle Gaard i Truestrup et Hus i Ejlstrup.«

I nævnte Artikel anfører Christensen til sidst en Udtalelse af Museumsinspektør *Jørgen Olrik*, der efter at have undersøgt Omraadet foreslog, at man paa en eller anden Maade afmærkede Stedet, hvor den gamle Landsby i sin Tid havde ligget.

Dette skete, idet Niels Jensens Efterkommere paa en lille Høj i Skoven rejste en Sten med følgende Indskrift:

MINDESTEN
OVER LANDSBYEN
TRUSTRUP . DENS
SIDSTE BEBOR VAR
NIELS . JENSEN
BD. HR. FRA 1762
TEL 1790

Paa Sokkelens Bagside staar:

REJST D 27. JUNI
1912

G. W. Brüel.

Georg Wilhelm Brüel var født i Hannover 1752. Efter at have faaet en alsidig teoretisk Uddannelse ved Universitetet i Göttingen og i praktisk Skovbrug kom han 1777 til Danmark, hvor han som den første fik overdraget at lægge Planer for private Skove i Jylland og paa Lolland. Senere udarbejdede han paa Rentekammerets Opfordring en Plan for Skovanlæg paa de jydskes Heder. Efter at have beklædt forskellige Embedsstillinger blev han 1805 Overførster for Statsskovene i Kronborg, Frederiksborg og Hørsholm Amter med Bolig i Overførstergaarden Egelund. Brüel var en dygtig Administrator og fik særlig Betydning som Grundlægger af vort Hedeskovbrug. Hans Efterkommere har i flere Generationer virket som Forstmænd i Statens Skove.

Brüel blev begravet i Stenholt Vang lidt Vest for Slottet Egelund. Hans Grav er dækket med en rektangulær Sten, der bærer følgende Indskrift:

HERUNDER HVILER STØVET
AF
G. W. BRÜEL
JUSTITSRAAD, OVERFØRSTER
OG
RIDDER AF DANNEBROGEN
FØDT 5te APRIL 1752
DØD 18de MAI 1829

Mindestenen er foruden af den 4 Meter lange saakaldte Troldesten omgivet af 6 andre ret store Sten, saa det hele faar Præg af en Runddysse.

Søren Kierkegaard.

En Mand, der levede i København, men følte sig nær knyttet til Nordsjælland, var *Søren Kierkegaard*, født 1813 og død 1855. Naar Ensomheden og Tungsindet kom over ham, tyede han ofte ud i Gribskov.

At disse Besøg ogsaa nedfældede sig i hans Bøger, ser man af et ofte citeret Sted. I »Stadier paa Livets Veie«, første Afsnit »In vino veritas« skriver han følgende: »Der ligger i Gribs-Skov et Sted, som kaldes Ottevejskrogen; kun Den finder det, som søger værdeligen, thi intet Kort angiver det. Navnet selv synes ogsaa at indeholde en Modsigelse, thi hvorledes kan et Sammenstød af otte Veie danne en Krog, hvorledes kan det Alfare og Befarne forliges med det Afsides og det Skjulte? Og hvad den Eensomme flyer er jo nævnet blot efter et Sammenstød af 3 Veie: Trivialitet, hvor trivielt maa det da ikke være ved et Sammenstød af otte Veie? Og dog er det saaledes, der er virkelig otte Veie, men dog meget ensomt; afsides, skjult, lønligt er man der ganske nær ved et Hegn, som hedder Ulykkes-Hegnet. Modsigelsen i Navnet gjør da

Stedet blot mere eensomt, som Modsigelse altid gjør eensom. De otte Veie, den megen Færdsel er kun en Mulighed, en Mulighed for Tanken; thi Ingen befarer denne Vei uden et lille Insekt, der haster tversover, *lente festinans*. Ingen befarer uden hiin flygtige Reisende, der idelig seer sig om, ikke efter Nogen men for at undgaae Alle, Hiin Flygtning, der selv i sit Skjulested ikke fornemmer den Reisendes Længsel efter Budskab fra Nogen, hiin Flygtning, hvem kun den dødbringende Kugle indhenter, der vel forklarer, hvorfor Hjorten nu blev stille, men ikke hvorfor den var saa urolig. Ingen færdes paa denne Vei uden Vinden, om hvem det ikke vides, hvorfra den kommer eller hvor den farer hen. Selv Den, der lod sig be-
 drage af hiin forføreriske Vinken, hvormed Indesluttetheden hist inde fanger efter Vandringsmanden, selv Den, der fulgte den snævre Fodsti, som frister inde i Skovens Indelukke; selv han er ikke der saa eensom, som man er det ved de otte Veie, paa hvilke Ingen reiser. Otte Veie og ingen Reisende! Det er jo som var Verden uddød, og den Efterlevende bragt i den Forlegenhed, at der var Ingen til at begrave ham; eller som var det hele Folkefærd vandret ud ad de otte Veie og havde glemmt Een! –
 – Er det sandt, hvad Digteren siger: *bene vixit qui bene latuit*, saa har jeg levet vel, thi min Krog var godt valgt. Vist er det ogsaa, at Verden og Alt hvad derudi befindes aldrig tager sig bedre ud, end naar det sees fra en Krog, og man maa liste sig til at see; vist er det ogsaa, at Alt hvad der er hørt i Verden og skal høres, lyder lifligst og mest fortryllende hørt fra en Krog, naar man maa liste sig til at lytte. Saa har jeg da oftere søgt ud til min Afkrog. Jeg kjendte den, længe før, nu har jeg lært ikke at behøve Natten for at finde Stilhed, thi her er altid stille, altid

skjønnest synes det mig nu, naar Høstsolen holder Middagen og Himlen blaaner smægtende; naar Skabningen aander efter Heden, naar Kølingen giver sig løs, og Engens Blad zitrer vellystigt medens Skoven vifter; naar Solen tænker paa Aftenen for at svale sig i Havet, naar Jorden skikker sig til Hvile og tænker paa Taksigelsen, naar de før Afskeden forstaar hinanden i den ømme Sammensmeltning, der mørkner Skoven og gjør Engen grønnere.

O venlige Aand, Du som beboer disse Steder, hav Tak, at Du altid fredede om min Stilhed, hav Tak for hine Timer tilbragte med Erindringens Syssel, hav Tak for dit Skjulested, som jeg kalder mit! Da voxer Stilheden som Skyggen, som Tausheden voxer: en besværgende Trylleformel . . .

Saa vær da hilset nu til Afsked, Du delige Skov; vær hilset Du miskjendte Eftermiddagens Time, der Du Intet tillyver dig, ikke som Morgenstunden, ikke som Aftenen, ikke som Natten vil betyde noget, men uden Fordring ydmygt nøies med at være Dig selv, nøies med din landlige Smilen! Som Erindringens Arbejde altid er velsignet, saa har det ogsaa denne Velsignelse, at det selv bliver en ny Erindring, der atter fængsler; thi Den, der een Gang forstod hvad Erindring er, han er fangen for alle Evigheder og fanges i den samme; og Den, der eier een Erindring, er rigere end om han besad hele Verden; og ikke blot den Fødende, men frem for Alt den Erindrende er i velsignede Omstændigheder.«

»Stadier paa Livets Vei« er trykt første Gang 1845. De Besøg i Gribskov, som ovenstaaende Betragtninger hviler paa, har altsaa fundet Sted før den Tid. Da Søren Kierkegaards Hundredearsdag 5. Maj 1913 nærmede sig, fik en

Sammenslutning, der hed *National Forfatterforening*, den Tanke at rejste en Mindesten for ham paa det Sted, der paa en saa ejendommelig Maade havde sat hans Tanker i Bevægelse. Søndag den 4. Maj 1913 afsløredes Mindet, der bestod af en Dysse, hvis Overligger var en mægtig Sten paa 3—4 Tons. Mindesmærket ligger ved *Stjernen*, og Overliggeren bærer den enkle Indskrift:

SØREN KIERKEGAARD

Det var en smuk Sommerdag, Afsløringen fandt Sted, og der var mange Mennesker samlet, da Forfatteren *Alfred Ipsen* tog Ordet. Ideen til Mindesmærkets Rejsning var kommet fra P. A. Rosenberg, der boede i Nødebo. Nu var Tanken blevet til Virkelighed. Mindestenen var rejst, og han bad Staten tage Vare paa den.

Skovrider *Brüel*, Nødebo, modtog paa Statens Vegne Stenen og udtalte: Henne ved Ottevejshuset ligger den store Ottevejskrog, men dette er den lille Ottevejskrog. Man har ment, at det var det førstnævnte Sted, Søren Kierkegaard søgte, men det er fejlagtigt. Ottevejshuset ligger jo ved alfar Vej og svarer ikke som Stedet her til Kierkegaards Beskrivelse. Fejltagelsen er opstaaet ved, at den ene af Vejene her gennem mange Aar var tilvokset, saa det saa ud, som om der kun var syv. Saa kaldte Turisterne Stedet for Syvstjernen og regnede Stedet ved Ottevejshuset som det, Søren Kierkegaard søgte til. Min Slægt har i over 100 Aar færdedes i denne Skov, og vi har forlængst viet denne Plet til Søren Kierkegaards Minde.

Næste Taler var P. A. Rosenberg, der gjorde Rede for Søren Kierkegaards Tilknytning til Hillerød og Gribskov,

der allerede i hans Drengetid var blevet ham et kendt og kært Sted.

C. F. Tietgen.

Efter at Statskassen havde besluttet af afhænde Hovedgaarden Hillerødsholm, hvor Frederiksborg Stutteri havde til Huse, købte Finansmanden *C. F. Tietgen* 1871 Ejendommen ved Auktion. To Aar efter erhvervede han Lystgaarden Strødam i Gadevang. 1883 solgte Tietgen Hillerødsholm til Godsejer *Edvard Hansen*, men beholdt Strødam, fordi hans Hustru holdt saa meget af Landlivet. Her tilbragte Ægteparret hvert Aar Sommeren, og da Tietgen døde 1901, vedblev hans Hustru at opholde sig paa Strødam, hvor hun døde 1917. Herefter gik Ejendommen i Arv til hendes Brodersøn, Godsejer *Axel Jarl*, der ved Indkørselen fra Gadevang rejste en to Meter høj Mindesten, der bærer følgende Indskrift:

For
C. F. TIETGEN
og hans
Hustru LAURA
sattes denne Sten.

Prins Gustavs Mindeplade.

Slottet Egelund opførtes 1915–17 af Enkedronning *Louise* og overgik ved hendes Død til hendes yngste Søn, Prins *Gustav*, efter hvis Død 1944 Arveprins *Knud* overtog Slottet, som han senere overdrog til *Dansk Arbejdsgiverforening*, der benytter Stedet til Kursusbrug.

Paa den nordre Gavl, ud mod Landevejen, er indsat en Marmorplade med følgende Indskrift:

HS. KGL. HØJHED
GUSTAV PRINS TIL DANMARK
* 4-3-1887 † 4-10-1944
DE DANSKE GARDERFORENINGERS
ÆRESPRÆSIDENT
GAMLE GARDERE SATTE DENNE MINDEPLADE

Mindesten for to engelske Flyvere.

Gribskov spillede en stor Rolle i den sidste Verdenskrig, og to Mindesten beretter om alvorlige Begivenheder. Vi skal først omtale en Mindesten, der i Gribskov er rejst for to nedskudte engelske Flyvere. Mindestenen findes Øst for Maarum, ikke langt fra Militærnægterlejren. Det er en ca. 2 Meter høj Natursten, der bærer følgende Indskrift:

FOR DANMARKS FRIHED
VI TAKKER GUD
PÅ DETTE STED
FALDT TO SENDEBUD
DE KOM FRA ENGLAND
TIL DANMARKS KYST
OG BRAGTE VÅBEN
TIL LANDETS DYST
DE KØBTE OS FRIHED
VED DERES DØD
GUD SKÆNKE DEM FRED
I DANMARKS SKØD

Flying officer
G. J. Allin
(154550)

Flying lieutenant
R. H. Thomas
(103025)

† 30. September 1944

Stenen staar paa en stor aaben Plads, flankeret af solide Bænke. Vi besøgte Stedet ved Juletid. I Rundingen foran den var lagt Gran, hvorfra røde Tulipaner tittede frem.

Kulsvierstenen.

I Gribskov, et Stykke Nord for Nødebo, findes der en Mindesten, om hvis Oprindelse der berettes følgende. Under den sidste Verdenskrig opstod der efterhaanden en ret stærk Modstandsbevægelse her i Nordsjælland. Vaaben fik man nedkastet fra engelske Flyvemaskiner. Den første Nedkastning fandt Sted i Store Dyrehave, senere forskellige Steder, deriblandt adskillige Gange ved Smørstenen i Gribskov. Modstandsfolkene var saadanne Aftener stillet op med forskellige Mellemlum, tre i Række, de to forreste med hvide Stavlygter, den bageste med en rød. Denne sidste skulde markere det Sted, hvor man ønskede Vaabnene nedkastet. Ved Siden af ham var placeret en anden med hvid Lygte, og han skulde morse et i Forvejen aftalt Signal op til Flyveren. Natten til den 21. April 1945 modtog man Vaaben to Steder i Gribskov, dels ved Smørstenen og dels paa en Plads et Stykke nordligere. Der nedkastedes ca. 36 *containers*. Beholdere med Vaaben og Ammunition, fra ialt tre engelske Flyvemaskiner. Men denne Gang gik det ikke saa glat. Om Morgenen kom fire Rutebiler, fyldt med 120 tyske Politisoldater, og stormede Gribskovlejren, hvorfra tyve Mand havde deltaget i Modtagelsen paa den nordre Plads. Kort efter havde Tyskerne omringet Pladsen ved Smørstenen, hvor en Snes Modstandsfolk var i Færd med at ordne Godset fra containerne. Tyskerne gik straks til Angreb med Maskingeværer og Maskinkanoner, mens de tyve Modstandsfolk gik i Dækning og besvarede Ilden saa kraftigt, som de kunde med deres Maskinpistoler, hvorved to Tyskere faldt og flere saaredes. Da Tyskerne stormede Pladsen, trak Modstandsgruppen sig tilbage ned til Esrum Sø, hvor de løsnede to Baade og

roede over til den anden Side Søen. Enkelte andre undslap gennem Tyskernes Linier ned til Nødebo og advarede de derboende Modstandsfolk. Fire Danskere blev taget til Fange af Tyskerne. Godset ved Smørstenen gik tabt, men det paa den nordligere Plads var blevet saa godt gemt, at Modstandsfolkene en Nat kort efter kunde hente det og bringe det til dets Bestemmelsessted.

Denne Begivenhed benævnes senere *Slaget i Gribskov*, og Godsejer *Axel Jarl*, Sophienborg, tilbød efter Frigørelsen at bekoste Rejsningen af en Sten til Minde om Kampen. Denne Sten, der benævnes *Kulsvierstenen* og blev afsløret Søndag den 23. September 1945, er en godt 2 Meter høj Natursten, paa hvis forreste Side findes følgende Indskrift:

21. APRIL 1945
VEGEN ER FOR OVERMAGT
LIDEN FLOK TIL SIDST
MEN AF DANMARKS ÆRE
DEN HAVER INTET MIST

Verset er taget af *Carl Plougs* Digt om Slaget ved Slesvig »Paaskeklokken kimed mildt fra den danske Kyst«. Ved den anlagte Vej op til Mindestenen ligger der i Beplantningen til højre en mindre Natursten, hvori er indhugget et Morsetegn . . . – samt en Pil, der peger skraat nedad. Dette Tegn blev af den paagældende Modstandsmand benyttet som Signal til Flyveren. Slaget i Gribskov er iøvrigt skildret i *Sven Uhrskovs* Bog »Vi bringer en Særmelding. Hilsen til Finn . . .«, 1945.

VI

GRIBSKOV I MEMOIRER OG DIGTNING

I Aarene 1844–46 nedskrev Kommandør *Jens Jacob Paludan* sine Ungdomserindringer, hvoraf en Del er knyttet til Nordsjælland. Jens Jacob Paludan var født 1781 i Tømmerup Præstegaard, hvor Faderen, Peder Hansen Paludan, var Præst. 1785 blev Peder Paludan residerende Kapellan ved Vor Frelsers Kirke paa Kristianshavn, og 1794 udnævntes han til Sognepræst for Asminderød og Grønholt samt Slotspræst paa Fredensborg.

Jens Jacob, der dengang var 13 Aar, blev sat i Frederiksborg Skole og tinget i Kost og Logi hos Glarmester Skou i Hillerød for 7 Mark om Ugen. Hos Glarmesteren havde han det ikke godt og i Latinskolen daarligt. Her var han Discipel i 4 Aar, indtil han i Oktober 1798 blev dimitteret og rejste til København, hvor han – som det dengang var Sædvane – bestod Examen Artium ved Universitetet.

Det var i de Tider Skolens Hverv at besøge Kirkesangen paa Søn- og Helligdage samt ved Bryllupper, Barsedaa og Begravelser. Disciplene havde derfor ikke megen Frihed om Søndagen, men det hændte dog, at Jens Jacob blev fritaget for at møde i Kirken og derfor kunde tage hjem til Fredensborg Lørdag Eftermiddag. Om Op-

levelserne paa disse Ture gennem Gribskov eller rettere sagt i en af dens Udløbere, Stenholt's Vang, fortæller han forskelligt, der vidner om, hvordan Livet i Skoven formede sig sidst i det 18. Aarhundrede.

Paludan skriver: »Det var Festdage, Løverdage Eftermiddag havde vi Frihed; naar Skolen var forbi om Middagen, vandrede jeg hiem igiennem den deilige Skov, som dengang var i sin naturlige Storhed, ikke som nu forhugget og igien beplantet og friseret. Veien igiennem den slyngede sig under de høie gamle Ege og Bøge, Moserne stod fulde af Vand, hvor Elletræerne speilede sig i det grønne græsgrøede Vandspeil, Hvidtjørnen og Gjedeblomsten udbredte sin aromatiske Duft, Fuglene quiddrede og sang, Insecterne summede, Qvæget bøgede, og de alvorlige Tyre gav deres Mening tilkiende ved den dybe hule Basstemme. O, hvor let om Hiertet var jeg da! Hvor kraftig rask vandrede jeg da med et muntert Sind til Fader og Søkende i det kiære Hjem . . .

De mange Vandringer til mit Fædrenehjem hærkede mig, gjorde mig til en ypperlig Fodgiænger, og, hvad der var det beste, afholdt mig fra mange Orgier og demoraliserende Samqvem blandt mine Kammerater, indgiød mit Hjerte blide Følelser for Forældre og Sødskende, som holdt Vildskaben og Raaheden i Ave, og nærrede den gode Aands Kræfter, som ikke sielden havde en haard Kamp at bestaae med den Onde. De Toure imellem Frederiksborg og Fredensborg Sommer og Vinter, Nat og Dag medførte flere Eventyr, som jeg ved denne Leilighed vil skildre for at vise, hvorledes mine Siæls- og Legemskræfter derved udvikledes.

Tyrene i Steenholt's Vang havde jeg megen Respect for, de vare uvane og søgte Folk, især om Aftenen. Det var

engang en Sommeraften, jeg gik til Fredensborg og kom forbi Porthuset i Steenholt's Vang; der var endnu Dag paa Himmelen, Nattergalen slog, ikke et Løv rørte sig, den mørke gamle Skov laae for mig, under dens tætte Kroner skimtede man den støvede Vei, som slyngede sig imellem Krat og Underskov. Der gik jeg lille 14 Aars Dreng med raske Skridt, da et vildt Brøl og endnu eet drønedede i den stille Skov ikke ret mange Favne fra mig. To vældige Tyre vare i Kamp med hinanden midt paa Veien og reiste en Skye af Støv omkring sig. At komme dem nær ved saadan en Leilighed er farligt, det vidste jeg og veeg ind i Krattet ubemærket, gik tilbage og kom ad en Omvei til et Overdrev, som laae tilvenstre af Steenholt's Vang, hvor der ogsaa var meget Qvæg. Der var ingen Træer og man kunde i den klare Aften see vidt og bredt. Da jeg var kommen igiennem Leddet ind til Overdrevet, foer to rasende Tyre imod hinanden, brølte og kradsede Jorden op og stødte Horn og Pander imod hverandre med Brummen og vilde Hyl. Der var intet andet for end at gaae tilbage igiennem Leddet og lukke det. Jeg lagde mig i den tørre Grøvt indenfor Gjærdet og vilde tilbringe Natten dér, da jeg hørte en Sang og saae kort efter en rask ung Karl gaae hen til Leddet. Jeg var strax paa Benene og indlod mig med Manden, fortalte ham, at der var et Par drabelige Tyre, som spærrede Veien. »Ikke andet,« svarede han, »dem skal vi snart lære, hvor David købte Øllet. Kom med mig og tag tre, fire Steen med Dem. Jeg tager denne Gjerdestav.« Og med det samme væbnede han sig med en dygtig tyk Prygl. Og vi gik ind i Overdrevet lige løs imod Tyrene, som ikke oppebiede os, men kom imod os brummende og kradsende Jorden op i

tykke Skyer. »Hold Dem nu lige bag ved mig og lang mig Stenene, naar jeg skal bruge dem,« sagde Slagteren, thi det var hans Profession. Han gik lige imod den nærmeste Tyr, lagde den med Staven et Slag imellem Hornene, saa den styrtede til Jorden, men Staven brast tvert over.

»Kom med Stenene gesvindt!« sagde han. Han fik de to største, som vare saa store som en Cocusnød, den første drev han imod Tyren, men ramte den paa Hornene, hvorved den veeg et Sæt tilbage og vilde til at styrte løs paa os, da den anden Steen ramte den midt i Panden og strakte den til Jorden.

»Se saa, nu kan vi spadserere videre,« sagde Slagteren, »for det vil være en Stund, til de forvinde deres Hovedpine,« og vi gik muntert sammen til Byen efter det bestaaede Eventyr, som moerede mig ubeskriveligt. Da jeg Dagen efter fortalte det til min Værtinde, beklagede hun de stakkels Tyre, som jeg ikke kunde begribe. Jeg anskaffede mig en liden Lommepuffert, som jeg ladede med lidt Krudt og Gruus, som jeg fleere Gange værgede mig med paa mine Vandringer, naar Tyrene gjorde Mine til Angreb. Nogle Gange var jeg nærved at blive opædt af Sviin, som om Vinteren gik paa Skov og aad Olden, Frugten af Bøgetræer. Ved at springe over Gjerder og Grøfter eller krybe i Træer undgik jeg at fortæres levende. Undertiden reed jeg hjem paa en Hest selvanden, fleere Gange med Stutmester *Nielsens* Sønner, som gik i Skolen. De brugte nogle smaa svenske Heste, som hørte til Stutteriet, og disse smaa Dyr galopperede med tvende Dreng paa Ryggen i en halv Time igiennem Morads paa de slette Veie, i Mulm og Mørke uden en eneste Gang at

snuble. Hvorledes jeg hang fast, forstaaer jeg ikke nu, vist er det, at jeg ofte var nær ved at falde af den nøgne Hesteryg.«

Senere følger en anden Oplevelse. »Engang sendte min Fader [mig] til Nøddeboe for at haste paa en Smed, som skulde levere Dørbeslag til den nye Præstegaard. Det var i Høstferien, jeg var vel neppe 14 Aar gammel. Jeg laante et Fartøi ved Skipperhuset, roede over Esromsøen, bandt Baaden til et Træ, gik op til Nøddeboe, rygtede mit Ærinde, lod mig nøde til at spise til Middag hos Smeden, som tillige var Skolemester, og Tiden lakkede ad Aften, da jeg kom ned, hvor jeg havde fortøiet Baaden. Den var der ikke. Hvem der havde taget den veed jeg ikke, – den fandtes senere at være i Skipperhuset. – Den var der nu ikke, og jeg maatte gaae hiem forbi Steenholt's Mølle. Da jeg kom derforbi og lukkede et Leed op, laae en Slave og filede paa sit Jern. Jeg havde hørt, at der var undveget nogle Slaver fra Kronborg; jeg troer ikke, han havde gjort mig noget, men jeg fløj i en halv Time saaledes afsted, at jeg mindes aldrig, at have løbet saa voldsomt eller været saa bange. Jeg naaede Porthuset og fortalte dem, hvad jeg havde seet, pustede ud, fik et Glas Mælk og gik videre hjem efter og troede i Tusmørket baade at høre og see lutter Slaver omkring Skoven. Phantasien havde i det heele nok at bestille paa de mange eensomme Vandringer. Overtroen var dengang almindelig blandt Almuen, og den havde Indflydelse paa Barnets Uerfarenhed.« – Kommandør Paludan døde 1856.

Ovennævnte Smed i Nødebo, der tillige var Skolemester, er omtalt i Johannes Helms' Roman »Grib«, hvor han kaldes Jensen og spiller en ikke uvæsentlig Rolle.

Som tidligere nævnt skriver Elith Reumert, at der, før Gribskovbanen blev aabnet, kun var nogle faa »Natur-Enthusiaster«, der fra Hovedstaden fandt Vej til Gribskov. Blandt dem var Christian Molbech (1783–1857) og Søren Kierkegaard.

I Aaret 1811 udsendte *Christian Molbech*, senere Professor i Litteraturhistorie ved Københavns Universitet, en Bog, der hed »Ungdomsvandring i mit Fødeland«. I denne Bog fortæller han om nogle Rejser, han 1810 foretog i Nordsjælland. Fra Farum kom han til Hillerød, hvor han især dvælede ved Frederiksborg Slot.

Efter dette Besøg kørte Molbech til Nødebo og ad Søvejen op gennem Gribskov til Esrum. Man faar en Fornemmelse af, hvilket stærkt Indtryk, Esrum Sø og Gribskov gjorde paa et følsomt Sind for snart halvandet Hundrede Aar siden ved at læse følgende Skildring:

»Henrykt i Erindringer om Formiddagens Nydelse, omgivet af Fortids romantiske Billeder, der ligesom fortrolige Ungdomsvenner efter en lang Skilsmisse flokkede sig omkring mig, udfyldte mine Følelser og oplivede mit Mod, forlod jeg om Eftermiddagen Frederiksborg, eller rettere tog det med mig paa en Udfart til *Esrum*. Alt var forenet paa denne Færd, hvad der kan gjøre en Reise behagelig. Den livfulde Erindring om det kiære Sted, jeg forlod . . . og et Selskab, der fordoblede mig enhver Nydelse; alt dette tilsammen udgjorde et Heele, der bedre lader sig føle, end beskrive. Jeg levede – jeg følte, at Livet er noget; jeg smagte Øieblikkets skønne Lyst i en af de reneste og uskyldigste Nydelser, og tænkte slet ikke paa, at Livet kun skal bestaae i Virksomhed – og om det er saa, vil ingen dog nægte mig, at Glæde er en virksom Til-

værelse. Min Glæde var blid og rolig, ingen Overmættelse sløvede Siælens Sands; thi sagtelig, som Skov og Sø glede forbi den rullende Vogn, vekslede de yndige Billeder, der giennem Øiet prægede sig i Sindet, og klart var Speilet, der optog dem, som Søens himmelblaa Flade.

Med Sandhed kan man sige, at denne Vei er en af de skønneste, som Danmark, saa rig paa Naturskønhed, har at fremvise; og Esrom Sø er ei blot ved dens Størrelse og betydelige Bredde, men og ved dens Omegn, en af de største Søer i Landet. – Omtrent $\frac{3}{4}$ Miil er Skovveien fra Frederiksborg til *Nøddebo*, en Landsby, der ligger, tæt omringet af Skov ved Søens vestlige Bred, hvor Landet danner en yndig, skovbevoksen Odde, der strækker sig langt ud i Søen og skiuler en betydelig Bugt. Fra *Nøddebo* gaaer Veien, bestandig giennem Skov, langs med Søen og saa tæt ved dens Bred, at Bølgerne stundom synes nær ved at række Vognen. Saaledes kører man en heel Miil imellem Skov og Vand, fra to Sider tæt favnet af den skønneste Natur, i dyb Eensomhed, og dog omgivet af venligt Liv. Over Søens vide Flade har man Udsigt mod Østen til de høie Skove, i hvis mørke Baggrund man skimter det hvide, pyntelige Fredensborg. Det nedenfor Slottet tæt ved Søen liggende Skipperhuus, hvis Mure skinne frem af Skoven er ogsaa et Punkt, hvortil Øiet gjerne hefter sig. Med Lyst følger det de fierne Bredder ogsaa der, hvor Skovene noget ovenfor Fredensborg ophøre, og hvor en Mangfoldighed af Udsigter over afvekslende Sletter og Høie, Landsbyer og eenlige Huse, træder i Stedet. Jeg finder, at det hele Syn, som denne Sø med dens Omegn frembyder, har noget mere Stort og Opløftende ved sig, end de fleste andre af Siællands Søer, selv naar den, som da jeg dennegang saae den, ikke er oprørt af Storme. Dens

Størrelse bidrager vel meget hertil, men ei mindre dens Beliggenhed, midt i de uoverskuelige Skove, der høine sig fra begge dens Bredder, og strække sig langs med dens hele vestre Side fra Steenholms [Stenholts] Mølle til Esrom. – Jeg kiender intet Sted i Kiøbenhavns Omegn, som jeg kunde foretrække for en Bolig ved Esrom-Sø. Hvad ere Sørne ved Lyngby, Frederiksdal og Farum, i hvormeget de end forskiønne disse Egne, imod hiin, der i dens store Omfang forener næsten alle de Skiønheder, som man hist maa søge i det Enkelte; og hvad er Charlottenlund, Sorgenfri og Dronninggaard imod Fredensborg, Frederiksborg og Kronborg? – Selv den herlige *Furesø* maa tabe i Sammenligning med Esrom-Sø; og *Tiustrup-Sø*, med dens store Skovstrækninger og høie, bankefulde Bredder, er vel den eneste i Siælland, der i Skiønhed torde maale sig med denne.«

Det lader sig ikke nægte, at Molbech er mere optaget af Esrum Sø end af Gribskov, men at Naturens Skønhed som Helhed har betaget ham stærkt, er dog aabenbart.

En anden Københavner, der fik nær Berøring med Gribskov, var *Balthasar Bang*, der boede i Nødebo fra 1803 og til sin Død. Men først maa en anden Ting klares. I Aaret 1862 udsendte *Henrik Scharling* sin lyse og humørfyldte Bog »Ved Nytaarstid i Nøddebo Præstegaard«, der senere blev dramatiseret af *Elith Reumert* under Titlen »Nøddebo Præstegaard«. Dette Skuespil er opført utallige Gange og spilles hvert Aar op mod Jul paa et københavnsk Teater. Filmatiseret er det ogsaa og har været at se i snart sagt alle Landets Biografer.

Scharlings »Nøddebo« laa imidlertid ikke i Nordsjælland, det var i Virkeligheden Greve Præstegaard ved

Roskilde. I 1862 var der overhovedet ikke noget, der hed Nødebo Præstegaard, men Scharling har vel ment, at der var en god Klang i denne Benævnelser, og deri havde han Ret. Imidlertid maa det anses for nødvendigt at indskyde den Bemærkning, at Landsbyen Nødebo ved Esrum Sø indtil for faa Aar siden stavede sit Navn, som Henrik Scharling gjorde det, altsaa *Nøddebo*. Men for nogle Aar siden forandredes Navnet til *Nødebo*. Man vil derfor i nærværende Skildring finde begge Stavemaader, alt eftersom Forholdene kræver det.

I 1780 opførtes der i Nødebo et Landsted, hvortil der foruden en Have var en Smule Landbrug. Men 1803 døde Ejeren, Skovrider Bagge, og ved Dødsboauktionen blev Ejendommen købt af en københavnsk Rigmandssøn og Skønaand Balthasar de Bang, senere benævnt *Balthasar Bang*. Denne unge Mand, der kun var 24 Aar gammel, var født 1779 i et rigt og fornemt Hjem i København. Han var Fætter til Henrik Steffens og Grundtvig uden dog at eje disse Mænds Aandskraft. Nogen almindelig Toskilling var han nu heller ikke, saa det er med al Grund, han bliver nævnt i denne Forbindelse. Hans Fader, Oluf Lundt Bang, havde gjort stor Karriere. Han var endt som Generalprokurør i det Kgl. Danske Kancelli med Titel af Konferensraad. 1777 var han endog blevet adlet under Navnet *de Bang*. Moderen var fra et rigt Købmandshjem, og dengang betød Rigdom noget ganske andet og mere end nu.

Balthasar var som Dreng en vild Krabat, i Besiddelse af en stærk Fantasi og en ikke ringe Portion Forfængelighed. Faderen haabede, der skulde blive en Konferensraad ud af ham og gav ham saa mange Lærere, som havde han

været en Prins af Blodet. Strengt blev han opdraget, men Stadighed og Studium var ikke Drengens Sag.

Da han var ti Aar gammel, døde Faderen. Moderen købte et Lyststed i Frederiksdal, og her var det »den ubeskrivelige Kjærlighed til Landet, Friheden og Naturen« vaagnede i Sønnen. 1797 lykkedes det dog hans Hovmester at faa ham gjort til Student. Han skulde læse Jura og gaa Embedsvejen. Men han havde mere Lyst til at danse og dyrke frie Studier. Han læste saaledes Rousseau Gang paa Gang og sikkert adskilligt oftere, end han havde godt af.

Allerede som Dreng var han ofte forelsket. Hans Hjerter var aldrig ledigt, siger han selv. Allerede i sit fjortende Aar havde han samlet sin Opmærksomhed om en ung Professordatter, *Birgitte Hornemann*, og med hende blev han forlovet. Han havde begyndt at digte og mente, at det var ad den Vej, han skulde udnytte sine Evner. Nu vilde han giftes. Paavirket af Rousseau, som han var, vilde han »vende tilbage til Naturen«, men hvor skulde de bo? For Balthasar Bang, der var Skønhedsdyrker og noget overspændt, gjaldt det ikke alene om, at Stedet var smukt. Navnet skulde ogsaa være det. Flere Steder blev kasseret paa Grund af et uheldigt Navn. Da dukkede Nøddebo op, og straks var Bang Fyr og Flamme: »Nøddebo! ja, saaledes maae det hedde; ikke sandt, min Birgitte, i Nøddebo maae man kunne leve lykkeligt.«

Lørdag var Bangs Lykkedag, og Lørdag den 11. Juni 1803 blev Balthasar og Birgitte viet. »Straks efter,« fortæller Bang mange Aar senere, »satte min Birgitte og jeg os paa vor lille holstenske Vogn, om Middagen, i et skjønt Veir, og rullede herud til vor yndige Nøddebo. Ak! saaledes ruller man kun eengang i sit Liv; denne Rullen

glemmer jeg aldrig; jeg synes endnu, at jeg ruller og ruller ind i Himmeriges Lyksaligheder, naar jeg bare tænker paa den Tid, og »derfor tænker jeg den mangel Gang.«

I den lille Landsby vakte det nye Herskab en vis Opmærksomhed, især var Børnene nysgerrige. De flokkedes uden for Gaarden for at nyde Synet af det unge Par, der gik og sværmede saadan som Bang senere erindrede det. »Kirkeklokkerne ringede rundt omkring og tonede vee-modsfuldt henover Søen til os fra flere Landsbyer gennem de mørke Skove. De livsglade Lærker sloge deres sidste Aftentriller høit mod den lette Skye, medens den melancholske Nattergal begyndte sine kælne Melodier i Buskene; og dette var min Bryllupsaften! Vor lille Have duftede af de skønneste Blomster, og Arm i Arm gik vi omkring med hinanden, fra Blomst til Blomst, fra Træ til Træ, fra Udsigt til Udsigt, og betragtede nysgjerrige hver Gjenstand paa denne lille Plet, som nu for Fremtiden skulde indeslutte vort tilkommende Livs Held og Uheld, Sorger og Glæder.«

Bang bød de nysgerrige Børn indenfor, Fruen gav dem The, Bang spillede paa Harpe for dem og gav dem Skilinger, indtil det blev saa sent, at han sagde Godnat. – Tiden gik, og de to levede lykkeligt i Nødebo, men uden Skuffelser var det ikke. Det viste sig snart, at der var Svamp i det smukke Bindingsværkshus, og alt Træværket maatte fornyes. Til Stedet hørte som nævnt et lille Vænge, hvor Bang havde saæet Rug, men den blev angrebet af Rust, og Kernerne var ubrugelige. Dette gentog sig i flere Aar, og Grunden var at søge i, at der var et Hegn af Berberis uden om Vænget.

Men Familjelivet rummede idel Lykke. En Datter kom

til Verden, og Bang sad og vuggede den lille, som var hun ude i høj Søgang. Samtidig sang han »Marlborough i Leding drager«, hvilken Sang han i tilsvarende Anledninger senere fik Lejlighed til at synge to Gange til.

Men udefra kom der Skuffelser nok, ved Statsbankerotten 1813 svandt Balthasar Bangs Formue ind til omtrent ingenting, og han var lige ved at fortvivle. Rig var han født, rig var han opdraget, og nu syntes han at skulle ende sine Dage i den dybeste Armod. De Skuespil, som han skrev, og som hans Hustru belønnede med saa megen Varme, vandt ikke samme Bifald hos Det kgl. Teater, der sendte tolv af dem tilbage, og af de seks, som blev opført, gjorde kun de to Lykke.

Men Bang holdt sig oven Vande, og herom siger han selv, at han vilde have været uigenkaldelig fortabt, hvis Himlen ikke i sin Miskundhed havde sendt ham en Engel ved hans Side. Hans Kone ejede baade Sjælsstyrke og Mod, hun besad en utrættelig Flid. Det var hendes Dygtighed og Sparsommelighed, der holdt Hjemmet oppe.

Dette er der nok noget om. Birgitte Bang stod med begge Ben paa Jorden. Professordatteren fra København havde forstaaet at gaa ind i en Landsbykones Gerning med frisk Humør. Hun evnede at holde sin sværmeriske Mand nogenlunde nær ved Jorden. Men naturligvis maatte den gamle Naturdyrker vandre mangan en Tur i Gribskov og der delagtiggøre Eg og Bøg i sine Sorger og Skuffelser. –

Balthasar Bang døde 1856 og hans Hustru 1863. Begge ligger begravet paa Stedets Kirkegaard, og deres Bolig er nu Nødebo Præstegaard. I Trediverne skrev Bang en Skildring af sit Liv »Nøddebo eller min lille Roman«, der dog først blev trykt 1867, da en af hans Venner, C. Otto,

udgav den under Titelen »Balthasar Bangs Selvbiografi.«

I Nødebo har i den nyere Tid flere Videnskabsmænd og Kunstnere haft Ophold. Saaledes kan nævnes Censor *P. A. Rosenberg* (1858–1935), der var kendt Landet over som Forfatter, Foredragsholder og Oplæser, og hans Broder Komponisten *Vilhelm Rosenberg* (1862–1944). De havde hver sit Hus ned mod Søen.

Livet i Gribskov og dens Omegn er skildret af tre Romanforfattere, hver ud fra sine Forudsætninger og til Dels ogsaa i forskellige Tidsrum. De tre Mænd er *Johannes Helms*, *Zakarias Nielsen* og *Georg Nordkild*.

Johannes Helms er født 1828 i Sørbymagle og død 1895. Da han var to Aar gammel, blev Faderen Præst i Esbønderup og Nødebo, hvor han virkede indtil sin Død 1857. I Esbønderup voksede Drengen op under Indtryk af Egnens Folkeliv og af Gribskov og Esrum Søs Natur. 1841 kom han i Frederiksborg Skole, hvorfra han blev Student 1847. Han deltog i Trearskrigen fra 1849. Efter Felttoget fik han Bolig paa Regensen, hvor han spredte Liv ved sit Humør og sine Viser (f. Eks. »En svensk Konstabel fra Sverrig, som skød sig med en Kanon«). Efter at han 1860 havde taget filologisk Eksamen, blev han Hjælpelærer, Kollaborator, ved Domskolen i Slesvig. 1867 overtog han Ledelsen af Borgerdydskolen i København, hvor han gjorde sig afholdt ved sin friske og ungdommelige Væremaade.

Digtingen havde han dog ikke lagt paa Hylden. 1885 udsendte han sin Bog »Soldaterliv i Krig og Fred for en Menneskealder siden«, en Bog, der indledes med »Jeg elsker de grønne Lunde«, en Sang, der synges den Dag

i Dag. 1893 fulgte »Grib. En Fortælling fra Kulsvierlandet i Kapertiden.«

Bogen indledes med følgende Ord: »Den sagnagtige Figur Grib er ikke opfunden af Forfatteren. I min Barn-dom hørte jeg hende meget ofte omtale, men som en Person, der maatte være forsvunden vistnok mindst en Snes Aar før den Tid, da mine Erindringer begynde, omtrent midt i Trediverne.

Jeg har aldrig hørt Nogen fortælle, at han eller hun selv har seet Grib, men meget ofte, at den eller den navngivne Person ved en eller anden nærmere betegnet Lejlighed havde seet hende eller talt med hende. Hun stod i Folks Forestilling snart som en ulykkelig, vanvittig Kvinde, snart som et Væsen af mere mystisk Natur, som der var Fare ved at møde, men efter hele den Maade, hvorpaa jeg saa tidt har hørt hende omtale, har jeg aldrig tvivlet om, at der virkelig har existeret et ulykkeligt Væsen, der i en længere Aarrække har havt sit væsentligste Tilhold i Gribskov paa en Tid, der paa det nærmeste maa falde sammen med Krigen i Aarhundredets Begyndelse.«

Ud fra denne Antagelse og ud fra sit Kendskab til Embedsmænds Liv og den jævne Mands Tilværelse spinder Helms nu en Ende, der ikke mangler Spænding. Der er et Islæt af Kriminalroman i Bogen, men som Helhed kan man sige, at »Grib« er en gammeldags, kultiveret Roman, hvor alt ender godt. En Række kulturhistoriske Oplysninger finder man ogsaa i Bogen, som naar Helms beretter om det udstrakte, men i den Tid sparsomt befolkede Tikøb Sogn, hvorfra store Strækninger dengang endnu var be-dækkede med Lyng, ja, saa sent som i Fyrreerne kunde

man jævnlig se store Røgskyer stige op, naar Beboerne ved Sommertid »brændte Lyng«. Et andet Sted taler han om Klædedragten og fortæller om en fattig Mand, der var klædt i en sribet Kofte, rød Hue og Knæbukser, en Dragt, som til ind i Trediveerne blev baaret af enkelte gamle Mænd.

At Beretningen om »Mor Grib« ogsaa i den nyere Tid spiller en Rolle i Befolkningens Bevidsthedsliv, ser man af en Sagnform, der er optegnet 1921. Den lyder saaledes: »Mor Grib boede i Skoven, der har faaet Navn efter hende, med sine seks Sønner. Folk traf hende undertiden men de vidste ikke, at det var Mor Grib, fordi hun havde forskellige Forklædninger. Dem, hun mødte, ledte hun paa Vildspor. Hun havde en Fløjte hos sig. Naar hun fløjtede i den, kom hendes Sønner og overfaldt den, som Mor Grib havde ledet vild. Man kunde ikke opdage, hvor hendes Hule var. En Pige maatte engang hente Mel for hende i Pibe Mølle. Mølleren fyldte hendes Sæk og skar et lille Hul i den. Melet dryssede hele Vejen fra Møllen og ud til Mor Grib's Hule. Paa den Maade opdagede man, hvor hun boede. Mor Grib og hendes Sønner blev taget til Fange. Møllen fik Navnet *Pige Mølle*, der senere er blevet forandret til Pibe Mølle.«

Dette Sagn, der sikkert er tvundet sammen af forskellige Traade, viser i hvert Fald een Ting, at den mystiske Skikkelse endnu paa den Tid var levende i Menneskers Forestilling. Af et andet Træk ser man det samme. For en Snes Aar siden sad der paa en Beværtning i Hillerød en Original fra Gribskovs Udkant. Ved Siden af ham var der et Par andre Mænd bænket, hvoraf den ene nærmest lignede en Slagsbroder. Ham slog førstnævnte paa Skulde-

ren, idet han udbrød: »Du er en af Mor Gribs gamle Drengel« Hvilket Manden opfattede som en stor Hæder.

Den anden Forfatter, som ogsaa har behandlet et nord-sjællandsk Emne, er *Zakarias Nielsen*, der er født 1844 i et Smedehjem i Øster Stillinge ved Slagelse og død 1922. I Aaret 1863 tog han Lærereksamen fra Jonstrup, og 1864 blev han Lærer i Nejlinge. Skolen laa paa Marken omtrent midt imellem de tre Skove Højbjerg Hegn, Valby Hegn og Harager Hegn. Zakarias Nielsen gjorde et godt Arbejde baade i Skolen og blandt Befolkningen. Skønt han som Lærer de seks Dage om Ugen og Organist ved Helsing og Valby Kirker om Søndagen havde nok at gøre, fik han dog Tid til ogsaa at studere Folkelivet, og herom fortæller han mange Aar efter i sine »Minder og spredte Træk af mit Liv«, 1905, følgende:

»Det kunde hænde, at jeg en Aftenstund slog mig ned hos en Flok snakkende Mennesker ved en rygende Kul-mile, fjernt fra mit Hjem, og da, medens Selskabet sad i en Slags bengalsk Belysning af Maaneskin og røde Flammer, fik lokket en og anden gammel Historie frem af de snakkelystne Munde, der gerne vilde fortælle om, »hvad der var sket før i Verden«: om Jens Omgangs snilde Vildttyverier, om de store St. Hans-Fester i Tisvilde o. m. a.

Ogsaa kunde det hænde, at jeg en Aftenstund tilbragte nogle Timer som Tilskuer ved et rask Bondegilde, hvor Bægeret gik flittigt rundt, medens Violinen klang, og Ungdommen sprang. Levende blev jeg da mindet om Bondegilderne i Vestsjælland, hvor jeg selv leverede Violin-Musikken. Vel havde Kulsvierbønderne deres egen

Maade at snakke paa, at drikke, danse, skændes og forliges paa; men Gilderne havde dog væsentlig det samme Præg af naturkraftig Lystighed, som jeg kendte fra Gilderne i min Hjem-Egn. Noget uhøvisk Optrin var jeg aldrig Vidne til; hvad der gik for sig i det skjulte, ved jeg selvfølgelig ikke, men sikkert er det, at det saare sjældent hændte, at en Pige »kom galt af Sted«. –

Ogsaa gæstede jeg Helenes Grav og fordybede mig i Havets Poesi og i Udsynene fra Harehøjen i Tisvilde Skov, samt i det uroligt brusende Folkeliv, der udfoldede sig i Tisvilde By St. Hans-Aften.«

Alt dette gjorde Zakarias Nielsen kun for at lære Egnen at kende og leve sig ind i Befolkningens Tænke- maade og Livsvaner, men det kom ham senere til Gode paa anden Vis. 1868 blev han forflyttet til Herstedvester, og her lykkedes det ham 1871 at faa en lille Digtsamling udgivet. Senere blev det til en lang Række Fortællinger og Romaner, der behandlede Forhold i Samtiden. Midt under alt dette dukkede Zakarias Nielsen ned i Minderne fra Nordsjælland og skrev Romanen »Kulsviere. En Kærlighedshistorie«, der udkom 1893 og gjorde saa megen Lykke, at den indtil i Dag er trykt i over 44.000 Eksemplarer.

»Kulsviere« foregaar i Alsingrød, og da denne Landsby angives at ligge mellem Gribskov og Arresø, er det ikke saa vanskeligt at udgrunde, hvad der menes. I Bogen fortælles der med en Kulsvier-Kærlighedshistorie som Midtpunkt om Livet i en Bondegaard og ved Kulmilerne, om Gribskops natlige Fristelser og andet mere. Bogen fik en dobbelt Betydning, dels direkte i Retning af den underholdende Oplysning, den gav om Befolkningens Liv i den første Trediedel af forrige Aarhundrede, og dels in-

direkte derved, at den kom til at danne Baggrund for Nordsjællænderen Georg Nordkilds mere realistisk betonede Skildringer.

Vi kommer nu til Nordkild, der i en Række Romaner har skildret det nordsjællandske Folkeliv. *Georg Nordkild* (1879–1964) er født i et mindre Landbohjem paa Græsted Mark, og hans Erindringer staar at læse i Anders Uhrskovs »Landsbyfolk«, 1964.

Hans første Roman, »Kulsvierblod«, der udkom 1929, skildrer den Befolkning, der er bosat Nord for Gribskov paa den Tid, da Landsbyen Truestrup endnu fandtes. Bogen fortæller om Kulsvierne – mindre Landmænd og Smaaafolk – der svier Kul og staar i en intim Forbindelse med Gribskov, som har en egen dragende Magt over deres Sind. De har nok Øje for dens Skønhed ved Dagslys, men den Purring, som de natlige Togter efter Brænde og Vildt giver, og med de ingenlunde ufarlige Forstmænd som Modstandere, er dog at regne for nogle af Livets højeste Oplevelser. Som de fleste andre af Nordkilds Folkelivsskildringer har »Kulsvierblod« sin Tiltrækning deri, at den foregaar paa en Tid, da alle var Originaler.

1931 udkom »Truels i Vandmøllen. Roman fra Gribskov.« Det var Livet i den gamle Maarum Vandmølle, der blev nedrevet 1784, som Nordkild her gjorde levende. Truels var en sær Staruds. I Stedet for at passe Mølle og Bedriften tilbragte han, især i Foraarstiden, sin meste Tid i Gribskov, hvor han ledte efter Fuglereeder og betragtede Ræveungernes Leg. Han holdt af alt, hvad der var Liv i. Tiggere, Landstrygere og omløbende Hunde fandt altid et Tilholdssted i Maarum Vandmølle. Truels var religiøs uden at være kirkelig. Han troede paa »Jomfruvand fra

Fruekilde«, og da han skulde have en Datter døbt, hentede han en Aftenstund Vand fra Hvide Kilde og bragte det til Degnen for at faa det hældt i Døbefonten. »Det er jo kuns en Skik. Men det gir En Rygstød senere i Livet naar man ved, En er døbt i Helligvand.«

1932 udkom »Folket bag Skoven« med Skildringer fra den nyere Tid. Dernæst fulgte 1936 »Hakons Sale. Roman fra Esrumegnen« med Tegninger af Arnold Olsen. Bogen har Titel efter et tidligere omtalt Kæmpetræ med et sagnomspundet Navn. *Hakons Sale* vokser i den nordlige Del af Gribskov. »Mægtig og ensom staar den paa aaben Plads, breder sig vidt til Siderne og med Herskerrejsning skuer den Omlandet. Saadan har den staaet i Tusind Aar.«

Bogen beretter om det brogede Liv, der rørte sig paa Esrum Vandmølle og i dens Omegn. Der fortælles om Sibberup By og den helsebringende Sibbe Kilde, om Livet i Skoven ved Dag og ved Nat. Man møder Udtrykket »Skovens Aand« og føler dens Nærhed baade i Lys og Mørke. Man hører om *Kulhytten*, som Arresten i Esrum kaldtes, og meget andet.

Midt i det hele udtaler Præsten i Esbønderup sin Mening om Kulsvierne – man aner Nordkilds Tanker bagved – i disse Ord: »En mærkelig Befolkning med Foragt for Kirken og dens Gerninger. Men dybest set en Del religiøs. Den dannede sig sine egne Meninger om det hinsidige paa mange Punkter i Strid med Kirkens Lære. For længst hade Præsten opdaget, at de egentlige Kulsviere var dem, der aabenbarede en usædvanlig Tænkning. Men kun naar de blev gaaet haardt paa Klingen, udtalte de sig om, hvad der rørte sig i deres Inderste. Bag det Fanden i Voldske

skjulte de et blødt religiøst Sind, der blandet med en god Portion Overtro vel nærmest hade sin Rod i Katolicismen.«

Der kunde tilføjes: og i ældgammelt Hedenskab.

Hakons Sale var en smaabladet Elm, der groede i Gammel Vang, eller Nederste Kobbøl under Esrum Stutteri. Det ældgamle Træ, der var hult, fandt sin Skæbne i en Efteraarstorm 1912, og Skallen ligger der endnu.

1945 udkom »Det suser i Skoven«, hvori der berettes om fire Slægtled af Forstmænd i Gribskov. Romantisk Kærlighed savnes heller ikke i Bogen. Men Baggrunden er stadig Skoven selv. Mystik og Sagn var der nok af i den store Skov, hedder det saaledes, og Nordkild fortæller om Buris Borg, Sibbe Vang, Frue Kilde og andet mere, men det er ham ikke nok. Han lader en erfaren Forstmand, der har slaet sig ned som Eneboer og ikke bestiller andet end at trave rundt i Skoven fra Morgen til Aften, udtrykke sig saaledes: »Men Skoven selv og det hemmelighedsfulde Liv, den ruger over, om jeg saa maa sige dens Sjæl, har jeg langt fra faaet fat paa endnu.«

Ja, Gribskovs Sjæl?

At Gribskov havde en stærk Indflydelse paa Menneskers Sjæleliv, ser man af følgende Begivenhed, som Georg Nordkild har fortalt mig.

En Dag traf tre Mænd sammen paa Esrum Kro. Det var Billedhugger Vilhelm Bissen, som en Tid opholdt sig paa Kroen, Skovfoged Both, Nyhegn ved Esrum, og Kaptajn Hammer fra Hillerød. De traf da den Aftale, at de paa et bestemt Sted i Gribskov vilde plante hver sit Træ. En Dag mødtes de ved Midtlinievejen, der fører fra Krogdalshuset og op i Skoven. Ved venstre Side af denne Vej

plantede de en Bøg, en Eg og en Fyr, og samtidig aftalte de, at paa dette Sted skulde deres Sjæle mødes, naar de engang var døde. Senere anbragte Bissen paa Stedet en lille Marmorplade paa Størrelse med en almindelig Skole-tavle, og paa den stod der malet med sort: *Bissen*. Nordkild har set baade Træerne og Pladen, men Stedet var uheldigt valgt for Væksten, og da han for nogle Aar siden kom der forbi, var det altsammen borte, baade Træerne og Pladen. Skovfoged Both døde 1892, Vilhelm Bissen 1913, Kaptajn Hammer er ogsaa død for mange Aar siden.

I Fredensborg har i Aarenes Løb mange Kunstnere søgt Tilflugt: Digtere, Malere, Musikere og især Skuespillere. De fandt Vederkvægelse i Slotsparken, de forfriskede sig ved Sejlture paa Esum Sø, de gjorde Udflugter til Nødebo og Gribskov.

For *Holger Drachmann*, født 1846 og død 1908, var Fredensborg hans Barndoms Paradis. Der havde – skriver Paul V. Rubow – baade hans Faders og Moders Familie deres Tilhold. Parken og Esum Sø blev hans grundlæggende Naturindtryk. 1865 blev han Student. Noget Brødstudium valgte han ikke. Han vilde være Kunstner, han malede, og han digtede. 1876 udkom den selvbiografiske Skildring »En Overkomplet«, der betegnes som en Fortælling. Den er i væsentlig Grad bygget paa Minder fra Fredensborg. Drachmann fortæller her bl. a. om sin gnavne Onkel, der havde en lille Købmandsforretning, som han ikke passede. Lige tilknapet var Onkelen ikke altid. Naar han i Parken traf nogle af Knøsene, kunde det hælde, at han tæede op. »Han smed sig da gerne med os

oppe paa en eller anden Bakke under Foden af et stort Træ, hvor der var Udsigt over Søen, Nøddebo, Grib Skov, helt op til Esrom, men tillige, og helst, et lille Sidekig ind imod en Fløi af det hvide Slot. Saa fortalte han os om sin Ungdom derude, om sine Streiftog derovre i den store, uveisomme Grib Skov, et rent Æventyrets Eldorado for vor Fantasi, han befolkede Skovene rundtomkring med Vildttyve og fortvivlede Kulsvierbanditter.«

De gjorde et stærkt Indtryk paa de unge Tilhørere, de anede en ukendt Verden af Lidenskab, de begyndte at føle sig selv som »Skovgangsmænd«, indtil Onkelen fik bragt deres Gemytter i Ro ved at skildre sine Baadfarter paa Søen og den store Fodtur ind i det ukendte Land langs Esrumkanalen.

Drachmann skildrer Fisketure paa Esrum Sø – af ham stadig benævnet *Esromsøen* – og Sejlture til Nødebo Holt og Kongens Bøge. Han er betaget af Søens Skønhed. »Noget af det Sindet betagende, som hviler over alle de danske Indsøer, men maaske stærkest fremtræder her ved Fredensborg og tilmed under en Sommeraften, dalede med et eget blødt uimodstaaeligt Tryk fra den violette Himmel ned over Skovbredden.«

»En Overkomplet« er, siger Rubow, Drachmanns virkelige Gennembrud i Litteraturen. Skønt Bogen er skrevet for firsindstyve Aar siden, kan en Nutidslæser bekræfte, at den virker baade frisk og spændende den Dag i Dag.

1885 udkom »Fjældsange og Æventyr«, og heri fandtes Eventyrspillet »Der var engang«, som skulde blive Drachmanns mest yndede Digterværk. Det var skrevet i en fjern Alpeby under Indtrykket af Hjemvé, og det hvide Prinsesse-Slot er – siger Vilhelm Andersen – Fredensborg,

og den sorte Skov med Kulsvierhytten hinsides Søen er Gribskov. –

Olaf Poulsen, født 1849, død 1923, boede i mange Aar i Fredensborg, hvor hans Bolig nu er et Museum til hans Minde. I »Olaf Poulsen. Et Jubilæumsskrift i Billeder og Tekst«, udgivet af *Vilhelm Østergaard*, har Olaf Poulsen ladet sig bevæge til at nedskrive nogle Erindringer og hen imod Slutningen hedder det: »Jeg kender Skovene omkring Esrom Sø, den mægtige Gribskov med Store og Lille Gribso, Syvstjernen og Ottevejskrogen, Bøndernes Tørmose og Fønstrup Damme, de gamle Hegnshuse: Kommunikationshuset, Fuglsangshuset, Bolandshuset og Fændrikhuset; jeg ved, hvor denne Storskov veksler i sandede Hulveje gennem milevid Strækning af Gran- og Fyrreskov og aabne, solbeskinnede Lysninger, omgivne af hvide Birke og ung Bøg.«

Naturen var nu ikke det eneste, denne kongelige Skuespiller nød, naar han med sine Venner var paa Udflugt til Gribskov. I det nævnte Festskrift ser man et Billede med Underskrift »Et Symposium i Gribskov«. For Enderne af et lille Bord, der er forsynet med talrige større og mindre Flasker, sidder de to Venner Professor Vilhelm Østergaard og kgl. Skuespiller Valdemar Kolling. Bag ved Bordet staar Olaf Poulsen med udbredte Arme. Maaske byder han Velkommen. Maaske favner han sine Venner. Humøret er i hvert Fald højt i den grønne Skov. –

Studenten og Gribskov ved man noget om dem? Næppe ret meget. Et Par Stemningsbilleder – meget forskellige iøvrigt – skal her gengives. I Holger Drachmanns »En Overkomplet« læser man følgende, antagelig fra 1865:

»Nyde er Ungdommens første Sag.
Vikle Verden om sin Finger;
Glæden har et forbistret Jag
Og saa Pokkers hastige Vinger.

— — — —

Men gem paa en Rest
af den gamle Melodi
At synge, naar Aftnerne længes,
Naar Sommer og Solskin er duftet forbi,
Og af Gigt og Gæld vi betrænges!

Hurra! Hurra! leve Ungdommen, leve Studenterne, leve
Glæden, og et dobbelt Leve for Fredensborg; der ligger
det ovre!

Et Selskab paa otte Personer, otte unge Mennesker,
brød under Afsyngelsen af denne Sang frem gennem
Grantræerne i Udkanten af Grib Skov og styrede Kursen
ned imod Kongens Bøge, hvor en Baad med en enlig Skik-
kelse i laa og ventede ved en lille Landgangsbro.

Holla! nok et Hurra for Friheden og Glæden! raabte
Forsangeren, og saa Huerne i Veiret, Kammerater!

Der blev raabt tre Gange Hurra, og det hele Selskab
kastede deres Studenterhuer i Veiret . . . «

Thomas Bredsdorff, født 1868 og død 1922, blev Stu-
dent 1889. Fra et af de følgende Aar fortæller han om en
Oplevelse, han havde sammen med nogle Studenter-
kammerater: »Det var Pinsedag i Grib Skov. Et lille Sel-
skab af dem, der tit besøgte Vartov om Søndagen, var
lejret paa en solbeskinnet Plet midt imellem Bøgestam-
merne. Det var en lille, men i en vis Forstand noget bro-

get Kreds. De vilde ikke alle kalde sig Grundtvigianere. Tværtimod – Selskabet var en af disse ungdommelige Foreninger, der havde sluttet sig sammen uden bestemt Hensyn til religiøs Trosbekendelse blot paa Grund af personlige Sympatier, der atter hvilede paa den fælles Optagethed af aandelige Rørelser, saa vel af religiøs som æstetisk Natur. Ikke desto mindre kom de som sagt alle i Vartovmenigheden. Og naar de nu Pinsedags Formiddag samlede her i Skoven, skete dette ikke, uden at de alle af og til sendte Gudstjenesten i Vartov deres bedste Tanker. Derinde samledes Menigheden jo nu under Bøgegrene, der denne Dag smykkede den gamle, underlig hyggelige graa Bygning derude paa Vestervold. Denne Dag var det, at Grundtvigs »Solsang« – kunde man næsten kalde den – »I al sin Glans nu straal Solen« steg mægtig brusende op under det lave Loft og knyttede Sjælene sammen i Følelsen af Sommerens Komme baade her og hisset. Der kom med et som en Længsel efter de graa Mure. Der blev stille i Kredsen, og nu vovede en Forslaget: Skal vi herude synge den Salme? Og uden Betænkning istemmede alle paa en Gang denne Sang, der var som skabt til Kirken, de havde valgt i Dag.

Det var, som alle i det lille Selskabs modsatte Elementer forenedes i Sangen. Og det varede en Stund, inden Samtalen atter genoptoges.«

Efter at Bredsdorff var blevet theologisk Kandidat, blev han 1895 Lærer ved Frederiksborg Højskole, hvor han virkede, til han 1907 – med fuldt Hus – aabnede Roskilde Højskole, som han ledede til sin Død. –

Foruden Studenter har naturligvis ogsaa Foreninger søgt

til Gribskov for at vederkvæge sig ved Naturen. Som et interessant Eksempel herpaa kan tjene følgende Skildring, som Georg Nordkild har meddelt mig.

Ved Siden af den nye Vej, der gaar fra Maarum til Græsted, staar lige inden for Skovgærdet en gammel Eg, og i den er hugget Navnet *ODEON* med Bogstaver, der er et Kvarter høje. Navnet er for mange Aar siden hugget af en Skovfogedaspirant Jørgen Hansen, der siden er død som Skovfoged i Sydsjælland.

Nordkild fortsætter: Min Bror fortalte, at han havde truffet en Mand, der en yndig Majdag sammen med en Sangforening, der hed *Odeon*, var paa Udflugt til Gribskov. De stod af ved Maarum Station, og der traf de den unge Skovrider Christensen, der var kommet dertil o. 1888. En elskelig Mand var han. De skulde synge, og de gik efter Skovriderens Anvisning ned under en stor Eg i Nærheden. Her sang de en Række Sange, og Skovrideren blev saa begejstret over den Stemning, der raadede, at han omfavnede den ene af Sangerne efter den anden.

Denne Begivenhed syntes hin Skovfogedaspirant skulde foreviges, og han huggede da Navnet *Odeon* ind i en Eg, der stod lidt nærmere Alfarvej, og den hedder den Dag i Dag *Odeon-Egen*.

Det kan tilføjes, at *Odeon* eller *Odeion* i den græske Oldtid var Navnet paa en Slags Teater. I den nyere Tid bruges det som Benævnelse paa et Koncert- eller Forlystelseslokale eller, som her, paa en Sangforening.

Ingen har skrevet saa skønne Vers om Gribskov som Viggo Stuckenberg og Johannes Jørgensen. *Viggo Stuckenberg*, født 1863 og død 1905, blev Student 1884, studerede

Sprog og Etnografi, men tog ikke nogen afsluttende Eksamen. Han blev Lærer ved Slomanns Skole i København, men syslede samtidig med Digtekunsten.

Sommeren 1882 foretog han, ganske alene, en Tur til Grib Sø, og om denne Udflugt digtede han i et Brev af 21. Juli følgende:

Klædt i Guldmor sank
Solen gyldenblank
fulgt af Fuglekvidder ned bag Skoven,
frem imellem Trær
flød det sidste Skær
bredende sig tæt i Strøm fra oven.

Under Søens Bred
vifter Bladet ned
bæres døende langt bort fra Landet,
og en Sommerfugl
spraglet, rød og gul,
flagrer vaklende henover Vandet.

»Og saadan fortsatte jeg, liggende paa Ryggen under en mægtig Eg tæt ved Bredden af Grib Sø; men jeg husker ikke flere, formodentlig er de forduftede med det optræk-kende Graavejr; thi Graavejr blev det tilslut, rigtig graat i graat, men heldigvis var Klokken hen ad otte Aften.«

Versene er paavirket af Poul Møller (»Grøn er Vaarens Hæk«). Viggo Stuckenberg er endnu kun paa Vej, men her blev det ham til Hjælp, at han stiftede Bekendtskab med *Johannes Jørgensen*, der var født i Svendborg 1866 og død i samme By 1956. Johannes Jørgensen blev Student 1884. Han studerede først Filologi, siden Zoologi og Bo-

tanik, men forlod ogsaa det for at give sig Digterens frie Liv i Vold. Som Stuckenberg havde han sluttet sig til det moderne Gennembruds Mænd.

1887 blev Stuckenberg gift med Ingeborg Pamperin, der fik stor Indflydelse paa hans personlige Udvikling. Med dette Ægtepar sluttede Johannes Jørgensen et nært Venskab, og de kom alle tre til at betyde meget for hverandre. Stuckenbergs første Bog, »Digte« udkom 1886 medens den tre Aar yngre Johannes Jørgensen først naaede at faa sine »Vers« ud 1887.

Hvad Ingeborg og Viggo Stuckenberg betød for Johannes Jørgensen, faar man et Indtryk af ved at læse »Den røde Stjerne«, første Bind af »Mit Livs Legende«. Her skriver han om Stuckenberg: »Thi dette var jo Hemmeligheden ved vort Venskab, at vor Følelse var saa ens, som havde vi været Brødre.« Om Ægteparret lidt senere: »Viggo Stuckenberg og Ingeborg Pamperin dannede det mest ideale Ægtepar, jeg nogensinde har kendt. De var to smukke Mennesker, de holdt inderligt af hinanden – de havde Ideer, Sympathier, Smag fælles.« Og om hende: » – hun var Musen, som man skrev Vers til for et Kys paa hendes Kind. Hun var Marketendersken i vor lille Fremskridtets Hær – hun var Valkyrien, der gik forrest i Kampen, og hun var Præstinden for den hellige Ild i vore Sjæle . . . «

At de siden alle tre skiltes, Ægteparret indbyrdes og de to Venner, er en anden Sag, men hvor nær Stuckenberg havde følt sig knyttet til Johannes Jørgensen, ser man af det Opgør, der finder Sted i hans Digt »Bekendelse. Til Johannes Jørgensen, Februar 1896«, og som begynder saaledes:

Der lever blandt de Mænd, jeg traf,
da jeg var ung og fuld af Mod,
en eneste, hvis Sind og Sjæl
randt ind i min
mer' dybt end, om vi blanded
som Fosterbrødre Blod.

Vi kæmped begge samme Kamp,
vandt samme Sejr, led samme Spot
og delte Sejr og Nederlag
som fælles Gods,
hver nøjsom lille Glæde,
hvert Støvfug, ondt og godt.

Men denne Begivenhed laa et Stykke ude i Fremtiden. Endnu var alt godt, og paa Johannes Jørgensens Fødselsdag den 6. November, vistnok 1887, var de tre Venner paa Udflugt til Gribskov. Herom skriver Johannes Jørgensen i sine Erindringer følgende:

»Det var i November, men alt Vejr var os kært. Og endnu husker jeg, som det var igaar, den mørkt kobber-røde, næsten blodigrøde Skovbund af dybe Lag faldne Blade, Gribssøs slørede, blyfarvede Flade og en lukket Sommerpavillon, paa hvis Veranda vi slog os ned for at spise den af Stuckenbergs medbragte Mad. Der var ingen Bænk at sidde paa, men vi satte os ned paa Gulvet, med Ryggen mod Pavillonens Væg, sad der Side om Side og spiste Smørrebrød og drak Portvin til af en Rejseflaske. Der laa tomme Boghylstre paa Gulvet, og vi morede os med at prøve, om vi kunde kaste de sorte, piggede Tingester ud gennem det smalle Mellemrum i Verandaens Rækværk . . .

Novemberaftenen kom hurtigt, og vi gik til Trinbrædtet ved Gribsø for at vente paa Toget. Og som vi sad der, Side om Side, paa det vaade, sorte Brædt, og det mørkede langsomt, faldt de store, vintervaade Skoves dybe Stilhed over os. Ingen af os sagde noget. Og med et rejste der sig, langt borte i den store Skov, et Sus af Vind, et Pust som af Nattens Aande, et tungt slæbende Suk, der under den graa Himmel gik hen over de Tusinder og atter Tusinder nøgne Toppe, steg og blev stærkere og tydeligere, alt som det nærmede sig, naaede os endelig og ruskede i Træerne lige over os, for atter at svinde, atter at blive svagere og svagere og tilsidst dø hen langt borte i den øde Skov.

Vi saa alle tre paa hverandre, da den sidste Lyd var forsvunden, men ingen af os mælede et Ord. Saa kom Toget, og vi vendte hjem som fra Fest, en Højtid, en Kirkegang hos Naturen.«

Johannes Jørgensen havde været dybere inde i »Individernes frie Udfoldelse«, end hans Natur og Arv kunde svare til. Han brød derfor med den frie Tanke og dens Mænd for at gaa over til Katolicismen. Men han glemte ikke Gribskov, der var indvævet i hans Ungdomsminder.

Lidt uden for Hillerød, ikke langt fra Helsingevejen og lige op til Gribskov ligger Landstedet »Gribsholm«. 1937 købte Søstrene af Kongretationen »Visdommens Døtre« fra St. Mariæ Hospital i Roskilde denne Ejendom og gjorde den til et Rekreationshjem. Her blev ligeledes indrettet et katolsk Kapel, der blev indviet 1939 og var i Virksomhed indtil 1942, da Ejendommen blev solgt til andet Brug.

Paa Gribsholm boede Johannes Jørgensen og hans Hustru fra Oktober 1941 og til September 1942. Han gen-

optog sine Vandringer i Gribskov, og de satte Spor i hans Virke. Digtet »End kan jeg se« er dateret *Gribskov, Oktober 1941*. Af dets fire Vers gengives her de to sidste:

Hav Tak, o Gud,
at jeg endnu kan sé
Rimfrostens Glitresølv paa Græs og Straa
og Birkelundens Guld mod Himlens Blaa
og i det Blaa Vildgæssetrækkets Kile.

Paa Mosssets grønne Fløjl er blødt at hvile.
Blidt synger Vinden i den dybe Skov.
Tak, Herre, der saa længe gav mig Lov
at gaa og sé.

Fra *Gribsø, Maj 1942* stammer Digtet »Erindring«, In memoriam Viggo Stuckenberg.

Her sad vi ved Gribsøstranden
i et længst forsvundet Aar –
jeg alene, du selvanden,
endnu uden Sot og Saar.

Mens Novembertaagen sænkede
sig omkring os, graa og tæt,
sad vi, vandretrætte, bænket
paa Perronens haarde Brædt.

Og nu følger det foran gengivne Stemningsbillede af den mærkelige Susen i Skovens Trætoppe.

Et Par Maaneder senere – *Gribskov, August 1942* – følger Digtet »August –«, der begynder saaledes:

Det bruser med høstlig Uro i Storskovens Kroner,
og med flimrende Blade rører sig Skovbundens Nælder.
Endnu er det Sommerens Sang, som i Løvsalen toner.
Men jeg hører et Øksehug – Høsten, der
Sommeren fælder.

Mens Ungdommen derude paa Landevejen farer forbi
»paa blinkende Hjul«, vandrer Digteren alene i Skovens
Indre og mindes Søren Kierkegaards Vandringer og sine
egne Oplevelser ved Søen, »hvor fordum med Venner jeg
sad«. Med eet svinger han sin Hat, idet han slutter sin
Sang:

Lyslukkede Ungdom, flyv ud paa det blanke Hjul
til Sommerens Sø, til Sol og Sand og til Strand.
I Granernes Skygge er der en ensom Fugl,
der synger saa sødt for en hvidhaaret Skovgangsmænd.

Endnu et Digt stammer fra August 1942. Det hedder
»Til en Ven«, og det slutter saaledes:

Vi sad i en Loggia, og endnu vi sidder der sammen.
Det, som er forandret, er ikke andet end Rammen.
Vi er unge som da, den svundne Snes Aar til Trods –
endnu er det dig, det er mig, det er uden Tvivl os.
Det var i en Loggia. Det er i en nordsjællandsk Kro.
Det var én Gang i Assisi. Og nu er det Nødebo.

Med disse ungdommelige Linier lader vi Johannes Jørgensen forlade Gribskov. Men vi blev ikke færdige med Viggo Stuckenbergs, der følte sig nær knyttet til Nordsjælland. I »Sne«, der udkom 1901, findes Digtene »Nordsjælland« (»Store Skove, grønne Sletter«), og »Frederiks-

borg« (»Paa Byens Torv laa Dug«), og der findes et Minde fra Gribskov, som hedder »Efteraar«:

Jeg sad ved Gribso en Efteraarsdag
henimod Aften; en støvfin Regn
daled gennem den stille Luft
og lagde sin duggede Aande
hen over Søens Spejl.

Digteren skildrer Skovens tunge Efteraarsstemning og slutter:

Larmløs, kølig, en støvfin Regn,
der daler gennem den klamme Luft
og lægger sin duggende Aande
over en stilnet Sø,
mens Skoven, efteraarsøde,
ruger i evig Skumring
rundt om det sovende Vand.

— — —

Vi har nu gengivet en Række af de Indtryk, Gribskops Natur i Aarenes Løb har gjort paa Menneskers Sind, i Forbindelse med Oplevelser, Mennesker har haft under de gamle Træers Kroner. Vi slutter med at gentage Søren Kierkegaards Ord: »Saa vær da hilset nu til Afsked, Du deilige Skov . . . Den, der een Gang forstod hvad Erindring er, han er fangen for alle Evigheder og fangen i den samme; og Den, der eier een Erindring, er rigere end om han besad hele Verden.«

NOTER

- Side 29. Beretningen om Frederik VII og Rideknægten Anders findes i Anders Uhrskovs »Folkesagn«, 1922, Side 130.
- Side 32. Sagnet om Fruebjerg og Fruekilde findes i Uhrskovs »Folkesagn«, Side 54.
- Side 32. Vedrørende Sagnet om Smørstenen se August F. Schmidts »Danmarks Kæmpesten«, 1933, Side 120, og Uhrskovs »Folkesagn«, Side 54.
- Side 32. Angaaende Stenen ved Egelund se August F. Schmidts »Danmarks Kæmpesten«, Side 120, og Uhrskovs »Folkesagn«, Side 54.
- Side 33. Sagnet om Nissen findes i Uhrskovs »Sjællandske Sagn«, Side 50.
- Side 33. Sagnet om Hertugdalen er trykt i Uhrskovs »Folkesagn«, Side 53. I denne Bog og i »Sjællandske Sagn« findes en Række andre Sagn vedrørende Gribskov.
- Side 34. Sagnet om Grib Sø findes i Uhrskovs »Sjællandske Sagn«, Side 32 f.
- Side 34. Sagnet om Skatten ved Grib Sø er trykt i Uhrskovs »Sjællandske Sagn«, Side 23, og i sammes »Kulturbilleder fra Hillerød og Omegn«, 1955, Side 62.
- Side 34. Nordkilds Beretning findes i »Fra Frederiksborg Amt« II, 1939, Side 166.
- Side 53. Angaaende Fruebjergmøderne se Anders Uhrskovs »Fruebjergmøderne« i »Fra Frederiksborg Amt«, 1953, Side 84.
- Side 88. *In vino veritas*, i Vinen er Sandheden. Af fulde Folk skal man høre Sandheden.
- Side 89. *lente festinans*, hastende i Mag.
- Side 89. *bene vixit qui bene latuit*, den har levet vel, som har gemt sig vel. Oversættes ogsaa: Den har levet vel, som har levet i lykkelig Ubemærkethed.
- Side 110. Uhrskovs »Folkesagn«, Side 73.

- Side 117. Vilhelm Andersens Udtalelse findes i Skriftet »Institutionen Olaf Poulsens Mindes 10 Aars Virksomhed 1924–34«, Side 32.
- Side 119. Citatet findes i Morten Bredsdorffs Bog »Thomas Bredsdorff. En dansk Højskolemand«, 1953, Side 45.
- Side 122. Citatet findes i Jørgen Andersens »Viggo Stuckenberg og hans Samtid« I, 1944, Side 76.
- Side 126. Digtet »End kan jeg se« findes i Johannes Jørgensens »Udvalgte Digte 1884–1944«, 1947, Side 86. De øvrige anførte Digte er trykt i »Digte i Danmark«, 1943.
- Side 127. Stuckenberg »Samlede Værker«, II, Side 120.

Af følgende Ord findes der i nærværende Bog dobbelte Stavemaader: *Gribskov* og *Grib Skov*, *Nødebo* og *Nøddebo*, samt *Esrum* og *Esrom*, alt eftersom de findes i Forfatterens Tekst eller i Citater.

ANVENDT LITTERATUR

- Jørgen Andersen: Viggo Stuckenberg og hans Samtid I-II, 1944.
Balthasar Bangs Selvbiografi, 1867.
- Jørgen Bast: Esrum Sø rundt, Jul i Nordsjælland, 1953.
- L. Bie: Livet omkring Stenholt Vandmølle i 1820'erne, Fra Frederiksborg Amt, 1941.
- Louis Bobé: Hulerød. Dronningens Mølle. Fra Frederiksborg Amt, 1951.
- Morten Bredsdorff: Thomas Bredsdorff. En dansk Højskolemand, 1953.
- Rose Bruhn: Mors Arv, 1908.
- Johs. T. Christensen: En forsvunden Landsby, Fra Frederiksborg Amt, 1911.
- Knud Christensen: En dansk Storskov. Gribskov, 1929.
- Holger Drachmann: En Overkomplet, Fortælling, 1876.
Fra Frederiksborg Amt. Udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund.
- Erland Gribso: Fra Nordsjællands Skove. Hjemstavnsbog for Frederiksborg Amt, 1943.
- John Hartmann: Bambi fra Gadevang, Billeder og Tekst, 1953.
- Johannes Helms: Grib. En Fortælling fra Kulsvierlandet i Kaper-tiden, 1893.
- Johannes Jørgensen: Mit Livs Legende, Første Bog. Den røde Stjerne, 1916. Anden Bog. Taarnet, 1916.
- » Digte i Danmark, 1943.
 - » Udvalgte Digte 1884-1944, 1947.
- P. Jørgensen: Om Skovarbejdernes Organisationsforhold. Fra Frederiksborg Amt, 1952.
- » Lidt om Drikkeriet i Aarhundredets Begyndelse. Kultur og Folkeminder, 1953.
- Søren Kierkegaard: »In vino veritas«, Stadier paa Livets Vej. Samlede Værker VI. Bind, 1902.

- E. Lassen: De nordsjællandske Skove. Nordsjælland. Turistforeningens Aarbog 1942.
- Laumann Jørgensen, E. og P. Chr. Nielsen, Nordsjællands Skove gennem 200 Aar, 1964.
- Emil Madsen: Om Skovene ved Frederiksborg, Fra Frederiksborg Amt, 1914.
- Mindesmærker i Nordsjælland. Udgivet af Nordsjællandsk Museumsforening, 1962.
- Christian Molbech: Ungdomsvandring i mit Fødeland, 1811.
- Hakon Müller: Digteren Balthasar Bang og hans Hustru, Fra Frederiksborg Amt, 1947.
- Zakarias Nielsen: Kulsviere. En Kærlighedshistorie, 1893.
- » Minder og spredte Træk af mit Liv, 1905.
- Georg Nordkild: Kulsvierblod, 1929.
- » Truels i Vandmøllen. Roman fra Grib Skov, 1931.
 - » Hakons Sale. Roman fra Esrumegnen. Med Vignetter af Arnold Olsen, 1936.
 - » Det suser i Skoven, 1945.
 - » Et Par Ord ved Kulmilerne i Grib Skov. Fra Frederiksborg Amt II, 1939.
- Arnold Olsen, Nordsjællandske Helligkilder med Tekst og Tegninger, 1939.
- C. Otto: Balthasar Bangs Selvbiografi, 1867.
- Jacob Paludan: Prosa, 1946.
- Kommandør Jens Jacob Paludans Ungdomserindringer, Memoirer og Breve, udg. af Julius Clausen og P. Fr. Rist, IX, 1908.
- Kultur og Folkeminder. Udgivet af Nordsjællandsk Museumsforening.
- Lars Pedersen, Annisse: Den forsvundne Landsby i Gribskov. En Efterskrift. Fra Frederiksborg Amt, 1913.
- Olaf Poulsen. Et Jubilæumsskrift i Billeder og Tekst. Samlet af Vilhelm Østergaard, 1917.
- Institutionen Olaf Poulsens Mindes 10 Aars Virksomhed 1924-34.
- Elith Reumert: Grib Skov. Et Stykke dansk Natur, 1897.
- Paul V. Rubow: Holger Drachmanns Ungdom, 1940.
- August F. Schmidt: Danmarks Helligkilder. Oversigt og Litteraturfortegnelse. Danmarks Folkeminder Nr. 33, 1926.
- » Danmarks Kæmpesten i Folkeoverleveringen. Danmarks Folkeminder Nr. 39, 1933.
 - » Helligkilder i Frederiksborg Amt. Fra Frederiksborg Amt, 1922.

Valdemar Seeger: Fra Kulsvierlandet, 1929.

- › **Fra Frederiksborg og Kronborg Amter. Fra Kulsvierlandet II, 1931.**

Jan Steenberg: Esrom Kloster som Stutterigaard. Fra Frederiksborg Amt, 1955.

Viggo Stuckenberg: Sne, 1901. I Samlede Værker. Andet Bind, 1910.

N. P. Sørensen: Arbejderliv i Maarum. Kultur og Folkeminder, 1957.

Anders Uhrskov: Folkesagn, 1922.

- › **Sjællandske Sagn, 1932.**
- › **Fra Land og By, 1940.**
- › **Fruebjergmøderne. Fra Frederiksborg Amt, 1953.**
- › **Gribskov i dansk Aandsliv, 1957.**
- › **Landsbyfolk, 1964.**

Sven Uhrskov: Vi bringer en Særmelding. Hilsen til Finn . . . , 1945.

Aage Wielandt: Minder fra Grib Skov, 1943.

J. V. With-Jensen: Vandbygningsarbejder ved Frederiksborg. Fra Frederiksborg Amt, 1941.

NAVNELISTE

- Allin, G. J., 93.
Andersen, Hanne, 42, 44, 46 ff - Hans, 83. - H. C. 65, 77. - Vilhelm, 55, 117.
Appel, Jacob, 63, 68, 71, 74, 80.
Bagge, Skovrider, 104.
Bang, Balthasar, 103 ff - Olaf Lundt, 104.
Barfod, Frederik, 58.
Bast, Jørgen, 15 f.
Baun, Svend, 76.
Begtrup, Erik Worm, 53. - Holger, 53 ff.
Berg, Sigurd, 57.
Berntsen, Klaus, 75 f.
Bie, L., 15.
Bissen, Vilhelm, 115 f.
Bjørnson, Bjørnstjerne, 68.
Bobé, Louis, 15.
Boeck, Christopher, 71.
Both, Skovfoged, 115 f.
Brahe, Tyge, 64.
Brandes, Georg, 66 f.
Bredsdorff, Thomas, 65, 70, 74, 76 f, 119 f.
Bruhn, Christian Frederik, 50. - Daniel, 38, 50. - Ernst, 49. - Rose, 50. - Sigismund, 38 ff.
- Bruun, Fr., 56, 58, 61.
Brüel, Forstraad, 40. - Skovrider, 43. - Skovrider, Nødebo, 91. - Georg Wilhelm, 87.
Byskov, J., 56.
Christensen, Skovrider, 121. - Chr. Ernst, 80. - I. C., 77, 81 f. - Johs. T., 14, 86. - Knud, 11 f.
Christian IV., 69. - V., 20, 24.
Clausen, H., 41. - P., 41.
Dam, Emil, 68.
Danner, Grevinde, 29.
Drachmann, Holger, 116 ff.
Erharth, Marie Frederikke Dorthea, 50.
Eskesen, Morten, 57.
Fenger, Sven, 70.
Fog-Petersen, Johs., 77.
Forchhammer, Kammersanger, 79.
Frederik IV., 17, 27, 85 f. - V., 17. - VI., 50. - VII., 23, 29 f, 39, 48, 58, 69.
Frederiksen, Rasmus, 40, 47.
Freiersdatter, Ane Kirstine, 38.
Geismar, Oscar, 82.
Georg, Prins, 58.

Gram, Carl Christian, 18.
Gribsø, Erland, 15.
Grundtvig, Fr. L., 64. - N.
F. S., 53, 55, 60, 67, 72,
104, 120.
Grønbeck, Møller, 46.
Grønvald Nielsen, 68.
Gustaf, Konge, 13.
Gustav, Prins, 92 f.
Gustav Vasa, 70.
Hammer, Kaptajn, 115 f.
Hansen, Jørgen, 121. - Ed-
vard, 92. - Vilhelm, 49.
Hanssen, H. P., 56, 58 f,
78 f.
Hartmann, John, 16.
Haupt, Professor, 63.
Helms, Johannes, 100,
108 ff.
Henrichsen, Erik, 71.
Henriksen, Skovfoged, 36 f.
Hjorth Lorenzen, 58.
Holm, Harald, 57.
Hornemann, Birgitte, 105 ff.
Hostrup, C., 53 f, 69. - Hel-
ge, 70, 79 ff.
Høgsbro, Sofus, 57. - Svend,
57, 71.
Ipsen, Alfred, 91.
Jarl, Axel, 40, 95.
Jensen, Smed og Skoleme-
ster, 100. - Niels, 15, 87.
- Ole, 74.
Jens Omgang, 50 ff.
Jonge, Nikolay, 7.
Jungersen, Fr., 60, 63.
Jørgensen, Johannes, 15,
121 ff. - P., 28.
Kierkegaard, Søren, 10, 12,
15, 69, 88 ff, 128.
Kindvig, J. P. Hansen, 74.

Kloppenborg Skrumsager,
73.
Knud, Arveprins, 92.
Knudsen, Anders, 76. - Ja-
kob, 56, 68 f, 71.
Kold, Kristen, 76.
Kolling, Valdemar, 118.
Kristensen, Rasmus, 74.
Kristensen-Randers, J. P.,
59, 65, 71, 73.
la Cour, Paul, 61, 64.
Lassen, E., 13 f.
Laumann Jørgensen, E., 17 f.
Lehmann, Orla, 58.
Louise, Enkedronning, 92.
Lykke, Peder, 64.
Madsen, Emil, 15.
Mikael, Præst, 25.
Molbeck, Christian, 101 ff.
Moltesen, L., 55, 71, 80.
Møller, H. L., 74. - Poul,
122.
Nielsen, Stutmester, 99. - P.
Chr., 17. - Jørgen, 38. -
Zakarias, 108, 111 f.
Nordkild, Georg, 28, 34,
108, 113 ff, 121.
Nørgaard, Fred., 73, 75 ff,
82.
Nørregaard, Jens, 72.
Olrik, Jørgen, 86. - Hans
77.
Olsen, Arnold, 29, 114.
Otto, C., 107.
Ottosen, Johan, 62, 65.
Paludan, Jacob, 20. - Jens
Jacob, 96 ff. - Peder
Hansen, 96.
Pamperin, Ingeborg, 123.
Paulus, 72.
Pedersen, Annisse, Lars, 14.

Petersen, Henning E., 14. -
P., 42. - Søren, 36, 46 f.
Philipsen, Gaardejer, 59.
Plesner, Ulrik, 71.
Ploug, Carl, 58, 95.
Pontoppidan, Erich, 7. -
Henrik, 71, 77.
Poulsen, Olaf, 118.
Reumert, Elith, 7 ff, 101,
103.
Rosenberg, P. A., 91 f, 108.
- Vilhelm, 108.
Rosendal, Axel, 79. - H.,
70.
Rosenkrantz, Jørgen, 71.
Rousseau, 105.
Rubow, Paul V., 116 f.
Saxtorph, Vilh., 72.
Scharling, Henrik, 103.
Schrøder, Ludvig, 54, 61.
Seeger, Valdemar, 14, 16 f.
Shakespeare, 61.
Skou, Glarmester, 96.
Sokrates, 75.
Starcke, C. N., 75.

Steenberg, Jan, 15, 85.
Steffens, Henrik, 104.
Stenfeldt, Niels, 21 ff.
Stuckenberg, Viggo, 11, 15,
121 ff.
Svane, Ole Henrik, 73 f.
Sølling, Købmand, 48.
Sørensen, N. P., 28.
Tang, Seminarieforsander,
57.
Teubner, 17.
Thomas, R. H., 93.
Tietgen, C. F., 92.
Uhrskov, Anders, 36, 113. -
Sven, 95.
Valdemar Sej, 7.
Welhaven, J. S., 64 f.
Wielandt, Aage, 12 f.
Vilhelm, Kejser, 70.
Willerup, Købmand, 48.
With-Jensen, J. V., 15.
von Køller, 62.
von Langen, Johann Georg,
18 f.
Østergaard, Vilhelm, 118.

INDHOLD

Forord	5
I. Gribskov i Topografien	7
II. Folkesagn fra Gribskov	29
III. Folket og Skoven	36
IV. Fruebjergmøderne	53
V. Mindesmærker	85
VI. Gribskov i Memoirer og Digtning	96
Noter	129
Litteratur	131
Navneliste	135

ANDERS UHRSKOV'S

senere Produktion:

Kulturbilleder fra Hillerød og Omegn, 1801–1848, 1955,
ill., Nedsat Pris 6,00 Kr.

Nye Kulturbilleder fra Hillerød og Omegn, 1849–1914,
1956, ill. Nedsat Pris 7,00 Kr.

Gribskov i dansk Aandsliv, ill., 1957.
Ikke i Boghandelen.

Landsmænd. Tre Livsbilleder, 1957. 8,75 Kr.

En Bog om Byskov. Menneske – Skolemand – Tænker,
ill., 1960. 18,75 Kr.

Et Liv i Arbejde. Nogle Erindringer. 1963. Udsolgt.

Landsbyfolk. Det danske Sind, Bind I. 1964. Udsolgt.

Købstadfolk. Det danske Sind, Bind II, Otte Kulturbio-
grafier, 1965. 19,75 Kr.

Jydsk Sind. Det danske Sind, Bind III, 1965. 25,00 Kr.

Gribskov fortæller. Et Stykke Kulturhistorie. Det danske
Sind, Bind IV, 1966. 21,00 Kr.

Faas i alle Boglader.

HANS TOFTES BOGHANDEL, HILLERØD

ANDERS UHRSKOV

GRIBSKOV FORTÆLLER

Et Stykke Kulturhistorie

Forord - Gribskov i Topografien - Folkesagn
fra Gribskov - Folket og Skoven -
Fruebjergmøderne - Mindesmærker -
Gribskov i Memoirer og Digtning - Noter -
Litteratur - Navneliste.

Faas i alle Boglader

HANS TOFTES BOGHANDEL, HILLERØD